

Beskyttende- og risikofaktorer for norsk ungdoms regelbryting og illegal rusmiddelbruk

En kvantitativ studie om hva som kan forklare årsaker til ungdoms avvikende atferd før og etter pandemien inntraff

INA WÆRAAS JANTZEN

VEILEDERE

Kristian Mjåland
Sivert Skålvoll Urstad

Universitetet i Agder, [2024]

Masteroppgave i sosiologi
Fakultet for samfunnsvitenskap
Institutt for sosiologi og sosialt arbeid
Emnekode: ME-522

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på mine fem studieår ved UiA, og tiden som student har gitt meg verdifull erfaring og kunnskap som jeg tar med meg videre inn i arbeidslivet. Jeg kan gledelig si at jeg leverer et prosjekt jeg er stolt av.

Jeg vil gjerne takke mine veiledere for god hjelp og innspill med masteroppgaven, og mine medstudenter for to fantastiske og uforglemmelige år sammen. Deres hjelp, støtte og motiverende ord har hjulpet meg gjennom denne prosessen.

Sammendrag

Formålet med denne studien er å undersøke og forklare årsaker til kriminell atferd og bruk av rusmidler blant norsk ungdom. Datagrunnlaget er spørreundersøkelser som Ungdata utførte på alle videregående skoler i Norge. Sentralt for oppgaven er betydningen av størrelsen på ungdommens bostedskommune, relasjonelle forhold, fritidsaktiviteter og psykisk helse kan ha på forekomst og omfang av regelbryting og rusmiddelbruk blant ungdom. På grunn av at datasettet ga meg muligheten til å utforske trender og utviklingstrekk over tid, valgte jeg også å undersøke ungdoms overtredelse av regler og bruk av rusmidler før og etter pandemien inntraff.

Jeg gjorde flere statistiske analyser for å undersøke betydning disse faktorene har på ungdoms overtredelse av regler og bruk av rusmidler, og generelt sett rapporterer ungdommen å ikke begå flere av de inkluderte formene for regelbryting og rusmiddelbruk. Likevel er det en viss forekomst av slike handlinger, og det varierer med kjønn, klassetrinn og størrelsen på ungdommens bosted. Gutter og større kommuner har samlet sett størst rapportert forekomst på flere av de inkluderte formene for regelbryting og rusmiddelbruk. Imidlertid er regelbryting mer utbredt blant de yngste på videregående skole, og de eldre oppgir å bruke mer rusmidler.

Det som har størst betydning for ungdommens overtredelse av regler og bruk rusmidler er den gjensidige påvirkningen mellom de inkluderte formene for slik type atferd. Imidlertid er det også gjennomgående at en dårlig relasjon til foreldre har en betydning for økt forekomst av slike handlinger.

Konsekvenser av pandemien og betydningen av kommunestørrelsen til ungdommens bosted har i mindre grad blitt undersøkt i sammenheng med norsk ungdoms regelbryting og illegale rusmiddelbruk. Mine funn kan derfor bidra til å utvide forståelsen for årsaker til kriminell atferd og bruk av rusmidler ved å se på flere årsaker og faktorer i sammenheng.

Abstract

The purpose of this study is to investigate and explain the causes of criminal behavior and drug use among Norwegian youth. The data base is surveys that UngData carried out at all upper secondary schools in Norway. Central to the thesis is the significance municipal centrality, relational relationships, leisure activities and mental health can have on the occurrence and extent of rule-breaking and drug use among youth. Because the data set gave me the opportunity to explore trends and developments over time, I also chose to examine young people's violation of rules and drug use before and after the pandemic occurred.

I did several statistical analyzes to examine the significance these factors have on young people's violation of rules and use of drugs, and in general the young people report not committing the included forms of rule breaking and drug use. Nevertheless, there is a certain incidence of such actions, and it varies with gender, grade level and municipal centrality. Boys and larger municipalities overall have the highest reported incidence of several types of rule-breaking and drug use. However, rule-breaking is more widespread among the youngest at upper secondary school, and the older one's report using more drugs.

The most important factor for young people's violation of rules and drug use is the mutual influence between the included forms of rule breaking and drug use. However, it is also consistent that a poor relationship with parents influences the increased occurrence of such actions.

Consequences of the pandemic and the importance of municipality size have to a lesser extent been investigated in connection with Norwegian youth's rule-breaking and illegal drug use. My findings can therefore contribute to expanding the understanding of the causes of criminal behavior and the use of drugs by looking at several causes and factors in context.

Innhold

Innledning	6
1.1 Bakgrunn for oppgaven	6
1.2 Problemstilling	8
1.3 Begrepsavklaring: problematferd	9
1.4 Oppgavens oppbygging	9
2 Tidligere forskning	9
2.1 Hva er UngData, og hva viser undersøkelsene?	10
2.2 Hvordan forklarer tidligere forskning årsaker til problematferd?	13
2.2.1 Problematferd forklart i et sosial kontrollperspektiv	13
2.2.2 Disposisjoner for problematferd	15
2.2.3 Eksponering for muligheter og utøving av problematferd	27
2.3 Utvikling over tid	28
2.3.1 Konsekvenser av pandemien	30
3 Metode	31
3.1 Presentasjon av Ungdata	32
3.2 Datagrunnlaget	32
3.2.1 Utvalg	33
3.3 Prosessen med databehandlingen	36
3.4 Valg av variabler og operasjonalisering	37
3.4.1 Problematferd	37
3.4.2 Variabler som måler kjennetegn ved ungdommen, deres psykiske helse, fritidsaktiviteter og relasjonelle forhold	40
3.3. Analyseverktøy	47
3.4 Styrker og begrensninger med dataene	51
4 Analyser	53
4.1 Bivariate analyser	54
Tabell 8: Forekomst av rapportert problematferd i ulike kommunestørrelser mellom 2017 og 2021	58
Tabell 9: Rapportert forekomst av problematferd hos gutter og jenter mellom 2017 og 2021	59
Tabell 10: Rapporter forekomst av problematferd på videregående skole mellom 2017 og 2021	60
4.1.1 Utvikling over tid	62
4.2 Regresjonsanalyser	64
4.2.1 Tabell 14: Regresjonsanalyse av rusmiddelbruk før pandemien inntraff	65
4.2.2 Tabell 15: Regresjonsanalyse av rusmiddelbruk etter pandemien	68
4.2.3 Tabell 16: Regresjonsanalyse av regelbrudd før pandemien inntraff	69

4.2.4 Tabell 17: Regresjonsanalyse av regelbrudd etter pandemien	72
4.3 Oppsummering	73
5 Diskusjon	75
5.1 Noen forskjeller i utførelse av mine og UngData sine analyser	75
5.2 Hvilke faktorer har størst betydning for problematferd?	76
5.3 I hvilken grad blir forekomst av problematferd påvirket av kommunestørrelse? 77	
5.4 Hvilken betydning har bakgrunnsforhold, relasjonelle forhold, fritidsaktiviteter og psykisk helse for problematferd?	78
5.5 Hvilke endringer skjer over tid når det kommer til omfang og forekomst av problematferd?	81
6 Konklusjon	81
Litteraturliste	83

Innledning

Om man starter tidlig eller sent med problematferd avhenger av hvor belastende oppveksten har vært, og om man debuterer tidlig eller sent reflekterer hvilke risikofaktorer man har vært utsatt for i barndommen, ifølge Skardhamar (2017). Jo tidligere man starter, jo mer belastet har oppveksten vært (Skardhamar, 2017, s. 92). Bakken (2020, s. 40) forklarer at ifølge kriminologisk forskning har det blitt etablert at lovbrudd blir som oftest begått av ungdom og unge voksne. Ungdom som begår kriminelle handlinger har ofte ustabile hjemmeliv, svak psykisk helse, dårlig skoletilpasning, svakt sosialt nettverk og rusproblemer, i henhold til Bakken (2018, s. 108).

Kriminalitet ser ut til å være et aktuelt tema i populærkulturen og på nyhetene, og Lomell og Skilbrei (2017, s. 21) påpeker at økt oppmerksomhet rundt et fenomen sier noe om hva som er aktuelt og viktige spørsmål i samfunnet. Oppslag i medier og aviser viser til en bekymring angående økt ungdomskriminalitet, og ofte har sakene handlet om alvorlige handlinger begått av unge mennesker (Tobiassen & Skovrand, 2023). Til VG og i en pressemelding sitert av NRK forteller politiet om en grenseløs ungdom som ikke ser rett fra galt. De ser en økning av straffbare forhold begått av barn og unge under 18 år, og uttrykker en bekymring over stadig yngre lovbrutere (Tobiassen & Skovrand, 2023; Haugen Einarsdottir & Lydersen, 2024). Bhuller og Røgeberg (2022, s. 18) viser til statistikk som kan støtte antakelsen media har om mye kriminalitet begått av unge, fordi barn og unge står for en stor andel av den registrerte kriminaliteten i Norge i dag.

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Jeg har lenge hatt en interesse for hva som får individer til å begå kriminelle handlinger, og hvorfor noen faller utenfor samfunnet. Gjennom studiet på sosiologi har jeg blitt introdusert for sosiologisk orientert kriminologi som kombinerer det generelle samfunnsperspektivet med spesifikk innsikt i forhold som angår lovbrudd og reaksjoner på slik atferd, i henhold til Christie (1982, s.15). Jeg har spesielt funnet det fascinerende når barn og ungdom begår kriminelle og sosialt avvikende handlinger fordi det kan reflektere hvordan barndommen og oppveksten har vært.

Ifølge Bakken (2018) preges ungdomstiden av at flere deltar i handlinger som er på kanten med det som samfunnet har definert som sosialt akseptabelt, og å forstå forløpet til ungdoms avvikende atferd er sentrale bekymringer hos både psykologer og sosiologer (Bakken, 2018,

s. 2; Erickson, Crosnoe & Dornbusch, 2000, s. 395). En form for avvikende atferd jeg valgte ut for oppgaven er ungdommens illegale rusmiddelbruk, fordi i henhold til Bakken (2018) kan eksperimentering med narkotiske stoffer oppfattes å være et mer entydig ungdomsfenomen, sammenlignet med alkohol. Ifølge Bakken (2018, s. 102) kan det være fordi ungdomstiden handler om å teste ut grenser, men å bruke illegale rusmidler er å krysse en ekstra grense. Jeg ønsket også å fokusere på ungdomskriminalitet på grunn av den oppmerksomheten rundt fenomenet i medieoppslag (Tobiassen & Skovrand, 2023; Haugen Einarsdottir & Lydersen, 2024).

Former for regelbrudd og antisosial atferd som er gjennomgående i forskningsbidragene jeg valgte ut er illegal rusmiddelbruk, regelbrudd, skulking og mobbing, og er det jeg fokuserer på i denne oppgaven. Det er særlig fire forhold knyttet til regelbrudd og illegal rusmiddelbruk jeg er interessert i å undersøke nærmere, som danner utgangspunktet for den overordnede problemstillingen og utarbeidingen av forskningsspørsmålene. For det første var det en interesse for betydningen av bosted, fordi blant annet Bhuller og Røgeberg (2022, s. 31, 33) viser til at bosted kan påvirke sannsynligheten for at man begår et lovbrudd i ungdomstiden, og antall straffede ungdom varierer på tvers av ulike fylker i Norge. Moore og Sween (2015) viser også til at det er forskjeller i omfang og forekomst av ungdomskriminalitet i byer og bygd.

Jeg ønsket også å finne ut av om andre bakgrunnsforhold kan ha betydning for ungdommens kriminelle atferd, fordi kjennetegn ved lovbrøyteren er sentralt for å forstå kriminalitetens årsaker og konsekvenser, ifølge Skardhamar (2017, s. 82). Flere forskningsbidrag jeg inkluderer i oppgaven, blant annet Møller (2021), Pedersen og Ødegård (2021) og Frøyland og Sletten (2012) viser til at sosioøkonomisk status, psykisk helse, fritidsaktiviteter og relasjonelle forhold enten kan virke beskyttende, eller som risikofaktorer for kriminell atferd og rusmiddelbruk.

Med tanke på at datasettet jeg fikk tilgang på var spørreundersøkelser som ble gjort over flere år, ønsket jeg også å se på om det skjer noen endringer i ungdommens atferd over tid. Å undersøke ungdommens atferd og vaner over tid er også samfunnsrelevant med tanke på at ungdomsforskning handler om å forstå, beskrive og forklare kompleksiteten i unges liv, ifølge Ødegård og Pedersen (2021). De utdyper at både forskningen på dette området, metodene man bruker, og temaene man undersøker endres over tid. Ifølge Pedersen og Ødegård (2021,

s. 11) er det viktig slik at man får en sterk og relevant ungdomsforskning. Jeg fant også ut under databehandlingen at det skjedde betydelige endringer når pandemien inntraff i 2020, og en naturlig oppdeling ble derfor å undersøke ungdommens kriminelle atferd før og etter pandemien inntraff.

1.2 Problemstilling

Problemstillingen er formulert slik:

- *Hvilke faktorer har betydning for rapportert forekomst av illegal rusmiddelbruk og regelbrudd blant ungdom på videregående skole?*

Forskningsspørsmål som skal bidra til å svare på problemstillingen er:

1. I hvilken grad kan størrelsen på ungdommens bostedskommune ha betydning for problematferd?
2. Hvordan kan bakgrunnsforhold, relasjonelle forhold, fritidsaktiviteter og psykisk helse ha betydning for problematferd?
3. Hvilke endringer skjer over tid når det gjelder rapportert omfang og forekomst av problematferd, og er det vesentlige forskjeller før og etter pandemien inntraff?

Problemstillingen skal bli besvart gjennom empiriske undersøkelser av statistiske data, og jeg gjør dette gjennom en eksplorerende tilnærming. Jeg valgte å bruke selvrapporterte data, fordi ifølge Pape og Falck (2003) kan det være en fordel å kombinere statistikk med selvrapporterte undersøkelser. De utdyper at kriminalitetsstatistikk viser kun anmeldte og etterforskede lovbrudd, og høye mørketall og mange usikkerhetsmomenter i kriminalitetsstatistikken kan gi et misvisende bilde av trender og utviklingstrekk (Pape & Falck, 2003, s. 99). Derfor er mitt empiriske grunnlag selvrapporterte spørreundersøkelser utført av UngData, hvor utvalget er barn og ungdom på alle skoler i Norge. Jeg vil gå gjennom historien til UngData i litteraturgjennomgangen, og spørreundersøkelsene i mer detalj i metodekapitlet. Deretter drøfter jeg resultatene fra de empiriske undersøkelsene i lys av tidligere forskning og teori om ungdomskriminalitet og illegal rusmiddelbruk. Jeg har valgt en relativt bred problemstilling for å kunne utforske flere aspekter ved rusmiddelbruk og regelbrudd blant ungdom. Det er hensiktsmessig med tanke på at datasettet er bredt, og tar for seg mange temaer. Imidlertid følger jeg opp problemstillingen med mer spesifikke forskningsspørsmål som snevrer inn temaet noe mer, og definerer hvilke undertemaer som skal undersøkes i forhold til det overordnede temaet.

1.3 Begrepsavklaring: problematferd

Ungdata kategoriserer bruk av rusmidler, regelbrudd og skulking av skolen som *Atferdsproblemer*, og Ødegård og Pedersen (2021) omtaler slik atferd som *Problematferd*. Jeg tar utgangspunkt i den sistnevnte samlebetegnelsen når jeg omtaler disse handlingene. Det er kun når det er hensiktsmessig at jeg skiller de fra hverandre, for eksempel i analysene, for å vise nyansene i de ulike handlingene. Jeg har også valgt å inkludere mobbing når jeg omtaler problematferd, selvom UngData ikke inkluderer dette i samlebetegnelsen for problematisk atferd. Det er fordi Bender & Losel (2011) viser til at å mobbe andre er en sterk prediksjon for å utvikle antisosial atferd.

1.4 Oppgavens oppbygging

I kapittel 2 går jeg gjennom forskning som UngData har gjennomført tidligere, og annen relevant forskning og teori som kan bidra til å skape en forståelse rundt ungdoms problematferd som fenomen. I kapittel 3 presenterer jeg datagrunnlaget, utvalget, og hvilke analytiske verktøy jeg skal bruke. Deretter presenterer jeg analyser i kapittel 4 som undersøker hvilke faktorer jeg har inkludert i oppgaven som har størst betydning for ungdoms problematferd, i hovedsak regelbryting og illegal rusmiddelbruk. Til slutt diskuterer jeg funnene mine opp mot forskning og teori i kapittel 5.

2 Tidligere forskning

Formålet med kapittelet er å belyse hva som har blitt forsket på når det gjelder ungdoms problematferd, og struktureres slik at jeg først presenterer hva UngData er, og hva som har vært sentrale nøkkelemner og funn i undersøkelsene deres, i henhold til Anders Bakkens analyser. Han har gjort tverrsnittsanalyser med utgangspunkt i undersøkelsene siden oppstarten i 2010. Jeg presenterer også hvilke konsekvenser pandemien har fått for norsk ungdom, ifølge de selvrapporterte undersøkelsene. Deretter presenterer jeg perspektiver fra andre studier som har basert seg på undersøkelsene fra UngData, og studier som har andre datagrunnlag. Jeg presenterer til slutt hva forskning sier om utviklingen av problematferd over tid, og konsekvenser av pandemien.

Jeg har forsøkt å finne frem til sentrale forskningsbidrag som er relevante for det jeg ønsker å undersøke, altså ungdomskriminalitet, illegal rusmiddelbruk, og annen problematferd, og som er relevante for forskningsspørsmålene om ungdommens bakgrunn, bosted, fritidsaktiviteter, relasjonelle forhold og psykiske helse. For å finne relevante forskningsbidrag har jeg hovedsakelig benyttet meg av Google Scholar og Oria. Jeg har brukt flere norske søkeord, blant annet *Ungdomskriminalitet* og *Sosiale avvik blant unge*, men også engelske søkeord som *Youth delinquency*. Jeg har også søkt etter konkrete handlinger, for eksempel *Mobbing/Bullying* og *Skulk på skolen*.

2.1 Hva er UngData, og hva viser undersøkelsene?

UngData er resultatet av et faglig samarbeid mellom forskningsinstituttet NOVA ved Høgskolen i Oslo og Akershus, sju regionale kompetansesentre innen rusfeltet (KoRus Vest Bergen, KoRus Vest Stavanger, KoRus Midt-Norge, KoRus Øst, KoRus Sør, KoRus Nord, KoRus Oslo) og Kommunesektorens organisasjon, ifølge Frøyland (2017, s. 13). På nettsiden til UngData står det at undersøkelsene har blitt gjort siden 2010, og elever på ungdomsskolen og videregående i hele landet får tilbud om å delta i undersøkelsene (UngData, u.å.). Anders Bakken (2019) utdyper at undersøkelsene blir gjort i skoletiden, og er et gratis tilbud til alle kommuner og fylkeskommuner i Norge (Bakken, 2019, s. 1). I dokumentasjonsrapporten til UngData skrevet av Lars Roar Frøyland (2017), forklarer han at før UngData ble etablert, ønsket flere av disse regionale kompetansesentrene å undersøke ungdommens bruk av rus og tobakk, og undersøke kriminell og antisosial atferd. I varierende grad har de også forsøkt å dekke ulike sider ved ungdommens livsstil og livssituasjon. Frøyland (2017) presiserer at målet til UngData er også å fokusere på disse temaene, men også å bidra til å gi en mer samordnet innsamling av lokale data slik at man kan sammenligne resultater på tvers av kommuner (Frøyland 2017, s. 14). Ifølge Bakken (2019, s. 1, 2) er resultatene fra undersøkelsene representative både på nasjonalt, regionalt og kommunalt nivå, og gir kommuner, fylkeskommuner og nasjonale myndigheter et empirisk grunnlag for utforming av politiske tiltak innen oppvekst- og folkehelseområdene.

Anders Bakken utfører årlige rapporter basert på UngData sine spørreundersøkelser, og rapportene bygger på, og oppdaterer resultater fra tidligere rapporter. Han poengterer at hensikten er å vise trender og utviklingstrekk på utvalgte områder (Bakken, 2019, s. 1). I 2017 var fokuset på deltakelse i organisert idrett, i 2018 fokuserte Bakken på cannabis og hasj, men i 2019 og 2020 var hensikten å gi et mer bredere bilde av ungdommers fritidsaktiviteter, og

hvordan de har det (Bakken, 2017; Bakken, 2018; Bakken, 2019). Bakken (2021, s. 1) forklarer at i 2021 var fokuset på hvordan pandemien påvirket norsk ungdom, og rapportens formål var å gi et overordnet bilde av hvordan ungdommene opplevde pandemien, og sammenligne med resultatene fra tiden før pandemien inntraff.

Overordnet finner Bakken (2018, s. 3) en tendens til at eldre ungdom orienterer seg mer bort fra hjemmet, bort fra organiserte fritidsaktiviteter og bruker mer tid på venner og sosiale medier. Digitalisering ser ut til å påvirke ungdommens relasjoner til jevnaldrende, blant annet ved at hjemmet som arena for å møte venner har blitt svekket de siste årene, ifølge Bakken (2018, s. 3). Han utdyper at mye av kommunikasjonen foregår nå på nett, og man trenger ikke å være fysisk sammen for å ha sosialt samvær (Bakken, 2018, s. 3). En annen tendens Bakken finner er at siden oppstarten i 2010 opplever flere å ha tettere relasjoner til foreldrene sine, og ser på foreldrene som viktige støttespillere i hverdagen (Bakken, 2018, s. 3; Bakken, 2019, s. 2). Samlet sett finner Bakken i undersøkelsene utført i perioden 2017-2021 at de fleste ungdommer trives, og er fornøyde. Samtidig viser resultatene at det er flere som har bekymringer i hverdagen, og skolen blir oppfattet som et stressende element, spesielt av jenter (Bakken, 2017, s. 2). Nedsatt trivsel på skolen blir rapportert av både gutter og jenter, og de har også et pessimistisk syn på fremtiden. Begge kjønn på ungdomsskolen og videregående rapporterer også å ha flere psykiske helseplager enn tidligere (Bakken, 2017; Bakken, 2018; Bakken, 2019; Bakken 2020; Bakken 2021).

Bakken (2021) hevder at å skulke skolen kan signalisere hvorvidt ungdommen trives på skolen, og har motivasjon til å gjøre det bra. De siste årene har resultater fra UngData-undersøkelsene vist til en tendens om at flere ungdommer skulker skolen, men hovedsakelig skjer det en økning blant jenter, ifølge Bakken (2021, s. 22). Han forklarer videre at i 2018 viser resultatene fra undersøkelsen at flere skulker på videregående, enn på ungdomsskolen. Det kan dermed se ut som at tilbøyeligheten til å skulke øker med alder, i henhold til Bakken (2021).

Med utgangspunkt i UngData-undersøkelsene så finner Bakken (2020) at cannabisstoffene hasj og marihuana er de mest utbredte illegale rusmidlene blant ungdom, og selvrapporert bruk økte i perioden 2015-2020. Han viser også til at en større andel blir tilbudt disse rusmidlene, men det er kun et fåtall som faktisk har brukt det. På tross av en økning i selvrapporert bruk er bruken relativt lite utbredt, og de som har erfaring med det har som

regel kun brukt det én, eller et fåtall ganger, ifølge Bakken (2020, s. 36). Likevel viser resultatene fra undersøkelsene at flere elever på videregående enn ungdomsskolen har betydelig mer erfaring med å prøve ut cannabis, spesielt gutter.

UngData-undersøkelsen fra 2018 viser til at andelen gutter som har prøvd cannabis på videregående har økt, fra 13% i 2015, mot 16% i 2017 (Bakken, 2018, s. 103). Ifølge Bakken (2018) er det tydelige sammenhenger mellom bruk av cannabis og å begå regelbrytende handlinger, og sammenhengen er sterkere hvis ungdommen har brukt cannabis flere ganger (Bakken, 2018, s. 109). Undersøkelsen fra 2018 viser at det er en økning i flere former for regelbrudd, særlig blant gutter, men relativt få begår de mest alvorlige regelbrytende handlingene (Bakken, 2018, s. 108-109). Bakken (2018) avdekker i sine analyser at ungdom som begår kriminelle handlinger ofte har ustabile hjemmeliv, svak psykisk helse, dårlig skoletilpasning, svakt sosialt nettverk og rusproblemer (Bakken, 2018, s. 108). Ungdom som har brukt cannabis er også mye mer utsatt for vold og mobbing, enn andre ungdommer, og er i snitt mindre fornøyd med foreldrene sine, trives dårligere på skolen, bruker mindre tid på skolearbeid og skulker skolen i større grad, og rapporterer om langt flere psykiske plager, enn ungdom som ikke har brukt hasj eller marihuana, i henhold til Bakken (2018, s. 6). Han utdyper at de også deltar sjeldnere i organiserte fritidsaktiviteter, bruker mindre tid hjemme, er mer ute med venner og bruker mer tid på skjermbaserte aktiviteter, sammenlignet med konforme ungdom (Bakken, 2018, s. 6).

Bakken (2021) presenterer statistikk over andelen gutter og jenter som rapporterer å delta i mobbing, og hvor mange som rapporterer å bli mobbet. Først er det essensielt å påpeke en styrke ved dataen som viser at det ser ut til å være en overensstemmelse mellom antall prosentandeler som rapporterer å delta i mobbing og antall prosentandeler som oppgir å være utsatt for mobbing. Samlet sett viser statistikken at flesteparten rapporterer å ikke delta i, eller å ha opplevd mobbing (Bakken, 2021, s. 49).

Etter å ha analysert dataene nærmere med utgangspunkt i hvilke kjønn og klassetrinn som rapporterer å mobbe hver 14 dag, finner Bakken (2021) at gutter i større grad er med å mobbe, sammenlignet med jenter, og rapportert forekomst av å mobbe er noe høyere på ungdomsskolen enn på videregående (Bakken, 2021, s. 49). Siden oppstarten av UngData i 2010, ser det ut til at rapportert forekomst av å delta i mobbing minst hver 14 dag er stabil over tid (Bakken, 2021, s. 49).

Det er flere temaer som ikke er like mye utforsket med utgangspunkt i UngData-undersøkelsene. Blant annet korrelasjonen mellom å mobbe og andre former for problematferd, i hvilken grad risikofaktorer og beskyttende faktorer har betydning for økt problematferd, betydningen av størrelsen på ungdommens bosted, og hvordan pandemien påvirker ungdommens atferd. Det skal jeg undersøke videre i oppgaven.

2.2 Hvordan forklarer tidligere forskning årsaker til problematferd?

UngData har vært viktig i norsk ungdomsforskning, men i dette underkapittelet skal jeg gjennomgå forskning som ikke kun tar utgangspunkt i Ungdata-undersøkelsene.

På grunn av at jeg anvender en eksplorerende tilnærming til tematikken og at jeg har noen deskriptive forskningsspørsmål, så vil mye av nyere forskning være empirinære studier.

Derfor kan det være hensiktsmessig å supplere med annen forskningslitteratur som gir bedre grunnlag for å belyse årsaker og virkninger til problematferd, ifølge Møller (2021, s. 4).

Store deler av kriminologien handler om å forstå og forklare kriminalitet, men det blir omfattende å gå inn på alt, så jeg tar utgangspunkt i Skardhamar (2017) som skiller mellom tre temaer knyttet til kriminalitet; sosial kontroll, hvilke disposisjoner man har (medfødt eller ikke), og eksponering for muligheter (Skardhamar, 2017, s. 97).

Det teoretiske grunnlaget er blant annet *Sosial kontrollteori* som kan bidra til å forklare hvordan formell og uformell sosial kontroll påvirker samfunnsmedlemmer (Cohen, 1985). En teori som er nært beslektet til teorien om sosial kontroll er *Strain Theory* som kan forklare hvordan individet vurderer hvilke handlingsmuligheter det har (Skardhamar, 2017).

Videre kan begrepene *adolescence-limited* og *life-course persistent antisocial behavior* gi en forståelse på hva som kjennetegner dem som starter tidlig og sent med kriminalitet, og hvilke disposisjoner de har (Moffitt, 1993). *Sosial ustabilitetsteori* kan forklare hvorfor det er forskjeller mellom store og små kommuner når det gjelder kriminalitet (Moore & Sween, 2015). Videre har *Stressteori* blitt brukt for å forklare sammenhengen mellom sosioøkonomisk status og problematferd (Katz, 2007).

2.2.1 Problematferd forklart i et sosial kontrollperspektiv

Det ene perspektivet Skardhamar (2021) presenterer som en forklaring på problematferd er *Sosial kontroll*. I henhold til Skog (2006) og Lomell og Skilbrei (2017) blir regler og normer

konstruert for å skape harmoni i samfunnet, og kriminalitet kan dermed gjøre det synlig for borgerne hvor grensene går (Lomell & Skilbrei, s.12; Skog, 2006, s. 147-148).

Sosiale normer kan fungere som *uformell sosial kontroll* ved at normene internaliseres som en del av samfunnets felles verdigrunnlag, og påvirker dermed individets handlinger, i henhold til Skog (2006, s. 147). Blant annet Stanley Cohen har jobbet med *sosial kontrollteori*, og ifølge han innebærer sosial kontroll hvordan samfunnet reagerer på atferd som blir oppfattet som avvikende og/eller problematisk (Cohen, 1985, s. 1). Sosial kontrollteori kan også bli omtalt som en teori om rasjonelle valg, fordi alle kan tjene på å tøyne grenser og å bryte loven, men de fleste velger å ikke gjøre det på grunn av uformell sosial kontroll, ifølge Skardhamar (2017, s. 96). Han påpeker videre at for at den sosiale kontrollen skal virke effektivt må individet integreres og ha noe å tape hvis de skulle bryte med sosiale normer og begå lovbrudd. Å begå lovbrudd på et tidspunkt kan skade sosiale bånd og relasjoner, og som konsekvens av det kan den sosiale kontrollen bli redusert på et senere tidspunkt. På den måten kan sannsynligheten for å begå nye lovbrudd øke. Sosial tilknytning kan derfor være essensielt for å forebygge avvik og kriminalitet ifølge Skardhamar (2017, s. 94, s. 96).

Sosial kontrollteori kan blant annet benyttes for å forstå kriminalitetsbildet i små og store byer. Ved å sammenligne kriminalitetsrate i Sverige, USA og Storbritannia viser Ceccato (2015) til forskning om at raten er høyere i større kommuner, enn små. En årsak hun trekker frem er at manglende sosial kontroll på urbane områder kan føre til mer kriminalitet, og motsetningsvis har små kommuner mindre kriminalitet på grunn av mer sosial kontroll og tettere samhold (Ceccato, 2015, s. 5).

Ceccato (2015) forklarer at forskjellen mellom små og store samfunn kan knyttes til kriminologisk forskningens omtale av by og bygd som en dualitet, og som ofte er basert på Ferdinand Tonnies sin distinksjon mellom *gemeinschaft* og *gesellschaft*. Førstnevnte kan kobles til mindre samfunn med tettere bånd, og sistnevnte innebærer individualistiske former for praksis og tenkemåter, som kan assosieres med større byer (Ceccato, 2015, s. 10). Appelrouth og Edles (2015) viser til Tonnies beskrivelse av begrepene som grunnlaget for både individuell og sosial handling. Han mente at samfunn gikk over fra en form for solidaritet basert på en relativt enkel, vanlig livsstil, og et bredt delt sett med normative og moralske koder (*gemeinschaft*), til et mer komplekst sosialt bånd basert på individualisme og gjensidig avhengighet (*gesellschaft*) (Appelrouth & Edles, 2015, s. 250). Ceccato (2015)

omtaler *Gemeinschaft* som å være de indre båndene mellom mennesker, og det integrerende aspektet er sterkt. Hun forklarer at på grunn av et tett bånd i små samfunn hvor alle kjenner hverandre, kan ungdommen bli mer påvirket av sosial kontroll, enn ungdom fra større byer (Ceccato, 2015, s. 210). Tonnies betegner små samfunn med *Gemeinschaft* fordi de har en naturlig vilje eller mentalitet om å assosieres med hverandre på en harmonisk måte, ifølge Appelrouth & Edles (2015, s. 250).

På en annen side forklarer Ceccato (2015) at den sosiale kontrollen også kan bli svekket i små kommuner, fordi det kan være begrenset med underholdningsmuligheter som kan føre til at ungdommen henger mer rotløst ute. Sammenkomster som i utgangspunktet er uskyldige kan skape misnøye blant utenforstående, og ungdommen kan da bli sett på som roten til uro i samfunnet, og kan få en opplevelse av å ikke bli forstått eller verdsatt som gruppe, ifølge Ceccato (2015, s. 198, 199). Hun forklarer også at ungdommen kan oppleve å bli fremmedgjort, og som nevnt tidligere av Skardhamar (2017) kan den sosiale kontrollen bli svekket uten sosial tilhørighet (Ceccato, 2015, s. 198). Videre forklarer Andersen og Kaspersen (2013) at *Gesellschaft* er en kontrast til *Gemeinschaft*, og handler om ytre bånd, og overfladiske relasjoner. Appelrouth og Edles (2015) utdyper med at begrepet er forankret i rasjonell vilje, og individer blir sett på som midler som brukes for å nå mål (Andersen & Kaspersen, 2013, s. 75; Appelrouth & Edles, 2015, 250).

Christie (1982) bygger videre på distinksjonen mellom små og store samfunn, og skiller mellom primær og sekundær kontroll. Primærkontroll springer ut av, og er bygget inn i hverdagslig samvær, og finner dermed sted gjennom handlinger som ubevisst eller bevisst er en del av interaksjonen mellom individer, ifølge Christie (1982, s. 27). Motsetningsvis er sekundærkontroll formelle tiltak som iverksettes utenfor de vanlige interaksjonene (Christie, 1982, s. 27). Christie (1982) beskriver at primærkontroll har sterkere forutsetning for å virke i små samfunn, fordi slik kontroll ikke er like effektiv i større samfunn på grunn av avstanden mellom personene. I større samfunn kan det være mer bruk av økt anvendelse av sekundær eller formell kontroll (Christie, 1982, s. 28, s. 39).

2.2.2 Disposisjoner for problematferd

Flere av forskningsbidragene bruker begrepene *risiko- og beskyttelsesfaktorer* som disposisjoner for, eller mot problematferd. Sentrale faktorer som blir nevnt er bosted, sosioøkonomisk status, psykisk helse, relasjonelle forhold til skole og foreldre, skjermtid på

sosiale medier og deltakelse på organisert fritidsaktivitet som viktige faktorer for utvikling av problematferd.

Møller (2021, s. 6) definerer risikofaktorer som å være uheldige eller skadelige omstendigheter og hendelser i et barns liv. Generelt sett kan problematferd utvikles, og opprettholdes gjennom ugunstige samspill mellom barnet og oppvekstmiljøet, ifølge Aase et al. (2020, s. 28). Møller (2021) samt Frøyland og Sletten (2012) viser til tidligere forskning om at ungdom som begår mer lovbrudd, og alvorlige lovbrudd ofte har tilleggsproblemer som blant annet svak psykisk helse, dårlig skoletilpasning, svakt sosialt nettverk og rusproblemer (Frøyland & Sletten, 2012, s. 43; Møller, 2021, s. 3). Bender og Losen (2011) fant en korrelasjon mellom å være med å mobbe og utvikling av problematferd, så jeg inkluderer mobbing som en risikofaktor for problematferd. På en annen side er faktorer beskyttende når de virker forebyggende for problematferd, og gode relasjoner til familie, skole og nærmiljøet ser ut til å ha en beskyttende virkning på ungdommens helse- og atferdsutfordringer. Imidlertid har skolen størst betydning som beskyttelsesfaktor, deretter familien og nærmiljøet, ifølge Møller (2021, s. 3).

Om man starter tidlig eller sent med problematferd avhenger av hvor belastende oppveksten har vært, ifølge Skardhamar (2021, s. 92). Terrie Moffitts ideer om *adolescence-limited* og *life-course persistent antisocial behavior* kan bidra til å forklare hva som kjennetegner dem som starter tidlig og sent med kriminalitet, ifølge Frøyland (2021). Han omtaler begrepene som et teoretisk rammeverk som kan forklare forekomsten av problematferd i ungdomstiden (Frøyland, 2021, s. 277). I henhold til Skardhamar (2017) kan begrepene fange opp en rekke viktige risikofaktorer i oppveksten fra barn til ung voksen som samlet sett kan knyttes til alvorlig lovbruddskarriere (Skardhamar, 2017, s. 93).

Ifølge Moffitt (1993) kan mange ha en atferd som kan bli sett på som i strid med sosiale normer, men ofte er slik atferd midlertidig, og avhenger av den situasjonelle konteksten (Moffitt, 1993, s. 674, 677). Moffitt (1993) plasserer ungdoms problematferd under begrepet *adolescence-limited*. Det er altså personer som har en midlertidig involvering i antisosial atferd. På en annen side omtaler hun personer som regelmessig har atferd som kan bli sett på som antisosial, og kaller slik atferd for *life-course persistent antisocial behavior*, fordi det vedvarer utover flere stadier i livet (Moffitt, 1993, s. 676). Frøyland (2021, s. 277) legger til at

man ofte finner slike personer med denne type atferd igjen i kriminalitetsstatistikken som voksne.

De som fortsetter med kriminell atferd utover ungdomstiden og inn i voksenlivet kan kategoriseres som å være påvirket av risikofaktorer, og har en opphopning av slike problemer, beskriver Skardhamar (2017, s. 93). Skardhamar (2017) presiserer at begrepene til Moffitt (1993) bør kun forstås som hypotetiske kategorier, eller som *idealtyper* som det ofte blir omtalt som i sosiologien, og burde ikke bli tatt bokstavelig (Skardhamar, 2017, s. 93). Erickson et al. (2000) påpeker at forskjellen mellom dem som har midlertidig og kontinuerlig problematferd handler om hvor bundet de føler seg av de normene og reglene som er etablert i samfunnet (Erickson m.fl., 2000, s. 400). De gjennomførte en studie med longitudinelle data for å identifisere sosiale faktorer som kan assosieres med endringer i ungdoms problematferd over tid (Erickson m.fl., 2000, s. 396).

Relasjon til venner og familie

Ifølge Skardhamar (2017, s. 92) begynner noen lovbrutere å utvise problematferd tidlig i livet, og oppvekst blir da et sentralt fokusområde i forskning på dem som begår kriminalitet. Folkehelseinstituttet fikk i oppdrag av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet å sammenstille en rapport som oppsummerte hva faglig konsensus sier om hvordan man skal hindre kriminell atferd hos barn, og rapporten ble utarbeidet av en rekke forskere og ansatte ved FHI (Aase et al., s. 13). En rekke studier Aase et al. (2020, s. 23) siterer i denne rapporten finner at problemer i tidlig barndom, som medfødt sårbarhet og negative sosiale forhold, ofte forekommer hos barn som senere begår kriminalitet.

Ifølge Møller (2021) er problemene Aase et al. (2020) nevner eksempler på risikooppbygging, altså en samling av uheldige eller skadelige hendelser og omstendigheter. Risikooppbygging kan også være at én type risiko kan være en medvirkende årsak til at det oppstår andre risikofaktorer, ifølge Møller (2022, s. 6). Han forklarer videre at risikooppbygging har en sammenheng med ungdoms mentale helse, rusbruk og andre forhold som har betydning for overgangen til voksenlivet (Møller, 2021, s. 6).

Når det gjelder regelbrudd finner Møller (2021) at familien som beskyttelsesfaktor kan bidra til forebygging hvis relasjonen er god, og jo bedre relasjon ungdommen har til foreldrene, jo færre regelbrudd har de. Han utførte en kvantitativ analyse av risiko- og

beskyttelsesfaktorer hos ungdom i Agder, og baserer seg på UngData undersøkelsen utført i Agder i 2019. Ifølge Møller (2021, s. 30) er det bestemte kjennetegn ved relasjonen som virker beskyttende, blant annet at foreldrene viser varme og støtte, har oversikt over hva ungdommen gjør og gir dem tilstrekkelig med frihet. Tid brukt med foreldre er også sentralt for å opprettholde lave nivåer av antisosial atferd, fordi foreldreinvolvering er en sentral faktor i å forebygge ungdomskriminalitet, ifølge Sandøy et al. (2021, s. 1343). De bruker registerdata for å identifisere norske 15-17 åringer som er tiltalt for rusrelaterte kriminelle handlinger i perioden 2005-2015 (Sandøy et al., 2021, s. 1336). Cochran & Bø (1989) utdyper at spesielt viktig er farens rolle i å forhindre den antisosiale oppførselen til sønnen (Cochran & Bø, 1989, s. 392). De utførte en studie i Norge med et utvalg på 92 16 årige gutter. Dataen inkluderte blant annet sosioøkonomisk bakgrunn, nabolagets risikonivå, tid brukt med familie og venner, nettverksrelasjoner og selvrapportert alkohol og kriminell atferd, ifølge Cochran & Bø (1989, s. 377). Møller (2021) legger til at betydningen av en god relasjon kan vise seg i sammenheng med risikofylte nabolag, hvor en god relasjon til familien kan moderere ungdoms tilbøyelighet til å begå normbrytende atferd Møller (2021), s. 30). En god relasjon til familien kan dermed fungere som beskyttelsesfaktor for å hindre kriminell atferd, ifølge Møller (2022, s. 30).

Tid brukt med jevnaldrende er imidlertid sterkere enn tid med foreldre når det gjelder prediksjon av selvrapportert kriminell aktivitet og alkoholrelaterte utfall, ifølge Cochran & Bø (1989, s. 391). De utdyper at om ungdommen har barn eller voksne i sine nettverk kan påvirke deres holdninger til ulovlige aktiviteter, og gutter med mindre konforme holdninger oppfatter at det ikke er passende eller kult å inkludere barn i sine nettverk (Cochran & Bø, 1989, s. 392). Selvrapportert kriminalitet, alkoholbruk og skulk økte når tiden brukt med jevnaldrende sank (Cochran & Bø, 1989, s. 389).

Skolen som beskyttelsesfaktor

Møller (2021) forklarer at skolen kan virke som beskyttelsesfaktor mot problematferd, og har større betydning enn både familien og nærmiljøet Møller (2021), s. 3). Han forklarer også at skole som beskyttelsesfaktor har en direkte beskyttende virkning på problematferd hvis skolen har et godt *skoleklima*. Begrepet har ingen entydig definisjon, men Møller (2021) refererer til Kutsyuruba et al. (2015) som skiller mellom en fysisk, sosial og akademisk dimensjon. De utførte en systematisk litteraturgjennomgang relatert til skoleklima, trygghet på skolen og ungdommens prestasjoner på skolen (Kutsyuruba et al., 2015). Samlet sett kan

dimensjonene spille inn på skolens klima, og et godt skoleklima kan bidra til at elevene får bedre psykisk helse, begår mindre normbrudd, bruker mindre rusmidler og gjør det bedre på skolen, i henhold til Møller (2022, s. 32). Den fysiske dimensjonen handler om skolens fysiske struktur, altså hvordan skolen og klasserommene ser ut og er organisert, tilgjengelige ressurser på skolen, og om man føler trygghet og komfort på skolen. Den sosiale dimensjonen innebærer blant annet kvaliteten på relasjonene mellom og blant elever, lærere og ansatte, og om lærere og ansatte behandler studentene på en rettferdig måte (Kutsyruba et al., 2015, s. 109). Møller (2021) viser til flere studier som legger vekt på betydningen av relasjonen mellom lærer og den enkelte elev. Kjennetegn ved en slik relasjon er blant annet at lærerne viser at de er tilgjengelige, lytter aktivt når ungdommen forteller om sine utfordringer, viser empati og forståelse. En relasjon basert på slike kjennetegn kan virke beskyttende mot risikofaktorer Møller (2021), s. 32-33).

Den siste dimensjonen som Kutsyruba et al. (2015) nevner er den akademiske som handler om kvaliteten på undervisningen, lærernes forventninger om elevenes prestasjoner, og om oppfølging og rapportering av studentenes resultater og utvikling (Kutsyruba et al., 2015, s. 109). I en studie utført av *Oslo Economics* på oppdrag av Justis- og beredskapsdepartementet bruker Manudeep Bhuller og Ole Røgeberg registerdata for å studere “omfanget og sammensetningen av barne- og ungdomskriminalitet, kjennetegn ved barn og unge som begår kriminelle handlinger og deres livssituasjon i etterkant av straff” (Bhuller & Røgeberg, 2022, s. 4). De finner at kjennetegn ved ungdom som blir siktet for kriminelle handlinger er blant annet svake skoleprestasjoner målt helt ned i grunnskolealder, og kjennetegner spesielt dem som begår lovbrudd flere ganger (Bhuller & Røgeberg, 2022, s. 5). En sammenheng mellom relasjonen ungdommen har til skolen og problematferd presiserer også Larsson et al. (2022) som oppgir at dansk ungdom rapporterer om en større tilfredshet med skolen de siste 10 årene, og det ser ut til å være et stort samsvar mellom tilpasning til skolen og kriminell aktivitet (Larsson et al., 2022, s. 8). De utarbeidet en rapport gitt fra Justis- og beredskapsdepartementet til Politihøgskolen og hensikten var å oppsummere faktorer som kan ha betydning for utviklingen i ungdomskriminalitet og organisert kriminalitet de siste 10 årene (Larsson m.fl., 2022, s. 2).

Ifølge Ellis medf (2020) kan skoleengasjement også kobles til lavere depresjon, fordi dårlig psykisk helse kan hindre motivasjonen til å ville jobbe med skolearbeid (Ellis, et al, 2020, s. 183). De gjennomførte en studie i Canada blant videregående skoleelever i april 2020, og

ungdommen skulle svare på spørsmål relatert til pandemien psykisk helse, relasjonelle forhold til venner, skole og familie, skjermbruk og deltakelse i fysisk aktivitet (Ellis og Dumas, 2020, s. 177). Et av funnene deres var at under pandemien brukte ungdom mer tid på skolearbeid, og denne tiden kunne kobles til mindre depresjon (Ellis, et al. ., 2020, s. 183).

Deltakelse på organisert fritidsaktivitet

Ifølge Pedersen og Ødegård (2021) ble fritidsklubber etablert som en konsekvens av at synlig og rotløs ungdom dukket opp både i Oslo og andre steder i landet (Pedersen & Ødegård, 2021, s. 10). Barclay, Hogg og Scott (2007) utdyper at manglende fritidsaktiviteter og underholdningsmuligheter kan resultere i at unge mennesker samles i gatene på kveldene og i helgene (Barclay et al. . (2007, s. 5). Organiserte fritidsaktiviteter skulle derfor virke forebyggende mot kjedsomhet, psykiske plager og vanskelige følelser, ved å blant annet bidra til tilhørighet og fellesskapsfølelse, ifølge Pedersen & Ødegård (2021, s. 10). Individuer som opplever kjedsomhet på fritiden kan begynne med avvikende atferd som narkotikamisbruk og kriminalitet, i henhold til Barclay et. al (2007, s. 5). De hevder videre at mangel på fritidsaktiviteter og underholdningsmuligheter kan også bidra til økt opplevelse av ensomhet, fremmedgjøring og marginalisering som kan manifesteres i overdrevent bruk av alkohol og/eller narkotika og anstrengte forhold til politiet (Barclay et al. , 2007, s. 5). Deltakelse på fritidsaktivitet kan derfor være viktig for å utforske og utforme sin autonomi og identitet, og viktig for å få møtt sine sosiale behov, i henhold til Barclay, et al. (2007, s. 5).

Andersen og Seland (2020) undersøkte hva som kjennetegner deltakere på fritidsklubb, med utgangspunkt i data fra spørreundersøkelser utført av UngData i perioden 2015-2017, og finner at deltakelse på organisert fritidsaktivitet virke beskyttende eller som risikofaktor, avhengig av i hvilken grad det er strukturer som motiverer til innsats og samarbeid. Det er på grunn av at antisosiale individer tiltrekkes i mindre grad til slike aktiviteter, i følge Andersen og Seland (2020, s. 10). De legger frem at organisert idrett, musikkopplæring og religiøse foreningsvirksomheter kan være eksempler på strukturerte aktiviteter, men fritidsklubber kan oppfattes å være ustrukturerte (Andersen & Seland, 2020, s. 10). Selvom idrettsorganisasjoner kan ha strukturer som virker beskyttende, viser Møller (2021) til studier som finner en sammenheng mellom deltakelse i idrettsorganisasjoner, og et høyt forbruk av alkohol. Det kan tolkes som at selvom det er en viss grad av struktur, kan det også være sosiale mekanismer som kan øke forventninger eller legge press på å drikke alkohol innad idrettsorganisasjonen, i henhold til Møller (2021, s. 37).

Andersen og Seland (2020) henviser til studier som finner at sammenhengen mellom negativ atferd, og det å være på fritidsklubb har betydelig statistisk signifikans, også etter at forskerne kontrollerer for trekk ved ungdommenes bakgrunn og familieforhold (Seland & Andersen, 2020, s. 10). Studiene de refererer til finner at «(..) ungdom som går på fritidsklubb er hyppigere involvert i kriminalitet, aggressiv atferd, bruk av rusmidler, lovbrudd og skolefravall, enn ungdom som deltar i idrett, får opplæring på et musikkinstrument eller deltar i religiøs foreningsvirksomhet» (Seland & Andersen, 2020, s. 10). Seland og Andersen (2020) finner også i sine analyser at sannsynligheten for å besøke fritidsklubber øker med fysiske og psykiske helseplager, cannabisbruk, regelbrudd, voldsutsatthet og mobbing (Seland & Andersen, 2020, s. 15).

Skjermtid på sosiale medier

Patti M. Valkenburg og Jocken Peter utførte i 2007 en digital spørreskjemabasert undersøkelse på nederlandske ungdom mellom 10 og 17 år gamle. Formålet med studien var å undersøke digital kommunikasjon og velferden til ungdom (Valkenburg & Peter, 2007, s. 1169). De viser til varierende synspunkter i tidligere forskning om hvorvidt digital kommunikasjon har positive eller negative sosiale konsekvenser (Valkenburg & Peter, 2007, s. 1170). På den ene siden kan digitalisering stimulere ungdommens velferd, og ha positiv effekt på kvaliteten på vennskapene, og tiden man bruker med venner. Siden det er lettere å opprettholde kontakten via internett, kan digital kommunikasjon bli sett på som en måte å forbedre kvaliteten til ungdommens vennskap. Internett kan dermed gjøre det lettere å skape sosiale bånd på nett, og man trenger ikke fysiske møter med venner, i henhold til Valkenburg & Peter (2007, s. 1170). Dette perspektivet om digitaliseringens positive sosiale virkninger støttes av Bilgrei et al. (2021), som i sin studie bruker data og metode fra to store nasjonale undersøkelser i videregående skole: *Ung i Norge* og *UngData* (s. 260). De legger frem at digitalisering av kommunikasjon til andre jevngamle kan ha en positiv effekt på sosialiseringen (Bilgrei, Bakken og Pedersen, s. 258). Mye skjermbruk på sosiale medier trenger derfor ikke å bli sett på som noe negativt, hvis tiden blir brukt på å kommunisere med venner, og på den måten opprettholde vennskap, ifølge Valkenburg & Peter (2007, s. 1170). På en annen side påstår Valkenburg & Peter (2007) at mye tid brukt på nett kan erstatte verdifull tid man kunne brukt fysisk med venner, og mye skjermtid kan dermed redusere kvaliteten på vennskap (s. 1170). Funn fra studien til Ellis et al. (2020) viser blant annet til at digitale møter med venner og tid brukt på sosiale medier kunne relateres til mindre ensomhet,

men mer depresjon. Digital kommunikasjon kan forebygge ensomhet ved at det blir enklere å komme i kontakt med vennene sine, men mye skjermtid kan føre til at man eksponerer seg for negativ påvirkning på nettet. For eksempel er det lett å sammenligne seg med det man ser på sosiale medier, og ungdom med depresjon kan ha en tendens til å fokusere på negativ informasjon de finner (Ellis, et al. ., 2020, s. 183). Under pandemien rapporterte ungdom som opplevde mye stress i forhold til covid å ha mye skjermtid på sosiale medier, og høye rapporterte nivåer av depresjon (Ellis, et al. ., 2020, s. 183).

Videre ser Bilgrei et al. (2021) en sammenheng mellom økt skjermtid og rusmiddelbruk. De legger frem at sammenhengen ser kompleks ut, fordi å ha mye skjermtid kan føre til redusert alkohol og rusmiddelbruk, men samtidig så kan omfattende bruk av sosiale medier knyttes til økt bruk av både alkohol og cannabis (Bilgrei, m.f., 2021, s. 258). Bilgrei et al. (2021) hevder videre at mye typer på en slags normalisering av cannabisbruk, og at ungdom vurderer det som mindre risikofylt å bruke enn tidligere. Den sosiokulturelle oppfatningen av cannabis ser ut til å ha endret seg de siste årene, og en årsak kan være eksponeringen for rusmidler som cannabis på sosiale medier, tv-serier og dokumentarfilmer, ifølge Bilgrei et al. (2021, s. 259). Påstanden kan støttes av en longitudinell studie som Bilgrei et al. (2021) viser til. Studien undersøkte årsaken til at norsk ungdom eksperimenterte med cannabis, og finner at de var inspirert av internett og populærkulturen til å prøve ut rusmiddelet (s. 259).

Kjønn og alder

Skardhamar (2017) påpeker at om man debuterer tidlig eller sent reflekterer hvilke risikofaktorer man har vært utsatt for i barndommen, og jo tidligere man starter, jo mer belastet har oppveksten vært (Skardhamar 2017, s. 92). Frøyland og Sletten (2012) undersøkte tidstrender i problematferd blant norsk ungdom fra 1992 til 2010, og bruker datamaterialet fra undersøkelsene til *Ung i Norge* 1992, 2002 og 2010 (s. 43). I henhold til Frøyland og Sletten (2012) og Erickson et al. (2000) sine analyser, finner de at å debutere tidlig eller være mye involvert i lovbrytende handlinger, kan øke risikoen for dårlig tilpasning i voksen alder (Frøyland og Sletten, 2012, s. 45; Erickson, Crosnoe & Dornbusch, 2000, s. 395).

Bhuller og Røgeberg presenterer statistikk som viser at kriminalitetsraten stiger betydelig fra ca. 13 år til en topp ved 18 år, for deretter å avta gradvis utover i mer voksen alder (Bhuller og Røgeberg, 2022, s. 4, s. 21). Skardhamar (2017) påpeker videre at kriminalitet henger sterkt sammen med kjønn, med tanke på at gutter begår vesentlig mer kriminalitet enn jenter

(Skardhamar, 2017, s. 83). Møller (2021) finner også en korrelasjon mellom kjønn og kriminalitet, og legger frem i sin rapport at omfanget av regelbrudd er større blant gutter enn blant jenter, men det er ikke markante kjønnsforskjeller når det gjelder rusmidler (Møller, 2021, s. 8). Skardhamar (2017) forklarer sammenhengen mellom kjønn og kriminalitet ut fra tre perspektiver; i) For det første kan det være biologiske forskjeller mellom gutter og jenter, både i personlighet og fysisk styrke. ii) Relatert til dette kan det også være forskjeller når det gjelder hvordan kjønnene reagerer på sosiale problemer, og ofte kanalisere menn frustrasjonen utover, mens kvinner i større grad retter det innover. iii) En tredje forklaring er at kvinner er mer utsatt for sterkere sosial kontroll enn menn, og får derfor en annerledes lovbruddsprofil, ifølge Skardhamar (2017, s. 95). Imidlertid utdyper han med at det er noen likheter hos begge kjønn, og det skjer en rask økning i kriminalitet i ungdomstiden for både gutter og jenter (Skardhamar, 2017, s. 83).

Sosioøkonomisk status som beskyttelses- og risikofaktor for problematferd

Sosioøkonomisk status er knyttet til sosiale forhold, og kan blant annet måles basert på foreldres utdanning, materielle forhold eller økonomiske livsbetingelser (Møller, 2021, s.6). Ifølge Bhuller og Røgeberg, (2022) har foreldrene til kriminell ungdom i snitt lavere utdanningsnivå, lavere inntekt, mottar oftere trygdeytelser, og har oftere vært straffet for kriminelle handlinger (Bhuller og Røgeberg, 2022, s. 5). Derfor har betydningen av sosioøkonomiske ressurser vært et sentralt aspekt i ungdomsforskningen gjennom tiår, ifølge Pedersen og Ødegård (2021, s. 20).

Møller (2021) forklarer at sosioøkonomisk status (SØS) kan ha stor betydning for ungdommens helse, utdanning og andre levekår, og kan både virke beskyttende og som risikofaktor, avhengig av om statusen er lav eller høy. Sosioøkonomisk status kan være en beskyttende faktor mot problematferd ved at barn av høyere utdannede foreldre er koblet til bedre skoleprestasjoner, mindre fravær og mer positivt evaluert sosial atferd (Cochran & Bø, 1989, s. 377). Spesielt relevant er farens sosioøkonomiske status når det gjelder om ungdommen skulker (Cochran & Bø, 1989, s. 392).

Møller (2021) finner også en sammenheng mellom sosioøkonomiske status og psykiske helseplager, og lav status kan knyttes til et større omfang av psykiske plager, sammenlignet med høy status Møller (2021), s. 43). Lav status i barndommen kan også ha konsekvenser for levekår og livskvalitet i voksen alder Møller (2021). s. 6). Bhuller og Røgeberg (2022)

utdyper og kobler risikoen for kriminalitet tett sammen med levekår, og individer som begår kriminelle handlinger kan kjennetegnes med å ha lav inntekt, lav utdanning, dårlige boforhold, dårlig psykisk helse og rusavhengighet (Bhuller og Røgeberg, 2022, s. 9-10). Ifølge Sandøy et al. (2021) har familiens svake akademiske ressurser vist seg å være assosiert med utøving av lovbrutende handlinger blant norsk ungdom (Sandøy, et al, 2021, s. 1337). Sammenhengen kan støttes av Aase et al. (2022), som forklarer at barn av foreldre med vedvarende lav inntekt og lavt utdanningsnivå har økt risiko for å begå kriminalitet fra ung alder (Aase, et al, 2020, s. 24, s. 27). Møller (2021) finner også en sammenheng mellom status og regelbrudd, og at korrelasjonen er moderat. Lavere status kan altså ha en korrelasjon med å begå regelbrudd, og sammenhengen kan forklares med blant annet familiære forhold som konflikter i familien eller stress hos foreldrene, ifølge Møller (2022, s. 20, s. 43).

Møller (2021) beskriver videre at fattigdom er et sentralt stressmoment i familier med lav sosioøkonomisk status som også kan spille inn på foreldrenes omsorgsevne Møller, 2022, s. 6). Han referer til Katz (2007) som bruker *stressteori* til å forklare sammenhengene mellom sosioøkonomisk status/risikopphopning og ulike negative utfall Møller (2021). s. 6). Teorien går ut på at måten foreldrene håndterer stressende situasjoner på kan ha betydning for barnas opplevelse av et stressende miljø. Foreldre med lav sosioøkonomisk status bruker oftere inkonsekvent, uforutsigbar og streng disiplin, som følge av at foreldrene opplever å være stresset, ifølge Katz (2007, s. 13). Miljøet ungdommen vokser opp i kan ha en sammenheng med sosioøkonomisk status og risikofaktorer, ved at familier med lavere status bor oftere i fattigere områder med mer fattigdom og normbrudd Møller (2021), s. 20). Ifølge Skog (2006) så ender ofte de fattigste opp samlet på samme boligområde, fordi de som er mer ressurssterke velger andre steder å bo. Dermed blir det et svakt integrert område å bo på, og mye misnøye med å "måtte" bo der (Skog, 2006, s. 128). Det førte også til liten uformell sosial kontroll mellom velfungerende voksne og ungdom. I mer velstående boligområder var den sosiale kontrollen sterkere, i henhold til Skog (2006, s. 128).

Funn fra studien til Sandøy et al. . (2021) indikerte at ungdom fra familier der foreldrene har lav sosioøkonomisk status var overrepresentert i narkotikaforbrytergruppen (Sandøy, et al. .. 2021, s. 1339). På en annen side når det gjelder alkohol som rusmiddel har UngData funnet en klar negativ sammenheng, altså redusert alkoholbruk kan korrelere med i hvilken grad ungdommen opplever at familieøkonomien er god, ifølge Møller (2022, s. 20).

Psykisk helse som risikofaktor for problematferd

Psykisk helse kan ofte forstås som *psykiske plager og lidelser*, og rusrelaterte lidelser (alkoholmisbruk eller avhengighet) kan også inngå som del av de psykiske lidelsene, ifølge Helsedirektoratet (2018, s. 115). I henhold til helsemyndighetene kan ensomhet og mangel på sosial støtte utelukke barn og unge fra å oppleve å mestre utfordringer i livet, som igjen kan øke sannsynligheten for dårligere psykisk og fysisk helse (Seland & Andersen, 2020, s. 9). Frøyland & Sletten (2012) viser til norske oppfølgingsstudier som finner at «(..) ungdom med alvorlige atferdsproblemer er overrepresentert når det gjelder svak psykisk helse, alvorlig rusmiddelbruk og andre problemer i voksen alder» (Frøyland & Sletten, 2012, s. 45). De utdyper at ungdom med atferdsproblemer ruser seg i langt større grad enn annen ungdom, og viser tegn til svak psykisk helse (Frøyland & Sletten, 2012, s. 54). I analysene sine finner Frøyland og Sletten (2012) at det er «(..) mellom to og tre ganger så vanlig at ungdom med problematferd ender i gruppen med et høyt nivå av depressivt stemningsleie, mens selvmordstanker forekommer to til fire ganger hyppigere i denne gruppen sammenlignet med gruppen av ungdom uten atferdsproblemer» (Frøyland & Sletten, 2012, s. 55). Ifølge Møller (2021) har jenter i større grad enn gutter har omfattende psykiske plager, men både andelen av gutter og jenter med omfattende psykiske plager øker jevnt med økende klassetrinn. Det er altså høyere prosentandel som har psykiske plager på videregående skole, sammenlignet med dem som går på ungdomsskolen. Det skjer en relativt stor økning fra 8. til 9. trinn, og fra 2. til 3. trinn på videregående (Møller, 2021, s. 8-10).

Kobling mellom å være med å mobbe og utvikling av problematferd

En kunnskapsoversikt over norsk forskning om kriminalitetsforebygging av ble utarbeidet av Forskningsavdelingen ved Politihøgskolen i Oslo, og viser til at å være en mobber kan indikere at man tilhører en sårbar gruppe (Runhovde & Skjevraak, 2018, 31). Mobbere kan kjennetegnes ved å være aggressive og impulsive mot sine medelever. De viser også høye nivåer at depresjon, og skårer lavt på målinger av akademisk kompetanse, prososial atferd og selvvverd (Jansen, et al. . 2011, s. 1). Niklas Hamel, Susanne Schwab og Sebastian Wahl (2021) kjennetegner mobbere med å være mer sosialt dominerende, men de som både er mobbere og et offer for mobbing kan karakteriseres som å ha sosial kompetanseproblemer, er mer aggressive og har færre venner (Hamel, et al. ., 2021, s. 1). Hamel et al. utførte en studie med 353 deltakere fra Østerrike, og formålet med studien var å undersøke påvirkningen fra relasjonelle forhold på mobbing, og i relasjon til trivsel på skolen (Hamel, et al. ., 2021, s. 1).

Doris Bender og Friedrich Losel (2011) utførte en kvantitativ studie blant 63 menn som i en alder av 15 og 25 ble undersøkt i forhold til å være med å mobbe, og å være et offer for mobbing (Bender & Losel, 2011, s. 1). Studien resulterte i en korrelasjon mellom å være med å mobbe og problematferd, og de fant blant annet at deltakelse i mobbing blant gutter er en sterk prediksjon for antisosial utvikling (Bender & Losel (2011, s. 99).

I en annen studie om mobbing brukte forskerne longitudinelle data, og undersøkte mobbing blant 11 åringer i små og store kommuner i Nederland over en periode på 2,5 år. Bakgrunnen for studien var at mellom 20% og 54% av skolebarn er involvert i mobbing, enten som utøvere eller som offer, ifølge Jansen, et al. (2011, s. 1). Studien til Jansen et al. (2011) fant at barn som skåret høyt på aggresjon var mer sannsynlig til å bli et offer eller en mobber, enn å ikke være involvert, og gutter var oftere enn jenter involvert i mobbing, enten som offer eller som mobber (Jansen, et al. . 2011, s. 3-4). De viser videre til flere studier som finner at tidlig emosjonelle og atferdsproblemer kan assosieres med både mobbing, og offergjøring når de blir eldre. Familiære konflikter kan også positivt korrelere med å være involvert i mobbing, ifølge Jansen, et al. . (2011, s. 2).

En metaanalyse sitert i artikkelen til Hamel et al. (2021) viser også til at gutter oftere mobber andre, enn jenter. Til kontrast er jenter oftere et offer for mobbing, enn gutter (Hamel, et al. ., 2021, s. 2). Hamel et al. . (2021) fant kjønnsforskjeller i sin studie angående deltakelse i mobbing, og forskjellen var signifikant. Gutter skåret høyere, både når det gjaldt å være en mobber, og et offer for mobbing (Hamel, et al. ., 2021, s. 5).

Resultatene til studien utført av Jansen et al. (2011) indikerte at barn som har foreldre som er sammen er mer sannsynlig til å ikke være involvert i mobbing.

Sosioøkonomisk status var også en faktor som ble undersøkt i sammenheng med mobbing, og det ble målt basert på inntekt, utdanningsnivået og yrkesnivået til foreldrene. Barn fra familier med lav sosioøkonomisk status var mer sannsynlig til å være en mobber eller et offer for mobbing, og mindre sannsynlig for å ikke være involvert (Jansen, et al. . 2011, s. 3-4).

Sammenhengen mellom lav sosioøkonomisk status og å delta i mobbing kan støttes av forskning som Hamel et al. (2021) presenterer, og som også legger frem at mobbere oftere kommer fra familier med lavere sosioøkonomisk status (Hamel, et al. ., 2021, s. 3). Imidlertid viser de også til annen forskning som finner at sammenhengen mellom sosioøkonomisk status og mobbing kan påvirkes av den generelle sosioøkonomiske statusen til skolen, og elever var mer sannsynlig til å bli mobbet hvis skolen hadde elever med høy status. Det kan dermed virke som at forskning kan være noe inkonsekvent når det gjelder hva som kjennetegner mobbere (Hamel, et al. ., 2021, s. 3). En del av studien gikk ut på å undersøke blant annet

sammenhengen mellom sosioøkonomisk status og å være en mobber, og de fant en signifikant forskjell når det gjaldt om foreldrene var i arbeid eller ikke. Hvorvidt eleven klassifiseres som en mobber eller ikke, blir gjort ut ifra en skala som Hamel et al. (2021) konstruerte. Elever som hadde foreldre der minst en var i arbeid skåret lavere på denne skalaen, sammenlignet med elever som har arbeidsledige foreldre. Det indikerer at sistnevnte i større grad er mobbere (Hamel, et al. , 2021, s. 5).

2.2.3 Eksponering for muligheter og utøving av problematferd

Den siste forklaringen Skardhamar (2021) knytter til problematferd er *eksponering for muligheter*. Erickson et al. (2000) antyder at motivasjonen for avvikende atferd er generelt stabil blant individer, og utilfredsstilte behov og ønsker kan skape en motivasjon for å finne midler som kan tilfredstille behovene effektivt (Erickson m.fl., 2000, s. 396-397). Selvom man har en motivasjon for sosialt avvikende atferd, er det samtidig mange som ikke tar en del i slik atferd (Erickson m.fl., 2000, s. 396-397). Et klassisk begrep innenfor kriminologien innebærer at utviklingen kan beskrives som *nyanser i grått*. Altså at de fleste gjør noe galt av og til, og dermed er det ikke så stor forskjell mellom de som begår slike handlinger, og de som ikke gjør det, ifølge Pedersen & Ødegård (2021, s. 22). På en annen side hevder Frøyland (2021) at dette ikke stemmer, og at situasjonen er mer svart-hvitt. Det er fordi noen gjør mye galt, men samtidig er det flere som ikke gjør noe galt (Frøyland, 2021, s. 276). Han utførte en framstilling av problematferd blant ungdom basert på tidsseriedata fra *Ung i Oslo*, *Ung i Norge* og *UngData* over tre tiår (Frøyland, 2021, s. 276). Likevel poengterer han at ungdomstiden utvilsomt er den tiden av livet hvor forekomsten av problematferd og kriminalitet er høyest (Frøyland, 2021, s. 277). Pedersen og Ødegård (2021) fastslår at hvis ungdommen begår lovbrudd, er de ofte ikke alvorlige, og dem som begår mer alvorlige handlinger oftere er i en marginal gruppe. De støtter dette med funn fra statistikk og selvrapporterte undersøkelser som viser at de færreste er involvert i alvorlig kriminalitet, men det er noen som begår mildere norm- eller lovbrudd (Pedersen & Ødegård, 2021, s. 22; Bakken, Hegna & Sletten, 2021, s. 45)

Å ikke begå kriminalitet kan forklares av *Strain theory* som ifølge Skardhamar (2017) handler om at individet tar valg basert på hvilke muligheter det opplever å ha. For eksempel kan dem som er dårlig stilt ha større motivasjon til å bryte loven, fordi de ikke har mye å tape på det. Motsetningsvis kan de som har gode ressurser tjene mer på å oppføre seg konformt (Skardhamar, 2017, s. 96). Dessuten avhenger tilbøyeligheten til problematferd også av om

ungdommens sosiale bånd begrenser eller bidrar til eksponering til sosialt avvikende jevnaldrende, ifølge Erickson et al. (2000, s. 395).

2.3 Utvikling over tid

Det kan være flere aspekter å ta hensyn til når man analyserer tendenser om registrert og selvrapporert ungdomskriminalitet og rusbruk over tid. Paul Larsson, Tove Eriksen, Celine Pedersen og Annica Allvin (2022) legger frem i en rapport om langsiktige trender i kriminalitetsbildet i Norge at det kan se ut som det skjer endringer over tid, men det er ikke nødvendigvis de kriminelle handlingene som endrer seg, men heller begreper, definisjoner, konsepter og kriminalpolitikk (Larsson et al., 2022, s. 35). Frøyland (2021) trekker frem noen forklaringer på endringer i kriminalitetsbildet; sosial ulikhet, endringer i ungdommens livsstil, relasjon til skolen og forholdet til familien. Dette delkapittelet skal presentere hvordan kriminalitetsbildet har endret seg, og tar utgangspunkt i Frøyland (2021) sine forklaringer.

Ødegård og Pedersen (2021) viser til funn fra ungdomsundersøkelser som har blitt gjort de siste tretti årene, og trekker frem at ungdommen bryter lover og regler mindre nå, enn før. Det er færre som skulker, sniker på plasser der man skal betale for seg, røyker og drikker alkohol. Skulking har gått ned fra 49% på 90 tallet, sammenlignet med 2010 hvor 31% svarte det samme, ifølge Ødegård & Pedersen (2021, s. 45). De understreker at utviklingen ikke har skjedd lineært. Politiets kriminalitetsstatistikk viste et mønster med økt registrert ungdomskriminalitet på 90-tallet, og en kraftig nedgang på 2000- og 2010-tallet (Ødegård og Pettersen, 2021, s. 46). I 2015 blant elevene på videregående skole skjedde det en ny økning i andelen som begår regelbrudd og bruker cannabis (Ødegård & Pettersen, 2021, s. 46-47).

Imidlertid avhenger registrert kriminalitet mye av politiets prioriteringer og bruk av ressurs, og det kan påvirke oppfattet forekomst av kriminalitet hvis statistikken varierer som følge av hvordan politiet prioriterer saker og bruker ressurser, ifølge Bhuller og Røgeberg (2022, s. 14). Det er derfor viktig å være oppmerksom på at endringer på de nevnte områdene kan påvirke hvordan kriminalitetsstatistikken fremstiller omfanget og forekomst av problematferd. For eksempel har hensynet til barnets beste i større grad blitt vektlagt på justisfeltet, og det har blitt innført ungdomsoppfølging og ungdomsstraff i 2014 (Bhuller & Røgeberg, 2022, s. 5). Morten Holmboe (2017) utarbeidet en oversikt over ungdomsstraff og ungdomsoppfølging i Norge, og fant at ungdomsstraff ble innført for å erstatte bruk av ubetinget fengsel for unge som begår lovbrudd (2017, s. 398). Dette kan påvirke registrert kriminalitetsstatistikk, fordi

det har skjedd en økning i bruk av slike straffereaksjoner av ungdom (Bhuller & Røgeberg, 2022, s. 5). På bakgrunn av dette foreslår Paul Larsson et al. er (2022) i sin rapport at det kan være hensiktsmessig å se statistikk i sammenheng med selvrapporteringsundersøkelser (Larsson, et al., 2022, s. 7).

I rapporten til Larsson et al. (2022) referer de til Frøyland (2021) som presenterer noen årsaker til nedgang i kriminalitet. Den ene er sosial ulikhet, som er et sentralt element når kriminologisk teori forklarer drivkraften bak kriminalitet, ifølge Larsson, et al. (2022, s. 7-8). Sosial ulikhet kan skape en opplevelse av urettferdighet, og skjevfordelte oppvekstvilkår og muligheter kan skape frustrasjon blant ungdommen (NOVA, 2023).

Den andre forklaringen til Frøyland (2021) er endringer i ungdommens livsstil som har blitt sett på som en viktig årsak til nedgangen i problematferd de siste 20 årene. En mer digitalisert hverdag preger unges liv i større grad enn før, og den sosiale interaksjonen har blitt mer nettbasert (Frøyland, 2021). Digitalisering kan være en viktig faktor for at ungdom ikke er like mye ute, og sjeldnere befinner seg i situasjoner som kan ende opp med problematferd, forklarer Frøyland (2021, s. 279). Larsson et al. er (2022) legger frem at ungdommens aktivitet ute har vært sentralt for å forklare lovbrudd, men digitalisering av kommunikasjon ser ut til å påvirke ungdommens fritidsvaner og uteaktivitet (Larsson et al., 2022). Unge er mer foran skjerm, og det kan påvirke hvor mye tid de bruker utendørs, ifølge Larsson (et al., 2022, s. 28).

Sammenlignet med 90-tallet skjedde det en nedgang etter årtusenskiftet i omfanget av regelbrudd og rusmiddelbruk, samtidig som at de fleste fikk mobiltelefon og hadde økt tilgang på internett (Ødegård & Pettersen, 2021, s. 46). I NOVAS undersøkelser om endringer i ungdommens fritidsmønster, vises det også til at ungdommen er mer hjemme, enn ute med venner (Pedersen & Ødegård, 2021, s. 39). Det gir grunn til å stille spørsmål om teknologiske endringer kan knyttes til forebygging av ungdoms rusmiddelbruk og regelbrudd, fordi de bruker mer tid hjemme på internett og digitale tjenester. Teknologiske nyvinninger har også endret måten ungdom er sosial på, og det er andre måter å sosialisere enn å fysisk møte andre unge (Pedersen & Ødegård, 2021, s. 47).

Frøyland (2021) trekker også frem unges forhold til skolen som en forklaring på endring i kriminalitetsbildet. Han forklarer at i det moderne samfunnet har skoleprestasjoner en større

betydning enn tidligere, fordi det er liten plass til individer uten noen form for formell utdanning. Motivasjon for å prestere på skolen kan ha en slags framtdisiplinerende effekt, men samtidig kan behovet for å prestere skape en ny form for press, noe som kan bidra til en økning i psykiske helseplager, ifølge Frøyland (2021, s. 279). Til sist trekker Frøyland (2021) frem forholdet til familien, og et tettere forhold til foreldrene kan øke graden av sosial integrasjon. I det moderne samfunnet er det mer vanlig å vokse opp i familier med skilte foreldre, hel- og halvsøsken, noe som kan oppleves som ustabil, ifølge Frøyland (2021, s. 279).

2.3.1 Konsekvenser av pandemien

UngData-undersøkelsen i 2021 ønsket å avdekke ungdommens opplevelse av pandemien, og resultatene viste at flere opplevde det som en krevende periode, og at pandemien påvirket livet deres i negativ retning, i henhold til Bakken (2021, s. 2). Han legger frem at 27% oppga at pandemien påvirket dem “veldig mye”, men samtidig er det også en prosentandel (15%) som rapporterte at livene deres ikke ble negativt påvirket i det hele tatt. Funnene indikerer at jenter og de eldste respondentene i større grad opplevde pandemien mer tyngende, sammenlignet med gutter og de yngste respondentene, ifølge Bakken (2021, s. 2-3).

Samlet sett tyder ikke resultatene på at det har skjedd store forandringer, sammenlignet med før pandemien inntraff når det gjelder problematferd, ifølge Bakken (2021, s. 46). Imidlertid ser Bakken (2021) en tendens til at det er færre gutter som bryter regler etter pandemien, og en økning blant jenter. Han utdyper at mer spesifikt er det en nedgang i rapportert forekomst av slåssing og å snike seg unna betaling på kollektiv transport, kino og lignende. Årsaken bak disse endringene er ikke entydige (Bakken, 2021, s. 46). Det skjedde også en nedgang i rusmiddelbruk under pandemien, men ifølge Bakken (2021) har det en naturlig årsak. Bruk av rusmidler i ungdomstiden skjer ofte i sosiale fellesskap, og pandemien begrenset jo mulighetene for å møtes fysisk i sosiale settinger (Bakken, 2021, s. 42).

Bakken (2021) påstår at stengte skoler og innføring av digital hjemmeundervisning har vært den mest inngripende konsekvensen av hele pandemien for ungdommens hverdag. Han poengterer at på fritiden er mye av samværet mellom jevnaldrende digitalt, så skolen er den arenaen hvor mye av den fysiske sosialiseringen finner sted (Bakken, 2021). På den måten har pandemien gjort det synlig at skolen også er en viktig arena for sosialt samvær, og ikke kun er en akademisk arena (Bakken, 2021, s. 22). Wendy E. Ellis, Lindsey M. Forbes og Tara M

Dumas (2020, s. 1) utførte en kvantitativ studie med 1054 kanadiske ungdommer som svarte på en digital spørreundersøkelse om blant annet stress relatert til pandemien, depressive følelser, ensomhet, og tid brukt med familie. De fant at ungdom rapporterer å bruke mer tid på sosiale medier etter pandemien (Ellis et al., 2020, s. 182).

Avslutningsvis har jeg i kapittel 2 jeg presentert hva forskning fokuserer på som forklaringer på problematferd, og hva forskningsbidragene har funnet i studiene sine. Imidlertid er ikke forskningen uttømmende, og blant annet Bakken (2021) forklarer at UngData-undersøkelsen fra 2021 om pandemiens påvirkning og innflytelse på ungdommen ikke gir et dekkende bilde. Han utdyper med at svarene også kan være påvirket av det hadde gått en stund siden undersøkelsen startet (Bakken 2021, s. 3). Det blir ikke et problem i min oppgave, fordi istedenfor å undersøke deres subjektive opplevelse av pandemien, fokuserer jeg heller på deres rapporterte problematferd, og undersøker eventuelle endringer før og etter pandemien inntraff.

Jeg velger også å undersøke påvirkningen å være med å mobbe har på andre typer problematferd, fordi UngData-undersøkelsene har hatt lite fokus på mobbing som forklaring på problematferd. I tillegg nevner Bakken (2021) at analysen hans om pandemiens konsekvenser ikke gir et dekkende bilde, og da kan min studie være et relevant bidrag for temaet om pandemiens påvirkning på ungdommens atferd.

3 Metode

Formålet med oppgaven er å si noe om rapportert forekomst av problematferd blant videregående skoleelever, og hvordan ulike faktorer kan ha betydning for denne type atferd. I min masteroppgave anvendes kvantifiserte variabler for å undersøke sosiale fenomener. Metodene og dataene jeg har valgt ut gjør det mulig å si noe generelt om ungdom og problematferd. Datasettet jeg benytter meg av er UngData undersøkelser i perioden 2017-2021. Kvantitativ tilnærming gir informasjon i form av tall, og kan gi representativ informasjon om populasjonen ved bruk av ulike statistiske teknikker, noe jeg kommer nærmere inn på senere i kapittelet (Jacobsen, 2015, s. 24). I dette kapittelet skal jeg først gi en oversikt over respondentene som har svart på UngData undersøkelsen i perioden 2017-2021, og vise hvor mange av respondentene som kommer fra små, mellomstore og store kommuner, og storbyer. Deretter presenterer jeg og diskuterer de ulike analytiske tilnærmingene, hvorfor

de er valgt og hva de skal gi svar på. Til slutt diskuterer jeg validitet og reliabilitet knyttet til data, og analysene som jeg anvender i de neste kapitlene.

3.1 Presentasjon av Ungdata

Kapittel 2.1 presenterte tidligere forskning som har blitt gjort basert på UngData, og dette kapitlet skal gi mer praktisk informasjon om undersøkelsene. I en dokumentasjonsrapport (2017) presenterer Lars Roar Frøyland historien bak UngData, og han forklarer at før etableringen av UngData forsøkte flere regionale ruskompetansesentre å utføre spørreskjema-baserte spørreundersøkelser rettet mot ungdom (Frøyland, 2017, s.13).

Institusjonene som tidligere har utført undersøkelsene har hatt egenkomponerte, og ikke standardiserte spørreskjemaer (Frøyland, 2017, s. 14). Frøyland (2017, s. 14) forklarer at det begrenser muligheten for å sammenligne på tvers av de enkelte undersøkelsene, og reduserer verdien dataen har til å trekke mer generelle konklusjoner. UngData ble derfor etablert for å øke verdien av de lokale undersøkelsene, bidra til å heve både kvaliteten og nytteverdien til dataen, og gjøre det mulig å få en oversikt over ungdommens livssituasjon på landsbasis (Frøyland, 2017, s. 14).

3.2 Datagrunnlaget

Jeg valgte å bruke spørreundersøkelsene til UngData, fordi de dekker sentrale aspekter ved ungdommens liv, spesielt angående rusmiddelbruk, regelbrudd og sosiale aspekter. Jeg har også undersøkt hvordan temaene jeg er interessert i endrer seg over tid.

Spørreskjemaet til UngData har en obligatorisk grunnmodul som brukes i alle undersøkelsene, og et sett med forhåndsdefinerte spørsmål som kommunene kan velge fra (Frøyland, 2017, s. 13). Grunnmodulen har omtrent 160 spørsmål som brukes i alle undersøkelsene, og dekker en rekke temaer. Spørsmålene omfatter blant annet spørsmål om ressurser rundt ungdommene, relasjonen til foreldre, venner og skole, tanker om skole og framtid, helse og trivsel, tobakk og rus, og spørsmål om lovbrudd, vold og annen risikoatferd (Frøyland, 2017, s. 22).

Når det gjelder å beregne svarprosent på spørreundersøkelsene, blir det basert på hvor mange elever som deltar på undersøkelsen, og hvor mange elever som totalt var registrert på de deltakende skolene. Elevene regnes som deltaker på undersøkelsen om de svarer på minst ett spørsmål (Bakken, 2022, s. 50). I 2020 ble noen undersøkelser avbrutt på grunn av Covid-19 pandemien, og noen undersøkelser ble ikke startet. Svarprosenten nasjonalt varierte derfor

mye mer i 2020 enn vanlig. UngData planla å utføre undersøkelsene i 118 kommuner, men omtrent halvparten (43%) av bruttoutvalget deltok i undersøkelsene på grunn av nedstengingen (Bakken, 2020, s. 47). I 2021 var det et rekordstort antall kommuner og ungdommer som deltok i undersøkelsen på grunn av at flere av kommunene som ikke fikk fullført undersøkelsene i 2020 fikk tilbudet om å fullføre i 2021 (Bakken, 2020, s. 47).

Ungdata er tverrsnittsundersøkelser, og da kan man som hovedregel ikke si noe om tidsrekkefølgen for hvordan variablene eventuelt påvirker hverandre, i henhold til Seland og Andersen (2020, s. 21). Det er fordi tverrsnittsdata viser variabelers verdi for mange enheter ved et bestemt tidspunkt (Jacobsen & Jacobsen, 2012, s. 303). Med denne type data er det ikke mulig å måle endringer over tid hos enkeltpersoner, fordi det er ulike respondenter hvert år. Imidlertid kan man måle endringer i et utvalg over tid. Det er mulig å si noe om korrelasjon, men ikke kausalitet. Altså går det an å beskrive samvariasjon, og kommentere hva som oppstår samtidig, uten å anta årsakseffekter om hva som kommer først (Midtbø, 2007, s. 47). For å kunne si noe om årsakssammenhenger må teoretiske antakelser legges til grunn, påpeker Møller (2022, s. 5).

Det er også viktig å ta til betraktning at ved selvrapportert informasjon kan det oppstå målefeil dersom respondentene misforstår, krysser av eller husker feil, i henhold til Seland og Andersen (2020, s. 22). Derfor har UngData utført utført filtrering av data, slik at useriøse besvarelser ikke inkluderes i analysene. Blant annet har de laget en sumskåre for hvor mange av de ulike "tulleindikatorerne" ungdommen slår ut på, og fjerner dem som slår ut på to eller flere av disse indikatorerne (Frøyland, 2017, s. 17).

3.2.1 Utvalg

Å velge hvem som skal svare på spørreundersøkelsen er essensielt for undersøkelsens troverdighet og pålitelighet. Ifølge Christie (1982, s. 114) må man gjøre et utvalg av den gruppen man ønsker å undersøke, siden man ikke har mulighet til å spørre alle. Et utvalg er med andre ord en mindre del av en større del, i henhold til Midtbø (2007, s. 30). Ungdata har valgt ut elever på ungdomsskolen og videregående skole for å kunne si noe generelt om ungdom, og det gjør det mulig å kunne generalisere fra utvalget til resten av ungdommene i Norge.

Utvalget må velges med utgangspunkt i problemstillingen, og består av enhetene jeg har valgt å undersøke. De kan også kalles for respondenter siden de har svart på en spørreundersøkelse (Jacobsen (2015, s. 177; Johansen, 2007, s. 12). I mitt tilfelle formulerte jeg en problemstilling som skal forsøke å belyse faktorer som kan ha betydning for rapportert forekomst av problematferd blant ungdom i Norge. Utvalget blir derfor norsk ungdom på videregående, fordi 15-17 åringer er de mest aktive lovbrysterne (Pape & Falck). Det er høyere rapportert forekomst av rusmiddelbruk og regelbrudd i denne aldersgruppen, sammenlignet med ungdomsskoleelever, ifølge Bakken (2020).

Tabell 1. Antall gutter og jenter på videregående skole som har deltatt i undersøkelsen i 2017-2021

Klassetrinn	Gutter	Jenter	Totalt
Vg1	41809	39666	81475
Vg2	33736	32421	66157
Vg3	18751	24541	43292
Totalt	94296	96628	190924

Tabell 1 viser at 190 924 respondenter svarte på hvilket kjønn de har, og hvilket klassetrinn de går på. Det er relativt jevn fordeling mellom kjønnene, men i VG1 (N = 41 809) og VG2 (N = 33736) var det litt flere gutter som svarte på undersøkelsen, enn jenter på VG1 (N = 39 666) og VG2 (N = 32 421). Aldersfordelingen er noe skjev, og de yngste er tydelig overrepresentert (N på VG1 = 81 475, og N på VG3 = 43 292). Det kan være flere årsaker til. Blant annet er VG2 og VG3 utelatt i noen undersøkelser, det kan skje frafall i de øvre klassetrinnene, og lærlinger på yrkesfag går ikke på skole etter VG2 (Bakken et al, 2016, s. 20). Det kan også være de som bruker rus eller/og har problematisk atferd dropper ut av skolen, og ikke er med og svarer på undersøkelsen i VG2 og VG3.

Tabell 2: Kommunestørrelsen til ungdommens bosted og rapportert sosioøkonomisk status

Bakgrunnsvariabler	Prosentandeler	Antall (N)	Koding
Liten kommune	13,3 %	25 963	1
Mellomstor kommune	19,3 %	37 739	2
Stor kommune	41,6 %	81 537	3
Storby	25,8 %	50 602	4
Totalt	100,0 %	195 841	
Lav sosioøkonomisk status	22,3 %	43 010	0
Middels sosioøkonomisk status	76,0 %	146 635	1,5
Høy sosioøkonomisk status	1,8 %	3393	3
Totalt	100,0 %	193 038	

Tabell 2 viser hvordan respondentene fordeler seg når det gjelder kommunestørrelse og sosioøkonomisk status. Det er 195 841 som har oppgitt hvilken kommune de er fra, og siden *Sosioøkonomisk status* er en indeks sammensatt av flere spørsmål, så er det 193 038 som har svart på spørsmålene inkludert i indeksen, og dermed fått en samlet skåre. Frekvenstabellen viser at majoriteten er fra stor kommune (41,6%), og de fleste har middels sosioøkonomisk status (76%).

Tabell 3: Ungdommens rapporterte psykiske helse, relasjonelle forhold og aspekter ved deres fritidsaktiviteter

	Prosentandel	Antall	Koding
Skjermtid på sosiale medier			
0-30 min	10,4 %	18 574	0
30-60 min	15,2 %	27 259	1
1-2 timer	22,3 %	39 986	2
2-3 timer	20,5 %	36 683	3
Mer enn 3 timer	31,6 %	56 652	4
Totalt	100 %	179 154	
Deltakelse på organisert fritidsaktivitet			
Ja, er med nå	45,6 %	85 154	1
Nei, men har vært med tidligere	43,5 %	81 136	2
Nei, har aldri vært med	10,9 %	20 266	3
Totalt	100 %	186 556	
Psykisk helse			
Ingen psykiske plager	42,3 %	75 258	0
1 psykisk plage	38,1 %	67 669	1
2-3 psykiske plager	16,4 %	29 200	2
4-5 psykiske plager	3,2 %	5394	3
Totalt	100 %	177 521	
Relasjon til foreldre			
Uproblematisk relasjon	66,2 %	21 215	1
Litt problematisk relasjon	31,3 %	10 041	2
Problematisk relasjon	2,6 %	819	3
Totalt	100 %	32 075	
Relasjon til skole			
Uproblematisk relasjon	62,5 %	108 552	1
Litt problematisk relasjon	35,9 %	62 474	2
Problematisk relasjon	1,5 %	2549	3
Totalt	100 %	173 575	

Tabell 3 viser hvordan utvalgets rapportere psykiske helse er, kvaliteten på deres relasjonelle forhold, om de deltar på organisert fritidsaktivitet og hvor mye tid de bruker på sosiale medier. Deskriptiv statistikk gjengitt i tabell 3 viser at flesteparten (42,3%) oppgir å ikke har psykiske plager, men en stor andel rapporterer også å ha en psykisk plage (38,1%). De fleste oppgir også å enten være med nå (45,6%) eller har vært med tidligere (43,5%) på organisert fritidsaktivitet, og (31,6%) rapporterer å bruke mer enn 3 timer daglig på sosiale medier, tett etterfulgt av svaralternativene *1-2 timer* (22,3%) og *2-3 timer* (20,5%). Analysen viser at flere

har en litt dårlige relasjon til skolen, sammenlignet med foreldre, men samtidig så har flere svart at de har en problematisk relasjon til foreldre (2,6%). Imidlertid er det viktig å ta hensyn til at færre enheter er inkludert i indeksen som måler relasjonen til foreldre, enn til skole, og det kan påvirke resultatet.

3.3 Prosessen med databehandlingen

Ifølge Vegard Johansen (2007) kan forskningsprosessen deles inn i fire faser: forberedelse, datainnsamling, analyse og rapportering. Han utdyper at i den første fasen forbereder man formuleringer av relevante forskningsspørsmål for det valgte temaet (Johansen, 2007, s. 9). Relevante teorier på området studeres, og et tema bør undersøkes med et utgangspunkt i tilgjengelig forskning (Midtbø, 2007, s. 15). I mitt tilfelle har jeg jobbet parallelt med teori og empiri, og undersøkt hva nyere forskning sier om hvilke faktorer som kan påvirke ungdoms rusmiddelbruk og regelbrudd. Deretter har jeg valgt ut variabler basert på inkluderingskriteriene mine som jeg går nærmere inn på i neste avsnitt. For å best mulig måte svare på hva som påvirker forekomst av illegal rusmiddelbruk og regelbrudd blant ungdom på videregående skole har jeg vurdert hvilke metoder som er mest passende. Jeg går i nærmere detalj om valg av analyseverktøy i kapittel 3.3.

For å tilnærme meg tematikken om ungdommens problematferd, gjennomgikk jeg ulike tilgjengelige data for masterstudenter via "Surveybanken" på SIKT sin hjemmeside.

Databehandlingen innebar å finne relevante og pålitelige data som kan være representativt og gjelde andre enn kun utvalget, noe undersøkelsene til UngData kan bidra til (Johansen, 2007, s. 9). Revidering av spørreskjemaet skjer hvert tredje år, og det vil si at UngData fjerner/legger til temaer eller spørsmål for at det skal være relevant for ungdommen å svare på, men også for å få luket ut spørsmål som ikke fungerer som planlagt (Fryland, 2019, s. 16). Det at undersøkelsene revideres har noen konsekvenser for mitt arbeid med masteroppgaven. Opprinnelig inkluderer datasettet spørreundersøkelser fra 2010 til 2021, men noen av variablene jeg har valgt å bruke ble ikke stilt før 2017. Jeg begrenset derfor tidsperioden jeg undersøkte til årene 2017 til 2021. Ved å begrense tidsperioden sikret jeg at de variablene som er inkludert blir anvendt i den spesifikke tidsperioden, og de kan dermed sammenlignes over tid.

Frøyland (2019) anbefaler å bruke et flytende gjennomsnitt når man ser på tidstrender for å unngå lokale variasjoner. Det vil si at man ser på et samlet sitt snitt over flere år (Frøyland, 2017, s. 14). Når det gjelder å bruke datasettet til å sammenligne fenomener over tid har

materialet god representativitet som helhet, og de årlige variasjonene har lite å si for det nasjonale materialet (Frøyland, 2017, s. 14). Etter å ha fått en grundigere oversikt over datamaterialet kom det frem i gjennomsnittsanalyser at det skjer endringer i gjennomsnitt på flere variabler i 2020, samtidig som det er en pandemi. Derfor tok jeg den vurderingen å slå sammen 2017-2019 og sammenligne med 2020-2021, for å se om det skjer noen endringer før og under pandemien.

3.4 Valg av variabler og operasjonalisering

Midtbø (2007, s. 25) påpeker at for å kunne gjøre noe målbart må det defineres operasjonelt, og definisjonene fungerer som bindeledd mellom abstrakte definisjoner og konkrete data. Ved å operasjonalisere gjør man generelle fenomener konkrete slik at de kan måles eller klassifiseres (Johansen, 2007, s. 13). For eksempel måles omfanget av regelbrudd ved hjelp av variabler som spør ungdommen om hvor mange ganger de gjort ulike handlinger som kan kategoriseres som regelbrudd. Operasjonalisering har sammenheng med validitet som innebærer om man måler det man faktisk ønsker å måle (Midtbø, 2007, s. 25). Variablene som er valgt skal måle kjennetegn hos ungdommen, hva slags problematferd de begår mest/minst og hvor hyppig det blir begått. Litteraturgjennomgangen fra kapittel 2 har lagt grunnlaget for hvilke variablene som er valgt, og dette kapittelet skal videre forklare hvordan variablene blir operasjonalisert for å kunne brukes i analysene. Logikken i hvordan jeg har kodet variablene er at høy verdi indikerer høyt omfang av rapportert problematferd, dårlig psykisk helse, dårlige relasjoner til foreldre og skole, deltar ikke på organisert fritidsaktivitet og har mye skjermtid på sosiale medier. Lav verdi indikerer det motsatte.

Variablene jeg har inkludert i mine analyser er valgt ut på bakgrunn av ulike kriterier: i) De fleste variablene er selektert med utgangspunkt i nyere forskning, og som kan være relevant for min problemstilling. ii) Det er imidlertid også lagt vekt på svarprosent for å ha nok data per variabel, for å sikre at analysene har god nok validitet. iii) Et siste kriterium var å se om variablene ble stilt over tid, slik at de kunne sammenlignes over en større tidsperiode. Andre variabler kunne også ha vært relevante å ha med i analysen, men de oppfylte ikke kriteriene, og ble dermed utelatt fra analysene.

3.4.1 Problematferd

Sentrale variabler for min oppgave måler rapportert problematferd blant ungdom, hovedsakelig rusmiddelbruk og regelbrudd, og er de samme variablene som UngData

kategoriserer som problematferd. Ett unntak er variabelen som måler om ungdommen er med og mobber, som UngData ikke inkluderer i samlebetegnelsen for problematisk atferd, men (Bender & Losel, 2011) viser til at mobbing og problematferd har en korrelasjon, og derfor kategoriserer jeg mobbing som problematferd.

Opprinnelig i oppstarten av UngData var rusmidler og regelbrudd i samme kategori i undersøkelsene, og var kategorisert under "*Atferdsproblemer*". I en revidering av spørreskjemaet i 2013 ble spørsmålene om rus samlet i en egen kategori (Frøyland, 2017, s. 44). Derfor gjør jeg som UngData, og undersøker temaene rusmiddelbruk og regelbrudd separat. Imidlertid inngår begge fortsatt i betegnelsen *atferdsproblemer/problematferd*, og jeg kommer til å omtale både rusmiddelbruk, og regelbrudd under denne betegnelsen, med unntak av når det er hensiktsmessig å skille dem fra hverandre. Jeg bruker to indekser for å måle rapportert forekomst av rusmiddelbruk og regelbrudd, og de er inspirert av Seland og Andersen (2020). Den ene indeksen måler omfanget av ungdommens rapporterte bruk av ulike narkotiske midler, og den andre måler hvor hyppig ungdommen oppgir å begå ulike handlinger som kan kategoriseres som regelbrudd.

Måling av rapportert rusmiddelbruk ved å benytte et samlemål av flere rusmidler

Indeksen jeg konstruerer som skal måle rapportert forekomst av rusmiddelbruk består av variablene som måler om ungdommen rapporterer å ha brukt hasj/cannabis eller andre narkotiske stoffer de siste 12 mnd, og jeg kaller indeksen for *Rusmiddelbruk*. Opprinnelig inkluderer Seland og Andersen (2020) sin indeks alkohol, men i min oppgave er illegale rusmidler sentralt. UngData kategoriserer alkohol sammen med andre rusmidler, men jeg er spesifikt interessert i å undersøke illegale rusmidler, fordi det er sterke sammenhenger mellom å bruke cannabis, og å begå ulike former for regelbrudd. Ungdom som bruker cannabis er i langt større grad involvert i regelbrudd, enn ungdom som ikke bruker det (Bakken, 2018, s. 6, s. 109). Ifølge Bilgrei et al. (2021) kan det være vanskelig å belyse forskjellene mellom dem som drikker alkohol og dem som bruker cannabis hvis begge variabler inngår i en indeks. Indeksen jeg konstruerte for denne oppgaven inkluderer derfor ikke alkohol, kun illegale rusmidler. UngData har kodet variablene som måler rapportert forekomst av å bruke cannabis/hasj og andre narkotiske stoffer fra 1-5, men jeg koder slik som Seland og Andersen (2020), og koder variablene fra 0-4. 0 indikerer at de ikke har brukt rusmidler, mens 4 indikerer at de har brukt det 11 ganger eller mer. Jeg bruker Cronbachs alfa for å måle den interne konsistensen til variablene *Brukt cannabis/hasj* og *Brukt andre*

narkotiske stoffer som samlemaal for å maa bruk av rusmidler. Reliabilitetsanalyse jeg gjør i SPSS viser en skåre på 0.66, som er noe lavere enn den felles standarden på 0,7. Imidlertid kan lav intern konsistens aksepteres om det kan være grunn til å tro at enkeltindikatorerne dekker det som faktisk skal måles, nemlig rusmiddelbruk. I likhet med Andersen og Seland (2020) vurderer jeg variablene som å ha nok substansiell begrunnelse for å brukes i analysene (Andersen & Seland, 2020, s. 27-28).

Måling av rapportert regelbryting ved å benytte et samlemaal av flere regelbrytende handlinger

Ifølge Frøyland (2021) er det høyest forekomst av problematferd i ungdomstiden, sammenlignet med andre stadier i livet. Han forklarer at selvom det generelt sett er lav forekomst, er det noen som skiller seg ut, og begår handlinger som kan kategoriseres som problematferd (Frøyland, 2021, s. 277). UngData måler forekomsten av regelbrudd ved å stille spørsmål til ungdommen om de vært på kino, idrettsstevner, buss, tog eller lignende uten å betale, vært i slåsskamp, gjort hærverk, stjålet, og tagget de siste 12 mnd. Det er derfor viktig å ta hensyn til at dette ikke er et uttømmende mål på regelbryting, kun noen former for regelbrudd. Seland og Andersen (2020) har konstruert en indeks basert på disse formene for regelbryting.

Jeg beholder samme koding som Andersen og Seland (2020), og koder variablene fra 0-4. 0 indikerer at ungdommen ikke rapporterer å ha begått noen av de inkluderte formene for regelbrudd, og 4 tilsvarer at ungdommen oppgir å ha begått disse regelbruddene 11 ganger eller mer de siste 12 mnd. Indeksen måles på ordinalnivå, og er kodet slik at et lavt tall indikerer lite forekomst av regelbrudd, og høyt tall indikerer høy forekomst av regelbrudd. Den interne reliabiliteten er på 0.63 med Cronbachs Alpha, og det er noe lavere enn det anbefalte nivået på 0,7 (Seland & Andersen, 2020, s. 12). Imidlertid utførte jeg en reliabilitetsanalyse i SPSS med utgangspunkt i årstallene for undersøkelsen som viser at i 2020 har indeksen en reliabilitet på 0.72. Jeg velger derfor å bruke indeksen på bakgrunn av det, og på grunn av at indeksen originalt sett ble brukt i Andersen og Seland (2020) sin studie som er publisert i Nordisk Tidsskrift for Ungdomsforskning.

Skulking på skolen

Jeg valgte å ikke inkludere skulking i indeksen *Regelbrudd*, selvom UngData kategoriserer det som problematferd. Jeg tok den vurderingen basert på at Andersen og Seland ikke inkluderer den i deres indeks om regelbrudd, men jeg inkluderer den likevel som en

uavhengig variabel i analysene mine fordi skulking av skolen kan være en risikofaktor for problematferd i ungdomstiden, i henhold til Bakken (2020, s. 19). Han finner en sammenheng mellom rusmiddelbruk og skulking i UngData undersøkelsen fra 2018, og de som bruker cannabis skulker skolen i større grad, enn ungdom som ikke skulker (Bakken, 2018, s. 19). Skulking var opprinnelig kodet fra 1-5 av UngData, men jeg vurderte å kode den likt som de andre variablene som måler problematferd. Den kodes derfor fra 0-4, og 0 indikerer å ikke skulke, og 4 indikerer at respondentene rapporterer å ha skulket 11 ganger eller mer de siste 12 mnd.

Mobbing av andre

Jeg inkluderer heller ikke mobbing i indeksen om regelbrudd, fordi det ikke kategoriseres som regelbrudd av UngData. Likevel kan å mobbe andre være en sterk prediksjon for problematferd, og tidlige emosjonelle problemer og atferdsproblemer kan assosieres med mobbing (Bender & Losel, 2011, Jansen, m.fl., 2011, s. 2). Derfor jeg inkluderer jeg variabelen separat fra indeksene. For å måle forekomsten av mobbing ble respondentene spurt om det hender at de er med på plaging, trusler eller utfrysing av andre unge på skolen eller i fritida. Variabelen ble opprinnelig operasjonalisert av UngData med verdier fra 1-6, der 1 = *Ja, flere ganger i uka*, 2 = *Ja, omtrent én gang i uka*, 3 = *omtrent hver 14 dag*, 4 = *Ja, omtrent én gang i måneden*, 5 = *Nesten aldri* og 6 = *Aldri*. For at logikken i kodingen skal være lik når det gjelder variablene som måler problematferd, altså at høy verdi indikerer mer problematferd, så har jeg gjort om på kodingen. Jeg slår sammen verdi 5 og 6 og koder ny verdi til 0, fordi det indikerer at ungdommen aldri/sjeldent mobber. Verdiene 1-4 har jeg endret retning på, slik at høye verdier tilsvarer at respondentene oppgir å mobbe andre mye (ukentlig).

3.4.2 Variabler som måler kjennetegn ved ungdommen, deres psykiske helse, fritidsaktiviteter og relasjonelle forhold

Kjønn og klassetrinn er relevante bakgrunnsvariabler, fordi de viser kjennetegnene ved ungdommen. Møller (2021) viser til forskning som finner at det er kjønnsforskjeller når det gjelder ulike former for problematferd, og det kan også være forskjeller på tvers av klassetrinn på videregående skole. Kjønnsforskjellene viser at omfanget av regelbrudd er større blant gutter enn blant jenter, men det er ikke betydelige kjønnsforskjeller når det gjelder rusmidler (Møller, 2021, s. 8). Både *Kjønn* og *Klassetrinn* er kategoriske variabler, men kjønn er på nominalnivå og sorteres inn i gjensidig utelukkende verdier (Midtbø, 2007, s. 32).

Nominale variabler fungerer kun som merkelapper, og tallene i datamatriksen har ikke annen betydning utover å skille en gruppe fra en annen (Midtbø, 2007, s. 32). Variabelen *Kjønn* kodes fra 0-1 der 0 = gutt og 1 = jente. *Klassetrinn* måles på ordinalnivå og sorteres også inn i gjensidig utelukkende verdier, men kan også rangeres (Midtbø, 2007, s. 32). *Klassetrinn* kodes fra 1-3 som tilsvarer de ulike trinnene på videregående skole.

Kommunestørrelse

Jeg inkluderer en variabel som kategoriserer ungdommens bosted med utgangspunkt i kommunestørrelse, fordi jeg ønsker å undersøke om det har betydning for omfang og forekomst av problematferd. Ifølge Ceccato (2015) er det flere likheter mellom ungdom fra mindre kommuner og større byer når det kjennetegnet ved dem som begår kriminalitet. Faktorer hun trekker frem er sosioøkonomisk sårbarhet, ødelagt familie, misbruk og omsorgssvikt, alkohol- og narkotikamisbruk (Ceccato, 2015, s. 210). Likevel er kriminalitetsraten høyere i urbane områder, og områder med høyere befolkningstetthet kan knyttes med mer kriminalitet (Moore & Sween, 2015, s. 47).

I datasettet er det en variabel på kommuner som er kodet på nominalnivå. Det vil si at verdiene ikke har en betydning utover å skille en gruppe fra en annen, og verdien kommunene har, er det samme som kommunenummeret deres (Midtbø, 2007, s. 32). Imidlertid har jeg omkodet variabelen, slik at den blir på ordinalnivå. Det gjøres for å kunne kategorisere og rangere kommunestørrelsene i små kommuner, mellomstore kommuner, store kommuner og storbyer. Dette viste seg imidlertid å bli en tidkrevende utfordring for analysene og prosjektet som helhet. Grunnen er at i de dataene jeg fikk tilgang til, er små kommuner anonymisert. Jeg forsøkte å bestille et utvidet datasett som ga en konkret oversikt over alle kommunestørrelsene, men fikk ikke tilgang tidsnok til å inkludere dem i oppgaven. Imidlertid fikk jeg vite av UngData at de plasserte de mindre kommunene i kategoriene “fylker” og “andre kommuner” for å sikre at man ikke kan identifisere personene som svarer på undersøkelsen. Jeg tok derfor hensyn til det når jeg kodet om kommunevariabelen.

Kategoriseringen jeg gjorde av kommunene er den samme som SSB bruker, men jeg gjorde noen endringer for å ta hensyn til at de små kommunene er anonymisert, og plassert i andre kategorier. Opprinnelig var kategoriseringen til SSB slik at verdien 1 tilsvarte kommunene med innbyggertall 200-499, verdien 2 tilsvarer kommunene med 500-999 innbyggere, verdien 3 tilsvarer kommunene med 1000-1999 innbyggere, verdien 4 tilsvarer kommunene med 2000-19 999 innbyggere, verdien 5 tilsvarer kommunene med 20 000-99 999 innbyggere og verdien 6 tilsvarer kommuner med innbyggertall større enn 100 000. Som nevnt er ikke små

kommuner inkludert i datasettet jeg bruker i oppgaven. Derfor slo jeg sammen kategoriene “Fylker” og “Andre kommuner” til “Små kommuner” og anga verdien 1. Det er relevant å nevne at dette gjør kommunevariabelen litt mer upresis, og jeg kan ikke si med sikkerhet at det kun er små kommuner jeg har kodet til verdi 1. Videre ble kommunene med verdi 4 ble omkodet til verdi 2 og fikk navnet “mellomstore kommuner”, kommuner med verdi 5 ble omkodet til verdi 3 og fikk navnet “store kommuner”, og til slutt ble kommuner med verdi 6 omkodet til verdi 4 og fikk navnet “storbyer”. Når jeg kategoriserte kommunene har jeg både tatt med nåværende, og tidligere kommuner. Det er hensiktsmessig fordi det er flere av de nye kommunene som mangler i datasettet, men de gamle er med. Det er også flere kommuner som har endret kommunenummer, og både det nye og det gamle kommunenummeret er med i datasettet. Jeg har derfor kategorisert nye og gamle kommuner som har samme navn med samme verdi. Dette vil ikke påvirke analysene, fordi jeg skal også sammenligne årstall undersøkelsen ble gjennomført, og dermed vil kommunene som har samme navn, men ulikt nummer bli adskilt ved årstallet undersøkelsen ble gjennomført.

Sosioøkonomisk status

Pedersen og Ødegård (2021, s. 20) påpeker at betydningen av sosioøkonomiske ressurser har vært et sentralt aspekt i ungdomsforskningen gjennom tiår. *Sosioøkonomisk status* (SØS) kan være en faktor i forbindelse med problematferd, og forskning viser at om statusen er beskyttende eller utgjør en risiko avhenger av om den er lav eller høy (Pedersen og Ødegård, 2021, s. 20). Ifølge Strand og Kindt (2019) kan lav SØS ha betydning når det gjelder utenforskap, og psykiske helseplager, og (Katz, 2007) opplyser at lav status også kan føre til økt stress innad i familien, noe som igjen kan påvirke foreldrenes omsorg og disiplinering av barna. Cochran & Bø (1989, s. 377) hevder at foreldrene til kriminell og rusbrukende ungdom kan kjennetegnes med lav SØS, men på en annen side kan høy SØS virke beskyttende ved at høyere utdannede foreldre bidrar til bedre skoleprestasjoner og mer positiv sosial atferd. En indeks Ungdata har konstruert fanger opp noen sosioøkonomiske ressurser som ungdommen har tilgang på gjennom familien sin. Indeksen UngData konstruerte er basert på opplysninger om foreldrenes utdanningsnivå, bøker i hjemmet og familiens velstandsnivå, altså tilgangen til ulike materielle goder. Spørsmålene er inspirert av den norske delen av den internasjonale undersøkelsen *Helsevaner blant skoleelever*, ifølge Bakken, et al. . (2016, s. 22). Det er relevant å nevne at variabelen ikke gir uttømmende informasjon om sosioøkonomisk posisjon. De har ikke etterspurt andre relevante faktorer som for eksempel foreldrenes inntekt. Ungdata har heller ikke etterspurt foreldrenes yrke på grunn av anonymitetshensyn, og på bakgrunn av

at å kode yrkesopplysninger ville vært svært ressurskrevende (Bakken, m.fl., 2016, s. 22).

Likevel kan variabelen gi en indikasjon på sosioøkonomisk status, og kan gi noe informasjon som er interessant å ha med i analysene.

Ungdommen ble spurt om foreldrene har utdanning på universitete eller høyskole, hvor mange bøker de har i hjemmet, og når det gjelder familiens ressurser ble ungdommen stilt fire spørsmål; om familien har bil, om ungdommen har sitt eget soverom, hvor mange datamaskiner familien har og om ungdommen har vært på ferie med familien (Bakken, et al. . 2016, s. 22).

UngData laget en sumskåre av de fire spørsmålene, og de har kategorisert og konstruert et samlemål (Frøyland, 2017, s. 25). Hvert spørsmål får verdier fra 0-3, og det blir konstruert et gjennomsnittsmål der svarene blir summert og delt på antall spørsmål ungdommen har svart på (Bakken et al. ., 2016, s. 27). Kodingen til Ungdata indikerer at en skåre på 1 tilsvarer lav status, de som får en skåre på 1,5 har middels status, og en skåre på 3 vil si høy status. Den siste dimensjonen om familiens velstandsnivå handler om familien har bil, om ungdommen har sitt eget soverom, hvor mange datamaskiner familien har, og om de har vært på ferie sammen (Bakken et al. ., 2016, s. 26).

Måling av ungdommens relasjonelle forhold

Variablene som måler relasjonelle forhold, består av to indekser som måler ungdommens relasjon til skole og foreldre. Forskning jeg nevnte i kapittel 2 viser til at begge deler kan virke som beskyttelsesfaktorer når det gjelder ungdommens tilbøyeligheter til å begå kriminell atferd og bruke rusmidler, og kan bidra til bedre psykisk helse og bedre skoleprestasjoner blant ungdommen Møller (2021), s. 32). På en annen side kan dårlige relasjoner ha en negativ påvirkning på tilbøyeligheten til å gjøre problematiske handlinger. Indeksene er konstruert av Patrick Lie Andersen og Marianne Dæhlen (2017). De er på ordinalnivå, som vil si at verdiene kan rangeres.

Indeksene er opprinnelig kodet fra 1-3, der 1 indikerer mest utsatthet for risikobelastninger, og 3 indikerer minst utsatthet. Jeg har gjort noen endringer, men har utgangspunkt i det Andesen og Dæhlen (2017) har konstruert. En av endringene jeg gjorde var å endre retning på variablene. Opprinnelig var kodingen 1-3, og 1 indikerte mest utsatthet og 3 var minst utsatthet. Alle er fortsatt kodet fra 1-3 slik som Andersen og Dæhlen har kodet, men jeg har endret slik at 1 indikerer minst utsatthet, og 3 indikerer mest utsatthet for risikobelastning med hensyn til ungdommens relasjon til foreldre og skole. Opprinnelig bruker Andersen og

Dæhlen (2017) tre indekser som måler ungdommens relasjon til skole, foreldre og venner. Jeg har kun med de to førstnevnte fordi indeksen som måler relasjonen til venner ikke har høy nok svarprosent i tidsperioden 2020-2021, og når jeg gjorde analyser i SPSS fjernet dataprogrammet indeksen fra analysen i den spesifikke tidsperioden. Derfor var det hensiktsmessig å utelate den, og kun se på ungdommens relasjon til skole og foreldre, slik at jeg fortsatt kunne sammenligne 2017-2019 mot 2020-2021. I tillegg til å endre retningen på verdiene, har jeg også fjernet en variabel i indeksen som måler ungdommens relasjon til foreldre. Variabelen innebærer om ungdommen føler at de kan søke støtte hos foreldrene om de har et personlig problem. Årsaken til at jeg fjernet den er fordi den ikke ble stilt i 2020 eller 2021, og da tok jeg den vurderingen om å ta den vekk slik at jeg fortsatt kunne sammenligne de to tidsperiodene.

Ungdommens rapporterte relasjon til skole

Indeksen som måler ungdommens relasjon til skole innebærer om ungdommen rapporterer om de er fornøyd med skolen de går på, føler at de passer inn blant elevene på skolen, gruer seg ofte til å gå på skolen, og føler at lærerne bryr seg om dem (Andersen og Dæhlen, 2017, s. 24). Spesielt sistnevnte er et fokusområde i forskning når det gjelder hvordan relasjonen mellom lærer og elev kan virke forebyggende for problematferd, påpeker Møller (2021). Han utdyper at «Et godt skoleklima kan bidra til bedre psykisk helse, mindre lovbrudd, redusert bruk av rusmidler og bedre skoleprestasjoner» (Møller, 2021, s. 32).

Reliabilitetsanalyse av indeksen jeg utførte i SPSS viser cronbachs alfa skåre på 0,65, men Andersen og Dæhlen (2017) argumenterer for at målet fanger opp sentrale aspekter ved ungdoms relasjon til skolen de går på, ved å vise til tilleggsundersøkelser de utførte. Undersøkelsene viser at skoleindikatormålet slår ut på utfall blant ungdom som er kjent for å påvirkes av skoletilknytning, blant annet helse, atferdsproblemer, vold og rusmiddelbruk. Det var sterke utslag på alle, med unntak av rusmiddelbruk (Andersen og Dæhlen, 2017, s. 25-26). Andersen og Dæhlen (2017) vurderer derfor at indeksen har god begrepsvaliditet (Andersen & Dæhlen, 2017, s. 25). Jeg velger å bruke indeksen med utgangspunkt i deres vurdering, og at deres utarbeidede rapport er på oppdrag fra Helsedirektoratet i samarbeid med NOVA.

Ungdommens rapporterte relasjon til foreldre

Ifølge Sandøy et al. (2021) kan kjernefamilien bli sett på som å være viktig for ungdom, og en god relasjon mellom ungdommen og foreldrene kan spille en sentral rolle for å opprettholde

lave nivåer av antisosial atferd (Sandøy, et al. , 2021, s. 1343). En god relasjon kan derfor fungere som en beskyttelsesfaktor, og kan virke forebyggende mot problematferd selvom ungdommen er i et risikofylt miljø Møller (2021), s. 30).

Indeksen som skal måle foreldrerelasjonen til ungdommen innebærer om ungdommen oppgir hvorvidt de er fornøyd eller misfornøyd med foreldrene sine, om de krangler mye med foreldrene sine og om de skjuler mesteparten av fritiden for foreldrene sine (Andersen & Dæhlen, 2017, s. 20-21). Som nevnt fjernet jeg variabelen som innebærer støtte fra foreldrene, og en konsekvens er at indeksen får lavere intern konsistens. Den interne konsistensen til indeksene blir målt med Cronbachs alfa, og skal være på 0.7 for å ha et akseptabelt nivå (Andersen & Dæhlen, 2017, s. 20, s. 22). Jeg utførte en reliabilitetsanalyse i SPSS som viste at indeksen får en cronbachs alfa skåre på 0.55 som er lavere enn kravet på 0,7. Det kan indikere at enkeltspørsmålene ikke er egnet til å slås sammen til et enkelt mål, men min vurdering er å beholde indeksen med tanke på at den er basert på Andersen og Dæhlen (2017) sin indeks, med unntak av en variabel. Jeg tar vurderingen med utgangspunkt i Andersen og Dæhlen (2017) sin begrunnelse. Indeksen lykkes i å operasjonalisere noe av det som ønskes å måles, altså ungdommens relasjon til foreldrene sine. Andersen og Dæhlen (2017) har også gjort empiriske undersøkelser på hvordan indeksen slår ut på ungdoms rapportering i et underutvalg med lignende spørsmål angående relasjonen til foreldrene. Forfatterne referer til Frøyland (2015) som forklarer at spørsmålene også har blitt brukt i rapportene “Ung i Norge” (Andersen & Dæhlen, 2017, s. 23). De empiriske undersøkelsene utført av Andersen og Dæhlen (2017) viser en klar korrelasjon mellom indeksen og vurderinger ungdommen har gjort som er knyttet til forholdet til foreldrene. Andersen og Dæhlen (2017) har gått igjennom forskning på feltet og refererer til studier som viser til at forhold som kan knyttes til ungdommens relasjon til foreldrene blant annet er ungdommens egenvurdert helse, selvbylde, depressive symptomer, rusmiddelbruk og problematferd. Indeksen kan derfor indikere tilstrekkelig begrepsvaliditet (Andersen og Dæhlen, 2017, s. 23).

Psykisk helse

Ifølge Frøyland og Sletten (2012) har ungdom med problematferd og som ruser seg oftere svak psykisk helse, sammenlignet med ungdom uten atferdsproblemer (Frøyland & Sletten, 2012, s. 54). Jenter og videregående skoleelever kan også vise tegn til mer psykiske plager, sammenlignet med gutter og ungdomsskoleelever (Møller, 2021, s. 8-10). I Ungdata undersøkelsene stilles det flere spørsmål relatert til psykiske helse. I en rapport av Geir Møller (2021) for “Telemarksforskning” har han satt sammen en indeks som skal måle ungdommens

rapporterte psykiske helse ved hjelp av fem spørsmål (Møller, 2021, s. 10). Et mye brukt mål på psykisk helse i levekårsundersøkelser har vært de 25 spørsmålene i *Hopkins Symptom Checklist* (HSCL-25), som skal måle forekomsten av angst og depresjon. Et utvalg av disse spørsmålene har vært vanlig å bruke i ulike norske helse- og levekårsundersøkelser siden 1980-årene (Helsedirektoratet, 2018, s. 115). Helsedirektoratet (2018) refererer til flere helsefaglige artikler som opplyser om at spørsmålene fra HSCL har god reliabilitet og validitet (Helsedirektoratet, 2018, s. 115). Møller (2021) valgte ut noen av spørsmålene fra HSCL for å konstruere en indeks som måler rapportert psykisk helse i denne oppgaven. Spørsmålene Møller (2021) har satt sammen til en indeks innebærer om ungdommen har følt at alt er et slit, om de har hatt søvnproblemer, om de har følt seg ulykkelig, trist eller deprimert, om de har følt håpløshet med tanke på framtiden, og om de har følt seg stiv eller anspent. Indeksen varierer på en skala fra 0 = har ingen psykiske plager, til 4 = har sterke psykiske plager Møller (2021), s. 10). I rapporten nevnes det ikke hvilket nivå den interne konsistensen er på, så derfor utførte jeg en reliabilitetsanalyse i SPSS. Analysen viser en Cronbach Alpha på 0.8, som er et akseptabelt nivå. Forskning viser også til at spørsmålene fra HSCL har god stabilitet og validitet (Helsedirektoratet, 2018, s. 115).

Deltakelse på fritidsaktivitet

Møller (2021) viser til at deltakelse på organisert fritidsaktivitet både kan virke beskyttende, og som risikofaktor når det gjelder problematferd. Det avhengig blant annet av om det er normer og regler som beskytter mot problematferd. Mahoney og Stattin (2000) opplyser om at ungdom som deltar i organiserte fritidsaktiviteter oftere er involvert i handlinger som kan kategoriseres under problematferd, men ifølge Pedersen & Ødegård (2021) kan deltakelse bidra til å forebygge kjedsomhet og psykiske plager. Variabelen som måler ungdommens fritidsaktiviteter måles ut ifra om de er, eller tidligere har vært med i noen organisasjoner, klubber, lag eller foreninger etter fylte 10 år, og variabelen er på ordinalnivå. Det vil si at verdiene kan rangeres. Variabelen ble valgt på bakgrunn av at den hadde høy svarprosent, og dekket relevante områder i forhold til å måle ungdommens fritidsaktiviteter. Andre variabler kunne vært mer relevante, men det var ikke nok respondenter som hadde svart. Jeg beholder opprinnelig koding, så kodingen er slik at 1 indikerer at ungdommen er med på organiserte fritidsaktiviteter nå, 2 indikerer at de ikke er med nå, men har vært med tidligere, og 3 indikerer at de aldri har vært med.

Skjermtid på sosiale medier

Resultatene fra Ungdataundersøkelsen i 2018 viser at ungdom som bruker cannabis bruker mer tid på skjermbaserte aktiviteter, sammenlignet med andre ungdom. Mye skjermtid på sosiale medier kan ha en negativ effekt på ungdommens psykiske helse, som igjen er en risikofaktor for problematferd (Bakken, 2018). Variabelen som måler hvor mye skjermtid ungdommen bruker på sosiale medier er også på ordinalnivå. Opprinnelig koding for skjermtid på sosiale medier var slik at 1 = “Ingen tid” 2 = “Under 30 min”, 3 = “30 min-1 time”, 4 = “1-2 timer”, 5 = “2-3 timer” og 6 = “Mer enn 3 timer”. Den kodes fra 0-4 istedenfor, og 0 = “Ingen tid”, 1 = “30-60 min”, 2 = “1-2 timer”, 3 = “2-3 timer” og 4 = “Mer enn 3 timer”. Jeg koder om slik at variabelen blir lettere å tolke i analysen.

3.3. Analyseverktøy

For å besvare problemstillingen har jeg valgt å gjennomføre ulike analyseformer. Jeg bruker gjentatte tverrsnittstudier for å undersøke endringer i de valgte variablene over tid for mange enheter. På denne måten kan jeg teste problemstillingen min og forskningsspørsmålene som relaterer seg til forskjeller mellom enheter, og til endringer over tid (Jakobsen & Jakobsen, 2012, s. 301). Først kjører jeg deskriptiv statistikk, også kalt univariate analyser, i form av frekvensfordelinger, for å forenkle tallmaterialet gjennom tabeller (Johansen, 2007, s. 10). Deretter presenterer jeg bivariate korrelasjonsanalyser som analyserer hvordan variablene samvarierer med hverandre. Jeg presenterer også bivariate gjennomsnittsanalyser som fremstiller hvordan videregåendelevne identifiserer sin posisjon på en skala som måler deres bruk av rusmidler, og antall ganger de har rapporterer å begå ulike typer regelbrudd. Gjennomsnittsanalysene blir gjort med utgangspunkt i kjønn, klassetrinn og kommunestørrelse. Til slutt har jeg valgt å kjøre stegvise lineære regresjonsmodeller. Ved å kjøre stegvis regresjon kan jeg blant annet se hvordan modellens forklaringskraft (R^2) endrer seg når ulike variabler inkluderes, og dermed hvilke typer variabler som i størst grad kan forklare endringer i de avhengige variablene. R^2 viser hvor mange prosent av variansen i den avhengige som kan forklares ved hjelp av de uavhengige variablene (Eikemo & Clausen, 2012a, s. 89a). I tillegg vil jeg også undersøke hvordan effekten av de uavhengige variablene endres i de ulike stegene. På denne måten får jeg først informasjon om hvordan respondentene fordeler seg når det gjelder måling av problematferd ved bruk av bivariate gjennomsnittsanalyser, og deretter kan jeg undersøke hvilke variabler som har størst effekt på problematferd i regresjonsanalysene.

Først presenteres univariate analyser, bivariate analyser og regresjonsanalyser, og deretter hva jeg tar utgangspunkt i når regresjonsanalysene tolkes og forklares. Til slutt forklares

hensikten med å undersøke multikollinearitet mellom variablene, altså samvariasjon mellom variabler (Eikemo & Clausen, 2012b, s. 107).

Deskriptive analyser

Formålet ved å benytte univariat analyse og vise deskriptiv statistikk i form av frekvensfordeling er at i dette tilfellet kan det gi en grundig beskrivelse av hvor mye rus og regelbrudd som blir rapportert å bli gjort. Deretter kan bivariante gjennomsnittsanalyser vise gjennomsnittlig rapportert forekomst av problematferd blant gutter og jenter, klassetrinnene og i de ulike kommunestørrelsene, ved å vise til gjennomsnittet på ulike typer problematferd. Gjennomsnittet viser hvordan utvalget fordeler seg rundt et estimat, og er ett av flere alternative mål for å identifisere den typiske verdien (Midtbø, 2007, s. 39-40).

Standardavviket sier noe om i hvilken grad de ulike verdiene sprer seg rundt gjennomsnittet, og jo større standardavvik, desto større estimatområde (Johansen, 2007, s. 32; Midtbø, 2007, s. 41). Estimaten er egenskapene ved utvalget, og benyttes for å vurdere sannsynligheten for at parameteren i populasjonen har en bestemt verdi, altså om egenskapene ved utvalget tilsvarer egenskapene ved populasjonen, utdyper Midtbø (2007, s. 57). Gjennomsnittsanalyser kan gi en indikasjon på om det er kjønnsforskjeller vedrørende problematferd, og hvorvidt det varierer blant ulike kommunestørrelser. Det kan være hensiktsmessig å starte med slike analyser for å få en grundig oversikt over gjennomsnittet blant respondentene uten å vurdere samvariasjonen mellom de ulike variablene. Gjennomsnittsanalyser er dermed sentrale byggeklosser til regresjonsanalyser (Midtbø, 2007, s. 39).

Bivariate analyser

Eikemo og Clausen (2012, s. 85) hevder at det er lurt å gjøre bivariate korrelasjonstester før man starter med regresjonsanalysen, fordi slike tester er enklere å forstå, og danner derfor et godt grunnlag før man går i gang med regresjon. Jeg valgte å gjøre en slik test for å undersøke om det er samvariasjon mellom variablene, før jeg skal undersøke om hvor mye de påvirker hverandre i regresjonsanalysen. Korrelasjonstesten velges på bakgrunn av målenivået til variablene, og fordi jeg har variabler som er på ordinalnivå er det mest gunstig med *Spearman's test*, fordi den måler rangkorrelasjonen mellom to ordinale variabler (Eikemo & Clausen 2012, s. 85a). *Spearman's* er en *ikke-parametrisk korrelasjonstest*, og det vil si at testen ikke tar utgangspunkt i om det er en lineær sammenheng, men om det er samvariasjon mellom variablene (Eikemo & Clausen 2012, s. 85a). Målet er å finne ut av i hvilken grad det er en sammenheng mellom variablene. Sammenhengen måles på samme måte som *Pearson's*

r , altså fra -1 til $+1$, og ytterpunktene viser perfekt negativ eller positiv sammenheng, mens 0 indikerer at det ikke er en sammenheng (Ringdal, 2018, s. 319). Jeg benytter en tosidig test, fordi da tester man både om nullhypotesen kan forkastes både ved høye og lave verdier av testobservatoren (Eikemo & Clausen 2012, s. 86a).

Regresjonsanalyser

Univariate og bivariate analyser har gitt en oversikt over rapportert forekomst av problematferd, og viser hvordan variablene korrelerer med hverandre. I slike typer analyser jeg ikke sjekket om gjennomsnittet eventuelt er påvirket av andre faktorer, og i bivariate analyser får man kun sjekket samvariasjon mellom variablene. Derimot, ved bruk av regresjonsanalyse, kan jeg kontrollere at flere uavhengige variabler ikke sammenblandes med effekten de har på avhengig (Eikemo & Clausen, 2012, s. 91b). Det en slik analyse kan bidra med er å fremstille effektene ulike former for regelbrytende handlinger har på rusmiddelbruk, og effektene ulike typer rusmidler har på regelbrudd, kontrollert for bakgrunnsvariabler og forklaringsvariabler. Det er viktig å ta til betraktning at man ikke kan anta en bestemt rekkefølge mellom variablene, kun de uavhengiges effekt på avhengig (Grønmo, 2004, s. 295). Hensikten ved å bruke en lineær regresjonsmodell er å beskrive forhold i et utvalg, og å kunne generalisere fra utvalget til populasjonen (Ringdal, 2018, s. 412).

Når jeg kommenterer effektene i regresjonsanalysene tar jeg utgangspunkt i standardiserte Beta-koeffisienter som uttrykker den gjennomsnittlige endringen i standardavviket til avhengig variabel som følge av én enhets endring i standardavviket til forklaringsvariabelen når andre forklaringsvariabler holdes konstant (Midtbø, 2007, s. 102). Beta-koeffisienten kan dermed benyttes for å skape en felles referanseramme, og gjør det mulig å sammenligne styrken til de uavhengige variablenes effekter (Midtbø, 2007, s. 101, Ringdal, 2018, s. 410). Hvis alle uavhengige variabler hadde 0 som lavest verdi kunne ustandardisert koeffisient benyttes for å predikere verdien til rusmiddelbruk, og vise endringen i rusmiddelbruk når uavhengig variabel endres med én måleenhet, kontrollert for de andre variablene i modellen (Ringdal, 2018, s. 411). I dette tilfellet har ikke alle uavhengige variabler 0 som lavest verdi, og derfor er det mest hensiktsmessig å benytte standardisert koeffisient for å se på effekten de har på avhengig. At jeg ikke har kodet alle variablene med minsteverdi = 0 , er blant annet fordi at jeg har fulgt koding andre har gjort på visse variabler, og da har minsteverdi vært 1 . Standardisert koeffisient viser effekten variablene har på de avhengige variablene, og gjør at man kan sammenligne effektene de ulike uavhengige variablene med hverandre. Jo større

standardisert koeffisient, jo sterkere er effekten, forklarer Eikemo og Clausen (2012, s. 89a). Ifølge Møller (2021) kan en (positiv eller negativ) effekt mellom 0,1-0,2 å være middels sterk, og en effekt på mer enn 0.2 å vise en sterk sammenheng med avhengig variabel Møller (2021), s. 45). Hvis det er en effekt og nullhypotesen kan avvises, vil effekten være enten positiv eller negativ (Midtbø, 2007, s. 19). Vanligvis varierer Beta-koeffisient fra -1 til +1 (Ringdal, 2018, s. 421). At effekten er positiv, betyr at høye verdier på X fører til høye verdier på Y, og at lave verdier på X fører til lave verdier på Y. Ved en negativ effekt vil variablene bevege seg i motsatt retning, at høye verdier på X går sammen med lave verdier på Y, og lave verdier på X går sammen med høye verdier på Y (Midtbø, 2007, s. 21). Altså vil en positiv effekt føre til en økning i rusmiddelbruk eller regelbrudd, og negativ effekt indikerer en reduksjon i samtlige. Jeg skal også kommentere signifikansnivået til variablene i regresjonsanalysene. Det sier noe om sannsynligheten for å trekke feil konklusjon når det gjelder om analysen viser et resultat som er generaliserbar til populasjonen. Den vanligste grensen er 0,05, og da er det 5% sjans for å avvise en riktig nullhypotese og dermed trekke feil konklusjon om at resultatet er generaliserbart til populasjonen (Ringdal, 2018, s. 286). Imidlertid gir ikke signifikante verdier alltid substansiell informasjon om hvilke variabler som er mest betydningsfulle. Det er på grunn av et høyt antall enheter som er inkludert i datasettet (NOVA & Bakken, 2024). Derfor er det mest hensiktsmessig å heller se på effektstørrelsen til variablene, for å kunne si noe substansielt om ungdoms problematferd som fenomen.

I multivariate modeller er det viktig å teste for multikollinearitet, fordi en høy korrelasjon mellom to uavhengige variabler gjør det vanskelig å skille effekten fra den ene forklaringsvariabelen fra den andre. Da kan det bli vanskeligere å forkaste nullhypotesen som innebærer at det ikke er en sammenheng mellom avhengig og uavhengige variabler i populasjonen (Midtbø, 2007, s. 107, Ringdal, 2019, s. 286). I tilfeller hvor det kan være multikollinearitet vil t-verdien gå mot null (Midtbø, s. 2007, 107). Toleransen er en statistisk størrelse som kan benyttes for å måle for multikollinearitet. Den viser mengden av variasjonen i en variabel som er unik for denne, og som den ikke deler med andre variabler (Ringdal, 2018, s. 430, Eikemo & Clausen, 2012, s. 158). Verdien 0 = perfekt multikollinearitet, og da burde ikke variablene inkluderes i analysen. Bivariat korrelasjonsanalyse kan brukes for å vise hvordan variabler korrelerer med hverandre. Jeg utførte en *Spearman's* korrelasjonsanalyse (R_s) i SPSS for å undersøke samvariasjonen mellom uavhengige, og avhengige variabler, og analysen viser at det er en positiv sammenheng mellom rusmiddelbruk og regelbrudd ($R_s = 0,31$), som vil si at høye verdier på

rusmiddelbruk samsvarer med høye verdier på regelbrudd. Det er også en signifikant korrelasjon så man kan si med 99% sannsynlighet at det er en sammenheng mellom dem (Eikemo & Clausen, 2012, s. 87a). Analysen viser at de avhengige, men også de uavhengige variablene korrelerer med mindre enn $R_s = 0,8$, og er da innafør å ha med i analysene (Eikemo & Clausen, 2012, s. 158).

3.4 Styrker og begrensninger med dataene

Forskning skal være reliabel og valid, og resultatene skal kunne reproduseres, i henhold til Grimen (2004, s. 196). Midtbø (2007) utdyper at for å avgjøre målingens kvalitet må forskeren vurdere validitet og reliabilitet (s. 27). Reliabilitet innebærer at resultatene skal være konsistente og nøyaktige, og de er først troverdige når de forankres i solid og fruktbar teori. Det er også viktig at forskeren måler det som faktisk ønskes å måles (Midtbø, 2007, s. 25, s. 27). Formålet er at resultatene kan være representativt for den sammenhengen som forskeren ønsker å overføre det til, altså at resultater fra et avgrenset område også er gyldige i andre sammenhenger, ifølge Jacobsen (2015, s. 17). Oppgaven min sitt formål er å kunne si noe om hva som påvirker ungdommens rusmiddelbruk og regelbrudd, og variablene som er valgt har utgangspunkt i nyere forskning, og teori jeg mener er relevant til temaet om problematferd. Jeg har operasjonalisert variablene for å gjøre de målbare.

En styrke ved min oppgave er også at den er meget relevant i dag, hvor man stadig ser oppslag i media og aviser med utagerende ungdom. Å undersøke årsaker til dette er derfor meget aktuelt.

Jeg bruker også kvantitativ metode for å undersøke ungdoms problematferd, og en fordel ved å bruke en slik tilnærming er at det gjør det mulig å teste for representativitet, og sammenligne med andre studier som tester det samme, ifølge Kvale (1997, s. 131). En slik tilnærming gjør det også mulig å måle den sosiale virkeligheten ved hjelp av metoder og statistiske teknikker som kan gi informasjon i form av tall (Jacobsen, 2015, s. 24).

Ved å bruke en spørreundersøkelse utført av UngData sikrer jeg god reliabilitet og validitet i dataen, med tanke på at de er svært grundige med måten de bearbeider data, og spørsmålene de stiller dekker faktisk det som ønskes å undersøkes, altså ungdommens ressurser, livsstil, livskvalitet og mye mer (Frøyland, 2017, s. 22). Det gjør dataen mer valid, og resultatene blir konsistente og nøyaktige, og at det man ønsker å måle faktisk er det man måler (Midtbø, 2007, s. 25). Ved å bruke kvantitativ tilnærming kan oppgaven min få intern og ekstern validitet, for det første fordi jeg mener at variablene jeg bruker evner å representere de

teoretiske begrepene, for eksempel at variablene som måler regelbrudd faktisk innebærer regelbrytende handlinger, og dekker nok handlinger til å representere regelbrytende atferd. For det andre er resultatene gyldige utover utvalget som analyseres, og UngData har sørget for dette ved å utføre spørreundersøkelser til målgruppen som ønskes å undersøke, altså norsk ungdom. Undersøkelsen blir stilt på alle ungdomsskoler og videregående skoler i Norge, og får nok svarprosent til å kunne si noe generelt om norsk ungdom.

På en annen side har mitt forskningsprosjekt noen begrensninger med tanke på at jeg har kun inkludert videregående elever, og ifølge Bakken (2016) skjer det frafall blant de eldste på videregående, fordi flere ikke fullfører, for eksempel på grunn av de dropper ut eller går ut i lærlingtiden. Det viser også mine analyser hvor det er færre respondenter som svarer at de går i VG3, sammenlignet med VG1.

En annen begrensning med min oppgave er jeg har avgrenset hvilken tidsperiode som analysene mine tar utgangspunkt i (2017-2021), og har valgt å ikke inkludere hele tidsperioden til datasettet som opprinnelig er fra 2010-2021. En konsekvens kan være at analysene kunne produsert andre funn ved å benytte en lengre tidsperiode.

Jeg tok også noen vurderinger på hvilke variabler som skulle inkluderes og ekskluderes fra analysene. En gjennomgående årsak for at andre variabler som kunne vært relevante ikke ble valgt, var fordi de ikke har nok svarprosent (lav N) eller ikke ble stilt i den valgte tidsperioden, som igjen har konsekvenser for analysemulighetene og hvilke fortolkninger som blir gjort. For eksempel har indeksen som måler relasjon til foreldre en mye lavere prosentandel respondenter som har svart på de inkluderte variablene sammenlignet med indeksen som måler relasjon til skolen, med tanke på at jeg fjernet den ene variabelen som originalt var med i henhold til Andersen og Dæhlen (2017) sin konstruksjon av indeksen.

UngDataundersøkelsene er tverrsnittsundersøkelser, og det er noen utfordringer med en slik analyse. Jakobsen og Jakobsen (2012, s. 303) legger frem at seriekorrelasjon mellom variablene kan være en årsak, altså at verdiene korrelerer eller samvarierer. En variabels verdi kan på ett bestemt tidspunkt vanligvis, og i noen grad predikeres av variabelens verdi på et tidligere tidspunkt. Da kan det skje spuriøse effekter, ifølge Jakobsen og Jakobsen (2012, s. 303). I regresjonsanalysene mine så jeg en tendens til dette, at flere variabler ikke ble signifikante lenger når andre variabler ble inkludert i samme analyse. Jeg tok derfor hensyn til det når jeg tolket analysene.

Intern gyldighet viser til om målene evner å representere de teoretiske begrepene, og er relevant å diskutere når det gjelder valg av indekser i oppgavens kontekst (Midtbø, 2007, s. 25). Indeksene som måler regelbrudd, rusmiddelbruk og relasjonelle forhold har lavere skårer på cronbachs alpha, enn det som er anbefalt. Jeg baserer min vurdering på å beholde indeksene som måler relasjon til skole og foreldre på at Andersen og Dæhlen (2017) har gjort tilleggsvurderinger og utført empiriske undersøkelser som viser til at indeksene måler sentrale aspekter ved forholdet ungdommen har til foreldrene sine og skolen de går på (Andersen og Dæhlen, 2017, s. 25-26). Når det gjelder indeksene som måler ungdommens rapporterte regelbrudd og rusmiddelbruk kommenterer ikke Andersen og Seland (2020) hvilken skåre indeksene får angående intern konsistens. Likevel baserer jeg min vurdering på å beholde indeksene på at de måler det som ønskes å måles, altså hvor mye ungdommen rapporterer å bruke rusmidler og begå regelbrudd. Et annet argument for å bruke indeksene er at Andersen og Seland (2020) sin studie er publisert i “Nordisk tidsskrift for ungdomsforskning”.

Videre kan indeksen UngData konstruerte som måler sosioøkonomisk status se ut til å ha noen svakheter. Det viser seg blant annet i analysene mine, hvor det er svakere sammenhenger enn forventet når jeg har undersøkt forskningsbidrag om sosioøkonomisk status i forhold til problematferd. Det kan tyde på at indeksen ikke er dekkende nok når det gjelder ungdommens sosioøkonomiske status.

4 Analyser

I dette kapittelet bruker jeg ulike statistiske teknikker for å undersøke betydningen ulike faktorer kan ha for problematferd. Logikken i kapittelet er å fremstille omfang og forekomst av selvrapportert problematferd, hvilke faktorer som kan forklare problematferd og hvordan atferden eventuelt har endret seg over tid.

I første omgang analyserer jeg hvor mange som oppgir å snike seg unna betaling på kino, tog buss, o.l., slåssing, hærverk, tagging, bruk av cannabis/hasj, bruk av andre narkotiske stoffer, mobbing og skulking av skolen. Deretter undersøker jeg hvordan den rapporterte atferden endres over tid i perioden 2017-2021.

Jeg tar utgangspunkt i indeksene *Regelbrudd* og *Rusmiddelbruk* og utfører bivariate korrelasjonsanalyser for å nærmere undersøke korrelasjonen mellom bakgrunnsvariabler og variabler som måler ulike aspekter ved ungdommens liv (relasjonelle forhold, psykisk helse og fritidsaktiviteter) opp mot problematferd. Jeg bruker samme fremgangsmåte for å

undersøke korrelasjonen mellom variablene som måler rusmiddelbruk, regelbrudd, mobbing og skulking har med indeksene, fordi blant annet Frøyland (2021), Møller (2021) og Bender & Losel (2011) trekker en kobling mellom disse formene for problematferd.

Jeg presenterer korrelasjonsanalysene i sammenheng med bivariate gjennomsnittsanalyser som jeg bruker for å analysere gjennomsnittlige verdier når det gjelder psykisk helse, fritidsaktiviteter og relasjonelle forhold, og gjennomsnittlig rapportert forekomst av problematferd. Jeg analyserer først de inkluderte formene for problematferd med utgangspunkt i klassetrinn, deretter kjønn og til slutt kommunestørrelse, for å undersøke hvordan gjennomsnittlig verdi varierer med utgangspunkt i de forskjellige faktorene.

Bakgrunnen for disse analysene er blant annet at Skardhamar (2017) og Møller (2021) trekker en kobling mellom kjønn, alder og problematferd, og for eksempel Ceccato (2015) viser til at kriminalitetsbildet er annerledes i små og store kommuner. Jeg valgte å ikke inkludere elevene som går i andre klasse på videregående i tabellen, fordi jeg fant ut at det så ut til å være lineære sammenhenger mellom alder og rusmiddelbruk, og alder og regelbrudd, og derfor tenker jeg at det er mer interessant å fokusere på forskjellen mellom de yngste og eldste.

Til slutt utfører jeg regresjonsanalyser som undersøker i hvilken grad ulike former for problematferd, kjennetegn ved ungdommen og ulike aspekter ved deres liv har betydning for rapportert regelbryting og rusmiddelbruk. Regresjonsanalysene er delt opp for å måle før og etter pandemien inntraff, fordi tabell 13 som undersøkte endringer over tid viste en tydelig forskjell i 2020 når pandemien inntreffer.

Et viktig hensyn å ta når analysen tolkes er at positive sammenhenger betyr en korrelasjon med økt forekomst i rusmiddelbruk og regelbrudd, og negativ effekt indikerer en sammenheng med redusert forekomst. *Positive og negative korrelasjoner* må derfor forstås som analytiske, og ikke som normative beskrivelser.

4.1 Bivariate analyser

Bivariate gjennomsnittsanalyser ble brukt på variablene som er på ordinalnivå, og da kan statistiske mål som gjennomsnitt og standardavvik sammenlignes for å estimere populasjonsgjennomsnittet (Johansen, 2007, s. 27, s. 32). Hensikten med en slik analyse er å undersøke effektene til de uavhengige variablene isolert sett opp mot de avhengige indeksene, uten å kontrollere for andre forhold.

Tabell 4: Korrelasjon mellom indeksene

tabell 4 gjengir funn fra bivariat korrelasjonsanalyse mellom de avhengige variablene, og viser at *Rusmiddelbruk* og *Regelbrudd* korrelerer sterkt med $R_s = 0.31$. Det er også en signifikant positiv korrelasjon ($p = <0.001$).

	Regelbrudd	Rusmiddelbruk
Regelbrudd	1	0.31**
Rusmiddelbruk	0.31**	1

** Korrelasjonen er signifikant på 0.01 nivå med tohalet test

Tabell 5: korrelasjonen mellom ulike former for problematferd

	Rusmiddelbruk		Regelbrudd
Ikke betalt på kino, tog, buss, ol.	0.24**	Brukt andre narkotiske stoffer	0.20**
Vært i slåsskamp	0.23**	Brukt cannabis hasj	0.30**
Gjort hæverk	0.22**	Mobbet andre	0.16**
Stjålet	0.25**	Skulket skolen	0.33**
Tagget	0.19**		
Mobbet andre	0.12**		
Skulket skolen	0.29**		

** Korrelasjonen er signifikant på 0.01 nivå med tohalet test

Jeg tok en vurdering på at det er relevant å undersøke samvariasjonen mellom de ulike formene for problematferd opp mot indeksene *Rusmiddelbruk* og *Regelbrudd* på bakgrunn av at flere forskningsbidrag ser en sammenheng mellom de inkluderte typene problematferd. Blant annet Frøyland (2021) viser til at kriminalitet henger sammen med rusmiddelbruk, Bender og Losel (2011) kobler å være med på mobbing opp mot problematferd, og ifølge Bakken (2020) er skulking en risikofaktor.

I første omgang undersøkte jeg ulike former for regelbrudd, skulking og mobbing opp mot bruk av rusmidler. Deretter undersøkte jeg samvariasjonen mellom å begå regelbrudd og ulike former for problematisk atferd, og analyserte *Regelbrudd* opp mot *Brukt andre narkotiske stoffer*, *Brukt cannabis/hasj*, *Mobbet andre* og *Skulket skolen*. Samtlige variabler har statistiske signifikante assosiasjoner med indeksene ($p = <0.001$).

Analysen viser at å skulke har større korrelasjon på overtredelse av regler ($R_s = 0.33$), sammenlignet med å bruke rusmidler ($R_s = 0.29$). Imidlertid er det ikke stor forskjell i effekt, og analysen indikerer at å skulke kan assosieres både med økt rapportert forekomst av overtredelse av regler, og økt bruk av rusmidler. Når det gjelder *Mobbing* er korrelasjonen større med *Regelbrudd* ($R_s = 0.16$), sammenlignet med *Rusmiddelbruk* (0.12), men indikerer uansett at å være med på mobbing kan ha betydning for økt forekomst av begge formene for problematferd.

Ved å sammenligne handlingene som måler regelbrudd opp mot *Rusmiddelbruk*, så kan samtlige av de inkluderte formene for overtredelse av regler ha betydning for økt bruk av rusmidler. *Stjålet* ($R_s = 0.25$) har størst korrelasjon, etterfulgt av *Ikke betalt på kino, tog, buss, o.l.* ($R_s = 0.24$) og *Vært i slåsskamp* ($R_s = 0.23$). *Gjort hærverk* ($R_s = 0.22$) har noe lavere korrelasjon, men kan fortsatt knyttes til økt bruk av rusmidler. Analysene viser at *Tagget* ($R_s = 0.19$) har lavest sammenheng med bruk av rusmidler, men har relativt høy effekt likevel. Når det gjelder korrelasjonen mellom overtredelse av regler og bruk av ulike typer rusmidler, så er det større korrelasjon når det gjelder *Bruk av cannabis/hasj* ($R_s = 0.30$), sammenlignet med *Brukt andre narkotiske stoffer* ($R_s = 0.20$). Begge former for rusmidler har en korrelasjon med økt overtredelse av regler.

Tabell 6: Prosentandeler som har utført ulike problematiske handlinger

Tabell 6 viser en frekvensfordeling for variabler som UngData og forskningsbidragene mine kategoriserer som *Problematferd*. Tabellen gjengir resultater om hvor mange ganger ungdommen rapporterer å ha sneket seg unna betaling på kino, tog, buss og lignende, vært i slåsskamp, gjort hærverk, stjålet, tagget, brukt cannabis/hasj, brukt andre narkotiske stoffer, vært med å mobbet andre og skulket skolen de siste 12 mnd. Indeksene viser samlet gjennomsnitt på variablene som inngår i samlemålene for regelbrudd og rusmiddelbruk.

Problematferd	Prosentvis frekvensfordeling					Antall	Min	Max
	Ingen ganger	1 gang	2-5 ganger	6-10 ganger	>11 ganger			
Regelbrudd indeks	92,5 %	6,2 %	1,0 %	0,2 %	0,1 %	184717	0	4
Ikke betalt på kino, tog buss o.l.	68,4 %	10,0 %	11,3 %	3,5 %	6,3 %	187103	0	4
Vært i slåsskamp	85,6 %	8,1 %	4,8 %	0,7 %	0,8 %	187397	0	4
Gjort hærverk	92,8 %	3,9 %	2,5 %	0,4 %	0,5 %	187532	0	4
Stjålet	90,4 %	4,8 %	2,9 %	0,7 %	1,2 %	188116	0	4
Tagget	96,5 %	1,9 %	1,0 %	0,2 %	0,3 %	187125	0	4
Rusmiddelbruk indeks	90,4 %	5,6 %	2,4 %	0,8 %	0,8 %	174033	0	4
Brukt cannabis/hasj	86,0 %	4,7 %	4,7 %	1,4 %	3,1 %	184621	0	4
Brukt andre narkotiske stoffer	95,3 %	1,8 %	1,5 %	0,4 %	1,0 %	174381	0	4
Mobber andre	96,3 %	1,2 %	0,5 %	0,8 %	1,2 %	186586	0	4
Skulket skolen	59,1 %	15,4 %	16,6 %	4,4 %	4,7 %	187082	0	4

Samlet sett viser analysen

at det er en sterk skjevfordeling på indeksene, og det gjennomgående mønsteret er at de fleste som har svart på undersøkelsen rapporterer å ikke ha begått regelbrudd eller brukt rusmidler de siste 12 mnd. Likevel viser tabell 6 at det er noen nyanseforskjeller som tyder på at det er større prosentandeler som samlet sett rapporterer å bruke rusmidlene som er inkludert i indeksen *Rusmiddelbruk*, sammenlignet med indeksen *Regelbrudd*. Samlet sett er det en høyere prosentandel som svarer verdiene 2-4 (*2-5 ganger, 6-10 ganger og <11 ganger*), når det gjelder spørsmål om rusmiddelbruk, sammenlignet med spørsmål om regelbrudd. Imidlertid er det høyere prosentandel som har svart at de har begått regelbrudd 1 gang det siste året (6,2%), sammenlignet med dem som har brukt rusmidler 1 gang (5,6%).

Ved å undersøke de ulike formene for problematferd nærmere, så kommer det frem i analysen at det er størst prosentvise andeler på svaralternativene som måler om respondentene oppgir å skulke, ikke betale på kino, buss, tog og lignende, slåss og bruke cannabis/hasj mellom 1 gang og opptil 11 ganger og mer. Ved å se på ytterpunktet som måler om respondentene oppgir å begå formene for problematferd mer enn 11 ganger, så viser analysen at det er størst prosentvis andel på *Ikke betalt på kino, tog, buss o.l.* (6,3%), tett etterfulgt av *Skulket skolen* (4,7%) og *Brukt cannabis/hasj* (3,1%). Minimalt med respondenter oppgir å ha tagget, brukt andre narkotiske stoffer og mobbet mer enn 1 gang.

Tabell 7: korrelasjon mellom kjennetegn ved ungdommen og deres rapporterte bruk av rusmidler og overtredelse av regler

Tabell 3 gjengir funn fra bivariat analyse og viser hvordan kjennetegn ved ungdommen korrelerer med hverandre. Det er statistisk signifikant samvariasjon på 0.01 nivå, med en tosidig test. Det vil si at nullhypotesen kan forkastes både ved høye og lave verdier, ifølge Eikemo og Clausen (2012a, s. 86).

	Rusmiddelbruk	Regelbrudd
Kjønn	-0,09**	-0.16**
Klassetrinn	0.07**	-0.05**
Kommunestørrelse	0.09**	0.09**
SØS	-0,007**	0.006**

** Korrelasjonen er signifikant på 0.01 nivå med tosidig test

Siden *Kommunestørrelse* er et av forskningsspørsmålene skal jeg først undersøke hvilken effekt størrelsen på kommunen har på bruk av rusmidler og overtredelse av regler. Analysen viser at *Kommunestørrelse* har like stor effekt på både *Rusmiddelbruk* (0.09) og *Regelbrudd* (0.09), og større kommuner kan dermed kobles til økt rapportert forekomst av rusmidler og regelbrudd.

Av de andre bakgrunnsvariablene har *Kjønn* negativ effekt på begge indeksene, og indikerer slik som kodingen er gjort - at gutter korrelerer i større grad enn jenter med å begå regelbrudd og bruke rusmidler. Imidlertid er effekten av kjønn større når det gjelder overtredelse av regler (-0.16), sammenlignet med å bruke rusmidler (-0,09).

Analysen viser et interessant funn når det gjelder sammenhengen mellom klassetrinn og problematferd. Sammenhengene er lave, men *Klassetrinn* har negativ korrelasjon med *Regelbrudd* ($R_s = -0.05$), og positiv sammenheng med *Rusmiddelbruk* ($R_s = 0.07$). Desto

høyere klassetrinn, jo mindre rusmiddelbruk og mindre regelbrudd. *Sosioøkonomisk status* har minimal effekt, og gir ikke substansiell informasjon.

Tabell 8: Forekomst av rapportert problematferd i ulike kommunestørrelser mellom 2017 og 2021

Funn fra de bivariat analysene som analyserer rapportert forekomst av problematferd i ulike kommunestørrelser er gjengitt i tabell 8. Først presenterer jeg overordnet tendens jeg tolker ut fra analysen, og deretter går jeg nærmere inn på hva som er forskjellen i rapportert forekomst i de ulike kommunestørrelsene.

Problematferd	Liten kommune		Mellomstor kommune		Stor kommune		Storby		Min	Max
	Gjennomsnitt	Standardavvik	Gjennomsnitt	Standardavvik	Gjennomsnitt	Standardavvik	Gjennomsnitt	Standardavvik		
Regelbrudd indeks	0,19	0,41	0,23	0,43	0,24	0,43	0,30	0,49	0	4
Ikke betalt på kino, tog buss o.l.	0,45	0,96	0,58	1,09	0,67	1,17	0,91	1,33	0	4
Vært i slåsskamp	0,24	0,65	0,24	0,66	0,22	0,63	0,22	0,64	0	4
Gjort hærverk	0,11	0,48	0,12	0,49	0,11	0,47	0,12	0,50	0	4
Stjålet	0,14	0,55	0,16	0,60	0,16	0,61	0,21	0,69	0	4
Tagget	0,05	0,34	0,05	0,32	0,05	0,35	0,07	0,40	0	4
Rusmiddelbruk indeks	0,12	0,49	0,15	0,55	0,19	0,60	0,26	0,68	0	4
Brukt cannabis/hasj	0,17	0,66	0,23	0,76	0,29	0,85	0,45	1,04	0	4
Brukt andre narkotiske stoffer	0,07	0,44	0,08	0,48	0,10	0,51	0,11	0,54	0	4
Mobber andre	0,10	0,56	0,09	0,54	0,09	0,52	0,08	0,51	0	4
Skulket skolen	0,64	1,04	0,72	1,09	0,79	1,14	0,94	1,21	0	4

En generelt tendens som kan tolkes ut fra tabell 8 er at samlet sett er det relativt lavt rapportert forekomst av de øvrige handlingene for problematferd. Men ved å se nærmere på enkeltvariablene ser jeg at analysen gir noe substansiell informasjon om hvilke typer problematferd som er mest utbredt, og hvordan det varierer med kommunestørrelse, til tross for lavt gjennomsnitt. Et gjennomgående mønster er at det er flere som oppgir å begå regelbrudd, enn å bruke illegale rusmidler. Generelt sett ser det ut til at i alle kommunene oppgir respondentene å ha gjort de øvrige formene for problematferd mellom null og 1 gang, men det ser ut til å være aller høyest rapportert forekomst av å skulke, snike seg unna betaling på kino, buss, tog, o.l., være i slåsskamp og bruke cannabis eller hasj i alle kommunestørrelsene. Ingen av respondentene oppgir å ha tagget. Det er like stor rapportert forekomst av skulking i alle kommunestørrelsene, men det er noe variasjoner når det gjelder de andre formene for problematferd. Det generelle mønsteret ser ut til å være en lineær korrelasjon mellom indeksene som måler regelbrudd og rusmiddelbruk, og kommunestørrelse, og det er høyere snitt i storbyer, enn i små kommuner, men det er noen unntak.

Ved å analysere hva som er forskjellen i kommunene når det gjelder problematferd, så oppgir respondentene å ha sneket seg unna betaling på kino, tog, buss o.l. mellom null og 2 ganger i

mellomstore kommuner, store kommuner og storbyer, sammenlignet med små kommuner hvor de kun oppgir å ha gjort det opptil 1 gang.

De formene for problematferd som ikke har størst rapportert forekomst i større kommuner gjelder mobbing, slåssing og hærverk. I små kommuner er det noe høyere gjennomsnitt når det gjelder mobbing, selvom det generelt sett er lav rapportert forekomst. Samme tendens gjelder *Vært i slåsskamp* hvor respondentene fra små og mellomstore kommuner oppgir å ha gjort dette noe mer enn respondenter fra de andre kommunene, selvom det er små nyanseforskjeller. Når det gjelder *Hærverk* ser det ut til å ha en kurvelineær sammenheng med kommunestørrelse, for i gjennomsnitt rapporterer respondentene å gjøre mer hærverk i mellomstore kommuner og storbyer, enn i små og store kommuner.

Tabell 9: Rapportert forekomst av problematferd hos gutter og jenter mellom 2017 og 2021

Tabell 9 gjengir funn fra bivariat analyse som måler gjennomsnittlig rapportert forekomst blant gutter og jenter på videregående skole i perioden 2017-2021. Målet med analysen er å undersøke om det er kjønnsforskjeller angående rapportert forekomst av problematferd. Respondentene i de årlige spørreundersøkelsene har svart på om de har sneket seg unna betaling på kino, tog, buss o.l., vært i slåsskamp, stjålet, tagget, brukt cannabis/hasj, brukt andre narkotiske midler, mobbet andre eller skulket skolen de siste 12 mnd, men siden jeg analyserer over flere år er det et samlet snitt som analysen presenterer. Jeg presenterer først hva som er det generelle mønsteret i analysen, og deretter går jeg nærmere inn på de ulike formene for problematferd.

Problematferd	Gutt		Jente		Min	Max
	Gjennomsnitt	Standardavvik	Gjennomsnitt	Standardavvik		
Regelbrudd indeks	0,33	0,53	0,16	0,31	0	4
Ikke betalt på kino, tog buss o.l.	0,79	1,28	0,59	1,07	0	4
Vært i slåsskamp	0,37	0,79	0,09	0,39	0	4
Gjort hærverk	0,20	0,62	0,03	0,25	0	4
Stjålet	0,24	0,74	0,10	0,45	0	4
Tagget	0,08	0,45	0,03	0,24	0	4
Rusmiddelbruk indeks	0,25	0,70	0,12	0,46	0	4
Brukt cannabis/hasj	0,41	1,02	0,20	0,68	0	4
Brukt andre narkotiske stoffer	0,13	0,59	0,06	0,38	0	4
Mobbet andre	0,14	0,66	0,03	0,33	0	4
Skulket skolen	0,82	1,17	0,77	1,10	0	4

Selvom det er små nyanseforskjeller i snitt, viser analysen at det er en forskjell mellom gutter og jenter. Samlet sett viser tabellen at det vanligste er å ikke begå de inkluderte formene for problematferd, men blant dem som bryter regler og bruker rusmidler er guttene overrepresentert.

Indeksene som måler overtredelse av regler og bruk av rusmidler viser at det er større forskjell i gjennomsnitt mellom gutter og jenter når det gjelder å begå regelbrudd (0.33 vs. 0.16), sammenlignet med rusmiddelbruk (0.25 vs. 0.12). Det er noe variasjon rundt gjennomsnittet, og guttenes rapporterte forekomst av både regelbrudd og rusmiddelbruk varierer dermed mellom verdiene 0 og 1, men for jenter er variasjonen rundt snittet mindre, og de oppgir å ikke ha begått regelbrudd eller bruke rusmidler.

Ved å undersøke de enkelte formene for regelbrudd og rusmidler uavhengig av indeksene, så viser gjennomsnittsanalysene at gutter rapporterer å begå flere av de øvrige handlingene for problematferd, med unntak av tagging som ikke blir oppgitt å bli gjort. Jentene rapporterer hovedsakelig å ikke gjøre de inkluderte formene for problematferd, men oppgir å ha skulket og sneket seg unna betaling på kino (...). Både gutter og jenter oppgir å skulke skolen mellom null ganger og 2 ganger, men jentene rapporterer å ha sneket seg unna betaling mellom null og 1 gang, sammenlignet med gutter som oppgir å ha gjort dette opptil 2 ganger.

Når det gjelder variabelen som måler bruk av cannabis og hasj, varierer hovedvekten av svar for begge kjønn mellom å ikke ha brukt de nevnte rusmidlene, og å ha brukt de 1 gang. Gutter oppgir også å ha brukt det UngData klassifiserer som *andre narkotiske stoffer* mellom null og 1 gang, men jenter oppgir å ikke ha brukt det.

Tabell 10: Rapporter forekomst av problematferd på videregående skole mellom 2017 og 2021

Tabell 10 gjengir funn fra bivariat gjennomsnittsanalyse som analyserer rapportert forekomst av regelbrudd og rusmiddelbruk på de ulike klassetrinnene på videregående skole, og jeg sammenligner de yngste mot de eldste på videregående, for å undersøke om det er noen forskjeller.

Problematferd	Vg1		Vg3		Min	Max
	Gjennomsnitt	Standardavvik	Gjennomsnitt	Standardavvik		
Regelbrudd indeks	0,28	0,48	0,20	0,37	0	4
Ikke betalt på kino, tog, buss o.l.	0,73	1,22	0,61	1,10	0	4
Vært i slåsskamp	0,26	0,69	0,16	0,53	0	4
Gjort hærverk	0,15	0,54	0,06	0,36	0	4
Stjålet	0,21	0,68	0,11	0,5	0	4
Tagget	0,07	0,39	0,03	0,29	0	4
Rusmiddelbruk indeks	0,16	0,56	0,24	0,65	0	4
Andre narkotiske stoffer	0,08	0,49	0,11	0,53	0	4
Cannabis/hasj	0,25	0,80	0,39	0,96	0	4
Mobber andre	0,10	0,57	0,06	0,43	0	4
Skulket skolen	0,65	1,07	1,04	1,22	0	4

En tendens analysen viser til er at det er generelt sett lav rapportert forekomst av de inkluderte formene for problematferd, og det kan nevnes at en mulig årsak kan være at de som har problematferd dropper ut av skolen, eller ikke er på skolen og svarer på undersøkelsen.

Samlet sett viser analysen at det er noen forskjeller mellom de yngre og eldste på videregående skole, men det er små nyansforskjeller. Likevel er det noen former for problematferd som blir rapportert å bli gjort mer enn andre, og det gjelder skulking, og å snike seg unna betaling på kino, buss, tog og lignende, og det gjelder på begge klassetrinnene. Det er interessant at generelt sett oppgir de yngre å begå flere regelbrudd, og de eldre oppgir å bruke mer rusmidler.

Tabell 11: korrelasjonen mellom rusmiddelbruk og regelbrudd og aspekter ved ungdommens helse, relasjoner og fritid

	Rusmiddelbruk	Regelbrudd
Psykisk helse	0.13**	0.09**
Deltakelse på fritidsaktivitet	0.06**	-0.01**
Skjermtid	0.07**	0.09**
Skolerelasjon	0.10**	0.10**
Foreldrerelasjon	0.18**	0.21**

** Korrelasjonen er signifikant på 0.01 nivå med tohalet test

Tabell 11 viser at det er statistiske signifikante korrelasjoner mellom de inkluderte variablene.

Jeg tolker det slik at *Problematisk relasjon til foreldre* har størst og signifikant korrelasjon ($p = <0.001$) med både *Regelbrudd* ($R_s = 0.21$) og *Rusmiddelbruk* ($R_s = 0.18$), sammenlignet med de andre variablene som måler aspekter ved ungdommens liv. Siden korrelasjonen er større når det gjelder overtredelse av regler, kan dette forstås som at ungdom som rapporterer mer problematiske relasjoner til foreldrene kan i større grad assosieres med å begå mer regelbrudd, sammenlignet med å bruke rusmidler. *Problematisk relasjon til skole* har lik korrelasjon med både *Regelbrudd* ($R_s = 0.10$) og *Rusmiddelbruk* ($R_s = 0.10$) og viser at en dårligere relasjon til skole kan korrelere med økt forekomst på begge typer problematferd. De andre variablene som måler aspekter ved ungdommens liv har lavere effekter, men det er interessant at *Deltakelse på organisert fritidsaktivitet* har lav positiv sammenheng med å bruke mer rusmidler ($R_s = 0.06$), men effekten på *Regelbrudd* er tilnærmet null, og gir ikke substansiell informasjon.

Dårlig psykisk helse har positiv sammenheng med begge former for problematferd, men analysen viser at dårlig psykisk har mer betydning for økt bruk av rusmidler ($R_s = 0.13$), enn overtredelse av regler ($R_s = 0.09$).

Tabell 12: Aspekter ved ungdommens liv på videregående skole i perioden 2017-2021

Blant annet Møller (2021), Bilgrei et al. . (2021) og Barclay et al. (2007) har nevnt psykisk helse, deltakelse på organisert fritidsaktivitet, skjermtid på sosiale medier og relasjonelle forhold til foreldre og skole som beskyttende og/eller risikofaktorer for problematferd, så før jeg går nærmere inn på rapportert forekomst av problematferd blant elevene på videregående skole, skal jeg presentere hva respondentene har svart når det gjelder disse faktorene.

Aspekter ved ungdommens liv	Vg1		Vg3		Min	Max
	Gjennomsnitt	Standardavvik	Gjennomsnitt	Standardavvik		
Dårlig psykisk helse	1,11	0,80	1,24	0,79	0	3
Deltakelse på organisert fritidsaktivitet	1,63	0,68	1,66	0,62	1	3
Skjermtid på sosiale medier	2,48	1,36	2,47	1,29	0	4
Problematisk relasjon til skole	1,70	0,50	1,75	0,50	1	3
Problematisk relasjon til foreldre	1,70	0,52	1,62	0,50	1	3

Analysen viser at i gjennomsnitt bruker elever på begge klassetrinn like mye tid på sosiale medier, altså 1-2 timer, men fordelingen rundt gjennomsnittet er relativt stor, så respondentene på begge trinn oppgir å bruke mellom 0 og 3 timer på sosiale medier. De fleste på begge trinn rapporterer også å ha vært med tidligere på organisert fritidsklubb, og oppgir å ha noe problematisk relasjon til skole og foreldre, og å ha mellom 0 og 2-3 psykiske plager.

4.1.1 Utvikling over tid

Tabell 13 gjengir funnene fra de bivariate gjennomsnittsanalysene om hvordan gjennomsnittet til de ulike variablene fordeler seg fra 2017 til 2021. Tabellen er strukturert slik at første halvdel måler handlinger som kategoriseres som *Problematferd*, og andre halvdel er variabler som måler ulike sosiale forhold ved respondentene. Jeg analyserer hovedsakelig hvilke variabler som har hatt størst endringer i 2017 mot 2021, og deretter undersøker jeg eventuelle endringer i gjennomsnitt som skjer i hvert årstall. I første omgang kommenterer jeg variabler som måler problematferd, og deretter variabler som måler respondentenes psykiske helse, fritidsaktiviteter og relasjonelle forhold.

Tabell 13. endringer i gjennomsnitt i perioden 2017-2021

Variabler	2017	2018	2019	2020	2021	Min	Max
Regelbrudd indeks	0,24	0,24	0,26	0,19	0,25	0	4
Ikke betalt på kino, tog, buss o.l.	0,66	0,61	0,72	0,46	0,77	0	4
Vært i slåsskamp	0,24	0,26	0,24	0,21	0,19	0	4
Gjort hærværk	0,11	0,12	0,13	0,11	0,11	0	4
Stjålet	0,15	0,19	0,19	0,15	0,17	0	4
Tagget	0,05	0,06	0,05	0,05	0,06	0	4
Rusmiddelbruk indeks	0,17	0,15	0,21	0,16	0,20	0	4
Brukt andre narkotiske stoffer	0,07	0,08	0,10	0,09	0,10	0	4
Brukt hasj/cannabis	0,27	0,36	0,33	0,24	0,29	0	4
Mobber andre	0,09	0,10	0,09	0,09	0,08	0	4
Skulket skolen	0,70	0,84	0,87	0,76	0,79	0	4
Sosioøkonomisk status	2,02	1,96	1,98	1,96	1,96	0	3
Dårlig psykisk helse	1,10	1,16	1,17	1,08	1,17	0	3
Organisert fritidsaktivitet	1,61	1,67	1,66	1,61	1,66	1	3
Skjermtid på sosiale medier	2,37	2,38	2,37	2,64	2,67	0	4
Problematiske relasjon til skole	1,69	1,72	1,71	1,74	1,75	1	3
Problematiske relasjon til foreldre	1,61	1,69	1,70	1,67	1,69	1	3

Samlet sett er den gjennomgående tendensen når det gjelder utvikling over tid at gjennomsnittet på samtlige variabler er relativt stabile, men fluktuerer noe fra år til år. Uten å anta en årsak, er det interessant at flere variabler får tydelige endringer i snitt fra tidligere år til 2020, når pandemien inntreffer, og det kan tolkes å være en slags *pandemieeffekt*.

Det gjelder blant annet *Skjermtid på sosiale medier*, som har betydelig endring i gjennomsnitt fra 2020, og respondentene oppgir å bruke flere timer på sosiale medier fra 2020, enn tidligere år. *Ikke betalt på kino* (..) ser også ut til å være påvirket av pandemien, da gjennomsnittet går betydelig ned i 2020.

Analysen viser at av variablene som måler problematferd er det størst variasjon i hvor mye ungdommen i gjennomsnitt rapporterer å skulke. Imidlertid er det små nyanseforskjeller, og ungdommen oppgir å ha skulket 1 gang de siste 12 mnd, alle årene. Noe som er påfallende er at gjennomsnittet for skulking er betydelig høyere fra 2017-2018, sammenlignet med 2020 hvor snittet går en del ned. I 2021 går snittet noe opp igjen. Det kan tolkes å være en en slags *pandemieeffekt*, fordi i 2020 inntreffer pandemien, skolene stengte ned og de fleste hadde digital undervisning.

Ikke betalt på kino (..) har også noen årlige endringer i gjennomsnittlig verdi, men her er det også små nyanseforskjeller, så gjennomsnittet indikerer alle årene at ungdommen oppgir å snike seg unna betaling 1 gang. Et unntak er 2020 da snittet går betydelig ned (0.46), og ungdommen rapporterer da å betale på kino, buss, tog og lignende. Siden dette virker å være et unntak fra resten av året, kan det ha en sammenheng med pandemien, fordi samfunnet ble nedstengt og det var færre muligheter for å utføre slike handlinger. Gjennomsnittet kan tolkes å være påvirket av pandemien, fordi i 2021 øker rapportert forekomst (0.77) igjen.

Det ser også ut til å skje en slags pandemieffekt når det gjelder slåssing, fordi gjennomsnittet er noe lavere i 2020 (0.21) enn tidligere år, og enda lavere snitt i 2021 (0.19). Imidlertid indikerer analysen at det er lavt rapportert forekomst av slåssing alle årene.

Til slutt viser analysen at gjennomsnittet på de tre variablene som måler bruk av rusmidler er relativt stabilt, men cannabis/hasj og indeksen som måler rusmiddelbruk generelt har noe variasjoner årlig. Imidlertid er det små nyanseforskjeller og gjennomsnittet på alle tre rusvariablene tilsvarer at ungdommen oppgir å ikke ha brukt de nevnte rusmidlene.

Ved å undersøke endringer over tid når det gjelder ungdommens rapporterte psykisk helse, fritidsaktiviteter og relasjonelle forhold, så viser analysen at *Skjermtid på sosiale medier* har hatt størst endringer i gjennomsnitt, både sammenlignet med de andre sosiale forholdsvariabler, og resten av variablene. Her er det betydelige endringer over tid, og ungdommen har gått fra å bruke 1-2 timer skjermtid hver dag, til 2-3 timer hver dag. Det ser også ut til å skje en slags pandemieffekt når det gjelder skjermtid, og gjennomsnittet indikerer at ungdommen bruker mest tid på sosiale medier fra 2020-2021, noe som kan forklares av at folk måtte holde seg hjemme under pandemien, samtidig som at sosiale medier har blitt mer utbredt. Gjennomsnittlig tid respondentene oppgir å bruke på sosiale medier øker videre i gjennomsnitt i 2021.

Dårlig psykisk helse har også hatt noe endringer i gjennomsnitt når man ser på 2017 mot 2021, men det er subtile variasjoner, og ungdommen rapporterer å ha 1 psykisk plage alle årene, ut fra de variablene som er inkludert i indeksen. Noe som er interessant er at også her skjer det endringer i 2020, samtidig som det er pandemi. Selvom det er små nyanseforskjeller i gjennomsnitt, rapporterer respondentene noe bedre psykisk helse i denne tidsperioden. Imidlertid går snittet noe opp igjen i 2021, og indikerer noe dårligere rapportert psykisk helse.

Når det gjelder hvor problematisk relasjon respondentene oppgir å ha til skole og foreldre indikerer gjennomsnittet at relasjonene i alle årene er litt problematisk, og det ser ikke ut til å skje en pandemieffekt. Imidlertid viser nyanseforskjellene at relasjonen til foreldre er noe mer stabil, og det er lite variasjoner årlig, sammenlignet med relasjonen til skole.

4.2 Regresjonsanalyser

Målet med bivariat analyse var å teste hvor sterk korrelasjonen er mellom de uavhengige og avhengige variablene, og jeg ønsket også å undersøke om det var signifikante assosiasjoner mellom variablene. Bivariat analyse viste at de inkluderte variablene har statistiske

signifikante assosiasjoner med *Regelbrudd* og *Rusmiddelbruk* ($P = <0.001$). Imidlertid sier ikke en slik analyse noe om effektene uavhengige variabler har på avhengig, kontrollert for de øvrige variablene. Det er formålet med dette kapittelet.

Kapittelet fremstiller resultatene av de stegvise regresjonsanalyse jeg har gjennomført. Først presenteres rusmiddelbruk, og deretter regelbrudd, og begge regresjonsanalyser er delt inn i 4 modeller. I modell 1 er inkludert variabler som beskriver kjennetegn ved ungdommen, altså kjønn, klassetrinn, kommunestørrelse og sosioøkonomisk status. I modell 2 måler variablene ungdommens sosiale forhold, som inkluderer psykiske helse, deltakelse på organisert fritidsaktivitet, tid brukt på sosiale medier og deres relasjonelle forhold til foreldre og skole. Modell 3 innebærer variabler som måler problematferd. I analysene som har *Rusmiddelbruk* som avhengig variabel er variablene som inkluderes i indeksen *Regelbrudd* med i modell 3, og omvendt når *Regelbrudd* er avhengig variabel. Altså er variablene som måler rusmiddelbruk inkludert i modell 3 når *Regelbrudd* er avhengig variabel. I modell 4 er alle variablene samlet i en modell for å se om det skjer noen endringer. Et viktig hensyn å ta når analysen tolkes er at positive effekter betyr økt forekomst i rusmiddelbruk og regelbrudd, og negativ effekt indikerer en reduisering i forekomst. Derfor presiserer jeg igjen at *positive* og *negative effekter* må derfor forstås som analytiske, og ikke som normative beskrivelser. I noen tilfeller er effektene små og signifikante, og det kan ha en sammenheng med størrelsen på data, hvor signifikante effekter ikke nødvendigvis er substansielle. Derfor er det viktig å etablere retningen på effektene, før jeg ser på styrken av dem, ifølge Midtbø (2007, s. 22). Funnt fra bivariate gjennomsnittsanalyser viste at det skjedde endringer i gjennomsnittlig rapportert forekomst i 2020, så jeg tar derfor en vurdering på at det kan være substansielt å sammenligne før og etter pandemien inntraff. Tolkningene blir ikke gjort med utgangspunkt i at pandemien er hovedårsaken til eventuelle endringer, for det er vanskelig å si om kun pandemien har påvirket de uavhengige variablenes effekt på avhengig. Det er uansett relevant å undersøke hvilke endringer som har skjedd, uten å anta hva som er årsaken til endringene.

4.2.1 Tabell 14: Regresjonsanalyse av rusmiddelbruk før pandemien inntraff

Tabell 14 gjengir funn fra regresjonsanalyse med rusmiddelbruk som avhengig variabel før pandemien inntraff.

2017-2019	Modell 1: R2 = 0,02			Modell 2: R2 = 0,04			Modell 3: R2 = 0,18			Modell 4: R2 = 0,20		
	B	t	Sig.	B	t	Sig.	B	t	Sig.	B	t	Sig.
Kjønn	-0,11	-39,0	<0,001							-0,07	-11,8	<0,001
Klassetrinn	0,06	19,9	<0,001							0,09	15,3	<0,001
Kommunestørrelse	0,07	23,7	<0,001							0,04	6,9	<0,001
Sosioøkonomisk status	-0,03	-10,5	<0,001							0,01	1,7	0,08
Dårlig psykisk helse				0,02	3,6	<0,001				0,03	4,6	<0,001
Organisert fritidsaktivitet				0,04	6,7	<0,001				0,04	6,6	<0,001
Skjermtid på sosiale medier				0,02	3,5	<0,001				0,02	3,4	<0,001
Problematiske relasjon til skole				0,03	5,0	<0,001				-0,002	-0,2	0,76
Problematiske relasjon til foreldre				0,16	24,6	<0,001				0,07	11,9	<0,001
Mobber andre							0,04	15,6	<0,001	0,02	3,6	<0,001
Skulket skolen							0,17	59,2	<0,001	0,15	23,0	<0,001
Ikke betalt på kino, tog, buss o.l.							0,09	30,3	<0,001	0,10	16,3	<0,001
Slåsskamp							0,11	36,0	<0,001	0,11	16,8	<0,001
Hærverk							0,06	18,7	<0,001	0,04	6,5	<0,001
Stjålet							0,12	39,6	<0,001	0,11	17,6	<0,001
Tagget							0,08	25,2	<0,001	0,07	11,3	<0,001

Flere av effektene i analysen er lave, men det er å forvente når det er et stort datasett. Likevel kan funnene gi substansiell informasjon om hva som påvirker rapportert forekomst av rusmiddelbruk, og samlet sett viser analysen at flere av de inkluderte variablene har en positiv korrelasjon med økt bruk av rusmidler. Analysen indikerer at de mest betydelige faktorene for økt rusmiddelbruk før pandemien inntraff er variabler som måler ulike former for regelbrudd og skulking. Variabler som måler kjennetegn og aspekter ved ungdommens liv har liten betydning samlet sett.

Det overordnede formålet til analysen er å undersøke hva som har størst betydning for økt rusmiddelbruk, og det kan tolkes ut fra variablenes effektstørrelse, men også ut fra modellenes forklaringskraft (R2). Med utgangspunkt i hvilke variabler som samlet sett forklarer variasjonen i *Rusmiddelbruk* mest, så har modell 3 høyere forklaringskraft (R2 = 0.18) enn de to første modellene, noe som indikerer at variabler som måler problematferd forklarer mer av variasjonen i *Rusmiddelbruk*, sammenlignet med bakgrunnsvariabler og variabler som måler ulike aspekter ved ungdommens liv. Imidlertid er ikke variablene uttømmende forklaringer på økt rusmiddelbruk, og andre variabler jeg ikke har inkludert i modell 3 kan forklare resterende 82%.

Med utgangspunkt i modell 4 kan jeg nærmere undersøke helheten til analysen nærmere, og hvilke enkeltvariabler som har størst betydning for økt rusmiddelbruk, samtidig som jeg kontrollerer for andre faktorer som kjennetegn og aspekter ved ungdommens liv. Flere av effektene i analysen er lave, men de kan likevel gi substansiell informasjon om hvilke variabler som kan assosieres med økt eller redusert rusmiddelbruk. Modell 4 (R2 = 0.20) har høyest forklaringskraft av alle modellene, men det kan forklares ved at den har flere variabler inkludert enn de andre.

Videre viser analysen at kun *Kjønn* har en negativ effekt, og indikerer at gutter kan knyttes til å bruke mer rusmidler enn jenter. Variablene som har mest betydelig effekt samlet sett i modell 4 er variabler som måler om respondentene oppgir å skulke (B = 0.15), slåss (B =

0.11), stjele ($B = 0.11$) og ikke betale på kino, buss, tog, o.l. ($B = 0.10$) og samtlige korrelerer med økt rusmiddelbruk. Det er interessant at *Vært i slåsskamp*, *Stjålet* og *Tagget* har like stor effekt i modell 4, som de har i modell 3. Det vil si at betydningen de har for rusmiddelbruk er stabil når jeg kontrollerer for andre faktorer.

Det første forskningsspørsmålet handler om ungdommens bosted. Tolket ut fra R2 forklarer modell 1 som innebærer kjennetegn ved ungdommen kun 2% av variasjonen i den avhengige variabelen *Rusmiddelbruk*. Det vil si at andre faktorer enn de valgte variablene i modell 1 forklarer mer av variasjonen i avhengig variabel, ifølge Johansen (2007, s. 48).

Kommunestørrelse har gjennomgående lav effekt på *Rusmiddelbruk*, men en positiv effekt kan indikere at rusmiddelbruk forekommer mer i større kommuner enn de mindre.

Kommunestørrelse får noe redusert effekt når jeg kontrollerer for andre faktorer i modell 4, men indikerer fortsatt en sammenheng mellom større kommuner og økt rusmiddelbruk. Andre kjennetegn ved ungdommen som *Sosioøkonomisk status* (-0.03) og *Kjønn* (-0.11) har negative effekter i modell 1, og analysen indikerer dermed at jenter og ungdom med bakgrunn fra høyere sosioøkonomiske lag ruser seg mindre enn dem med bakgrunn fra lavere sosiale lag. Hvor gammel man er ser også ut til å ha betydning for økt rusmiddelbruk, og ifølge analysen er det mer rusmiddelbruk på høyere klassetrinn, sammenlignet med lavere klassetrinn. Når jeg kontrollerer for andre faktorer i modell 4 får variablene som måler kjennetegn ved ungdommen en redusert effekt, med unntak av *Klassetrinn* som får større betydning for økt rusmiddelbruk ($B = 0.09$).

Betydningen av ulike aspekter ved ungdommens liv er også et fokus i analysene mine, og modell 2 som måler ungdommens rapporterte psykiske helse, deltakelse på organisert fritidsaktivitet, skjermtid på sosiale medier og relasjonelle forhold forklarer kun 4% av variasjonen i den avhengige variabelen *Rusmiddelbruk*. Det vil si at andre faktorer jeg ikke inkluderte i modell 2 forklarer mer av variasjonen i avhengig variabel, ifølge Johansen (2007, s. 48). Imidlertid indikerer analysen at en mer problematisk relasjon til foreldre moderat kan knyttes til mer rusmiddelbruk ($B = 0.16$). De andre variablene i modell 2 har også positive effekter, og er signifikante, men effektene er lave. Likevel gir analysen substansiell informasjon om at å delta på organisert fritidsaktivitet ($B = 0.04$) og å ha en mer problematisk relasjon til skolen ($B = 0.03$) kan ha betydning for økt rusmiddelbruk. Resterende variabler i modell 2 har for lave effekter til å gi substansiell informasjon.

Når jeg kontrollerer for andre faktorer i modell 4 skjer det en betydelig endring angående relasjonen til foreldre og effekten blir markant redusert, men indikerer fortsatt det samme som i modell 2. Det skjer ikke markante endringer i effekt med de andre variablene som måler aspekter ved ungdommens liv.

Videre er det interessant at flere variabler får noe endring i effekt når de inkluderes i modell 4, men det kan det være flere årsaker til. Blant annet kan samspill mellom variablene være en faktor. Altså at effekten på den ene uavhengige variabelen påvirkes av om det er store eller små verdier på den andre uavhengige variabelen, ifølge Midtbø (2019, s. 125). Grønmo (2004) utdyper at det kan også være spuriøse sammenhenger som kan føre til endring i effekt når man inkluderer flere variabler, fordi den opprinnelige sammenhengen egentlig var påvirket av andre variabler. Når dette kontrolleres i en modell med den siste variabelen som kan være årsaken til sammenhengen, så kan det skje endringer i effekt, ifølge Grønmo (2004, s. 295).

Til slutt er det essensielt å kommentere at to av variablene ikke er signifikante lenger når de inkluderes i modell 4. En årsak til det kan være multikollinearitet, altså samvariasjon mellom de uavhengige variablene. Hvis signifikansnivået er over den vanligste satte grensen på 0.05 og t-verdien er nærme 0, kan det være samvariasjon mellom uavhengige variabler. I dette tilfellet er ikke *Sosioøkonomisk status* og *Problematisk relasjon til skole* signifikante i modell 4, og t-verdien er lav. Det kan tolkes som at de to samvarierer, og da blir effektene de har på *Rusmiddelbruk* vanskelig å skille fra hverandre.

4.2.2 Tabell 15: Regresjonsanalyse av rusmiddelbruk etter pandemien inntraff

Gjengitt i tabell 15 er funn fra analysen som viser de uavhengige variablenes effekt på *Rusmiddelbruk* i perioden 2020-2021.

2020-2021	Modell 1: R2 = 0,02			Modell 2: R2 = 0,05			Modell 3: R2 = 0,21			Modell 4: R2 = 0,18		
	B	t	Sig.	B	t	Sig.	B	t	Sig.	B	t	Sig.
Kjønn	-0,10	-25,5	<0,001							-0,02	-1,6	0,09
Klassestrinn	0,05	14,2	<0,001							0,01	0,89	0,36
Kommunestørrelse	0,09	22,4	<0,001							0,01	0,8	0,42
Sosioøkonomisk status	-0,03	-8,6	<0,001							-0,02	-1,8	0,06
Dårlig psykisk helse				0,10	6,7	<0,001				0,08	5	<0,001
Organisert fritidsaktivitet				0,05	3,7	<0,001				0,03	2,4	0,01
Skjermtid på sosiale medier				0,01	1,00	<0,001				-0,01	-1,1	0,25
Problematisk relasjon til skole				-0,01	-0,9	0,3				-0,04	-3	0,002
Problematisk relasjon til foreldre				0,15	10,6	<0,001				0,07	5,3	<0,001
Mobber andre							0,06	17,6	<0,001	0,04	3,3	<0,001
Skullet skolen							0,19	52,3	<0,001	0,15	10,4	<0,001
Ikke betalt på kino, tog, buss o.l.							0,08	22,9	<0,001	0,06	4,8	<0,001
Slåsskamp							0,08	21,2	<0,001	0,12	8,2	<0,001
Hærværk							0,05	11,7	<0,001	-0,003	-0,1	0,84
Stjålet							0,15	37,0	<0,001	0,16	10,7	<0,001
Tagget							0,09	21,0	<0,001	0,05	3,6	<0,001

Tabell 15 viser at flere av variablene ikke er signifikante lenger, men av dem som er signifikante, er det samlet sett variablene som måler problematferd som har størst effekt på

Rusmiddelbruk i denne tidsperioden. Hovedsakelig gjelder det *Stjålet, Skulket skolen og Slåsskamp. Kommunestørrelse* har noe større effekt når jeg tolker med utgangspunkt i modell 1 i begge tidsperiodene, men det er ikke stor forskjell (0.07 før pandemien og 0.09 etter pandemien). Imidlertid er den ikke signifikant når den inkluderes i modell 4.

Av variablene som måler aspekter ved ungdommens liv så er det fortsatt *Problematisk relasjon til foreldre* som har i størst grad kan knyttes til økt rusmiddelbruk, og de andre variablene har minimalt med effekt. Et unntak er *Dårlig psykisk helse* som nå har større effekt sammenlignet med før pandemien, og å ha flere psykiske helseproblemer har i noen grad en betydning for økt rusmiddelbruk.

Videre skal jeg kommentere modellenes forklaringskraft, for å undersøke om variablene forklarer mer eller mindre etter pandemien inntraff. Tolkning av R2 viser at bakgrunnsvariablene har like stor forklaringskraft som før pandemien, men både modell 2 og 3 har fått noe større forklaringskraft, og kan henholdsvis forklare 5% og 21% av variasjonen i *Rusmiddelbruk*. Før pandemien kunne modell 4 forklare 20% av variasjonen, men etter pandemien forklarer modellen 18%.

Sammenlignet med før pandemien er det også flere variabler som ikke signifikante lenger. Det gjelder *Problematisk relasjon til skole* i modell 2, og alle bakgrunnsvariablene, *Skjermtid på sosiale medier* og *Hørverk* i modell 4. Imidlertid har *Problematisk relasjon til skole* blitt signifikant i modell 4, og er den eneste variabelen med signifikant effekt som kan assosieres med redusert rusmiddelbruk. Det kan være flere årsaker til endring i signifikansnivå. For det første kan det komme av at færre respondenter er inkludert i analysen av variablenes effekt på bruk av rusmidler etter pandemien. For det andre kan det være samspill mellom variablene når de inkluderes i modell 4, i likhet med analysen før pandemien. For det tredje kan det også være tilfeldigheter. Jeg tolker det som at det er samspill, med tanke på lav t-verdi på de ikke signifikante variablene.

4.2.3 Tabell 16: Regresjonsanalyse av regelbrudd før pandemien inntraff

Tabell 16 viser en oversikt over effekten ulike variabler har på *Regelbrudd* i perioden 2017-2019.

2017-2019	Modell 1: R2 = 0,04			Modell 2: R2 = 0,05			Modell 3: R2 = 0,24			Modell 4: R2 = 0,28		
	B	t	Sig.	B	t	Sig.	B	t	Sig.	B	t	Sig.
Kjønn	-0,19	-68,0	<0,001							-0,15	-24,8	<0,001
Klassetrinn	-0,05	-19,9	<0,001							-0,06	-11,2	<0,001
Kommunestørrelse	0,08	29,6	<0,001							0,01	3,1	0,002
Sosioøkonomisk status	-0,01	-4,1	<0,001							0,02	3,3	<0,001
Dårlig psykisk helse				-0,01	22,4	0,01				0,003	0,3	0,6
Organisert fritidsaktivitet				-0,02	-3,8	<0,001				-0,03	-5,9	<0,001
Skjermtid på sosiale medier				0,07	21,4	<0,001				0,07	13,3	<0,001
Problematiske relasjon til skole				0,05	7,6	<0,001				0,009	1,3	0,18
Problematiske relasjon til foreldre				0,19	20,9	<0,001				0,08	13,4	<0,001
Mobber andre							0,15	56,3	<0,001	0,11	20,2	<0,001
Skulket skolen							0,27	97,8	<0,001	0,27	45	<0,001
Brukt andre narkotiske stoffer							0,09	29,7	<0,001	0,09	15,8	<0,001
Brukt cannabis/hasj							0,22	69,1	<0,001	0,19	29,8	<0,001

Selvom flere av effektene er lave, kan funnene gi substansiell informasjon om hva som påvirker rapportert forekomst når det gjelder å begå regelbrudd før pandemien inntraff. Samlet sett forklarer variabler som måler bruk av ulike rusmidler, mobbing og skulking mer av variasjonen i rapportert forekomst av regelbrudd, enn variabler som måler kjennetegn og aspekter ved ungdommens liv som har liten betydning samlet sett. Overordnet viser analysen at de fleste variablene kan knyttes til økt overtredelse av regler, men det er også noen som kan knyttes til redusert forekomst av regelbrudd. Variablene som i størst grad kan knyttes til overtredelse av regler er bruk av rusmidler, skulking av skolen og å være med å mobbe andre.

Det overordnede formålet til analysen er å undersøke hva som har størst betydning for økt regelbrytende atferd. For å få et helhetlig bilde av hvilke faktorer som har størst betydning for økt overtredelse av regler, så tar jeg først utgangspunkt i modellenes forklaringskraft (R2) og hvilke modeller som forklarer mest i variasjonen i *Regelbrudd*. Analysen viser at variabler som måler ulike former for problematferd forklarer mest (24%) av variasjonen i *Regelbrudd*. Imidlertid kan andre variabler jeg ikke inkluderte i modell 3 forklare resterende 74%. Modell 4 viser at samlet sett forklarer de inkluderte variablene 28% av variasjonen, og 72% av variasjonen i *Regelbrudd* kan dermed forklares av andre faktorer jeg ikke har inkludert i analysen.

For å få et helhetlig inntrykk av hvilke variabler som har mest betydning for økt overtredelse av regler, tar jeg utgangspunkt i modell 4 som viser at samlet sett forklarer de inkluderte variablene 28% av variasjonen i *Regelbrudd*. Analysen viser at de fleste variablene kan assosieres med økt overtredelse av regler, og følgende variabler har størst effekt når det gjelder regelbrudd: *Skulket skolen* (B = 0.27), *Brukt cannabis/hasj* (0.19) og *Kjønn* (B = -0.15).

På en annen side har noen variabler betydning for redusert forekomst av regelbrudd, og det gjelder *Klassetrinn* og *Organisert fritidsaktivitet*. Det vil si at lavere klassetrinn og å delta på fritidsaktivitet kan være faktorer som kan ha en redusert effekt på å begå regelbrudd.

Effektene er imidlertid lave, og kan kun tolkes som å ha en betydning for økt overtredelse av regler i liten grad. Det er interessant at effektene til flere variabler er stabile, selvom jeg kontrollerer for andre faktorer i modell 4. At effekten er stabil vil si at det ikke skjer endringer i effekt når jeg kontrollerer for flere variabler i modell 4. Det gjelder *Skulket skolen* og *Brukt andre narkotiske stoffer*.

Betydningen av bosted er et av temaene jeg ønsker å undersøke i forhold til ungdommens rapporterte regelbrudd, og modell 1 som inkluderer bakgrunnsvariabler forklarer kun 4% av observerte data, og kan derfor i liten grad forklare hvorfor noen begår regelbrudd. Derfor kan det være hensiktsmessig å se på effektstørrelsen til variablene for å få noe substansiell informasjon ut av analysen. Med utgangspunkt i modell 1 viser analysen at respondenter fra større kommuner i større grad kan knyttes til overtredelse av regler, enn respondenter fra mindre kommuner ($B = 0.08$). Når jeg kontrollerer for andre faktorer i modell 4 så blir effekten betydelig redusert, og blir minimal ($B = 0.01$).

Når det gjelder andre kjennetegn ved respondentenes som kan ha betydning for økt forekomst av regelbrudd, så viser analysen at effekten av kjønn i modell 1 relativt høy ($B = -0.19$), og indikerer at gutter i større grad kan knyttes til å begå regelbrudd flere ganger, enn jenter. Selvom effektene er lave på de andre variablene som måler kjennetegn ved respondentene kan de gi substansiell informasjon. Blant annet viser analysen at lavere klasstrinn ($B = -0.05$) i liten grad kan assosieres med en økning i *Regelbrudd*. I modell 4 når jeg kontrollerer for andre faktorer skjer det ikke betydelige endringer i effekt, annet enn at *Kjønn* får noe lavere effekt ($B = -0.15$), men indikerer fortsatt det samme som i modell 1.

Det neste temaet jeg ønsker å undersøke er betydningen psykiske helse, deltakelse på fritidsklubb, skjermtid på sosiale medier og relasjonelle forhold har på økt overtredelse av regler. Modell 2 forklarer litt mer enn bakgrunnsvariablene i modell 1, men forklarer likevel i liten grad variasjonen i *Regelbrudd* (5%). Med utgangspunkt i størrelsen på effektene viser analysen at *Problematisk relasjon til foreldre* har moderat betydning for økt overtredelse av regler i modell 2. Imidlertid halveres effekten når jeg kontrollerer for andre faktorer i modell 4, noe som kan indikere en spuriøs effekt med andre variabler. Imidlertid har variabelen fortsatt en betydning for økt regelbrudd ($B = 0.08$). Andre aspekter ved ungdommens liv har liten betydning, med unntak av *Skjermtid på sosiale medier* ($B = 0.07$) og *Problematisk relasjon til skole* (0.05), og mer tid brukt på sosiale medier og en dårlig relasjon til skole har betydning for økt overtredelse av regler i nesten like stor grad.

Til slutt er det interessant at flere variabler får endringer i effekt, og at to av variablene er ikke signifikante lenger når jeg inkluderer dem i modell 4. Det gjelder *Dårlig psykisk helse og Problematisk relasjon til skolen*. En årsak kan være multikollinearitet, altså kan det være sammenblandede effekter mellom variablene.

4.2.4 Tabell 17: Regresjonsanalyse av regelbrudd etter pandemien inntraff

Tabell 17 gjengir funn om hvordan de inkluderte variablene påvirker *Regelbrudd* etter pandemien.

2020-2021	Modell 1: R2 = 0,04			Modell 2: R2 = 0,05			Modell 3: R2 = 0,25			Modell 4: R2 = 0,25		
	B	t	Sig.	B	t	Sig.	B	t	Sig.	B	t	Sig.
Kjønn	-0,16	-41,5	<0,001							-0,11	-8,6	<0,001
Klassestrinn	-0,06	-15,7	<0,001							-0,11	-9,3	<0,001
Kommunestørrelse	0,07	20,0	<0,001							-0,01	-1,0	0,28
Sosioøkonomisk status	-0,04	-11,3	<0,001							-0,01	-1,4	0,14
Dårlig psykisk helse				0,04	2,6	0,009				0,02	1,3	0,19
Organisert fritidsaktivitet				0,01	0,7	0,44				-0,02	-1,6	0,10
Skjermtid på sosiale medier				0,07	5,4	<0,001				0,07	5,4	<0,001
Problematisk relasjon til skole				0,04	2,6	0,009				0,02	1,4	0,15
Problematisk relasjon til foreldre				0,18	12,5	<0,001				0,07	5,7	<0,001
Mobber andre							0,20	57,0	<0,001	0,18	14,5	<0,001
Skulket skolen							0,21	58,0	<0,001	0,21	16,1	<0,001
Brukt andre narkotiske stoffer							0,13	30,5	<0,001	0,09	6,0	<0,001
Brukt cannabis/hasj							0,20	45,7	<0,001	0,16	10,9	<0,001

Samlet sett viser at flere av variablene ikke er signifikante lenger, men av dem som er signifikante så er det variablene som måler problematferd som har størst effekt på økt rapportert forekomst av regelbrudd i denne tidsperioden. Effekten *Kommunestørrelse* har på *Regelbrudd* i modell 1 kan i noe grad ha betydning for økt overtredelse av regelbrudd etter pandemien inntraff, men når jeg kontrollerer for andre faktorer i modell 4 er ikke variabelen signifikant lenger, i likhet med forrige tidsperiode. Variablene som måler ulike aspekter ved ungdommens liv har fortsatt liten betydning for å forklare økt forekomst av regelbrudd.

Etter pandemien har variablene som måler kjennetegn og ulike aspekter ved ungdommens liv like stor forklaringskraft som før pandemien inntraff. Imidlertid har det skjedd noen endringer når det gjelder modell 3 med variablene som måler problematferd. Etter pandemien inntraff forklarer variablene noe mer av variasjonen i *Regelbrudd* ($R^2 = 0.25$), sammenlignet med forrige tidsperiode ($R^2 = 0.24$). Likevel forklarer variablene samlet sett mindre etter pandemien ($R^2 = 0.25$), enn de gjorde før pandemien inntraff ($R^2 = 0.28$).

Sammenlignet med før pandemien inntraff så er det flere av variabler som ikke signifikante lenger, blant annet *Organisert fritidsaktivitet* i modell 2. Flere er heller ikke signifikante når de inkluderes i samme modell, og det gjelder *Kommunestørrelse*, *Sosioøkonomisk status* og

Skjermtid på sosiale medier, *Dårlig psykisk helse* og *Problematisk relasjon til skole* er heller ikke signifikante i modell 4, i likhet med før pandemien inntraff.

At flere variabler ikke er signifikante lenger i denne analysen kan være på grunn av multikollinearitet, og kan dermed tolkes som at etter pandemien spiller effektene til disse variablene mer inn i hverandre, enn de gjorde før pandemien. En annen årsak kan være at det er færre respondenter som er inkludert i denne analysen, siden det kun er to årstall analyseres, sammenlignet med forrige analyse som inkluderer tre årstall.

4.3 Oppsummering

Generelt sett er effektene lave, både i bivariate korrelasjonsanalyser og i regresjonsanalyser, og kjennetegn ved respondentene som kjønn, klassetrinn, kommunestørrelse og sosioøkonomisk status har ikke mye betydning for rapportert forekomst av regelbrudd eller rusmiddelbruk. Likevel får jeg noe substansiell informasjon ut av analysene, og både bivariat og regresjonsanalyse viser at variabler som måler problematferd korrelerer mest med økt bruk av rusmidler og å begå regelbrudd. Uten å kontrollere for andre variabler viser korrelasjonsanalysen at det er *Skulket skolen* ($R_s = 0.33$) og *Brukt cannabis/hasj* ($R_s = 0.30$) som korrelerer mest med regelbrudd, og *Skulket skolen* ($R_s = 0.29$) og *Stjålet* ($R_s = 0.25$) som korrelerer mest med rusmiddelbruk. I regresjonsanalysene kontrollerer jeg for andre variabler, og da blir effektene noe lavere, men *Skulket skolen* har fortsatt størst effekt før og etter pandemien, både når det gjelder *Rusmiddelbruk* og *Regelbrudd*. Imidlertid har *Stjålet* noe høyere effekt etter pandemien i modell 4 når *Rusmiddelbruk* er avhengig variabel, men forskjellen er minimal ($B = 0.15$ vs. $B = 0.16$). Analysene viser også at variablene som måler ulike typer for rusmiddelbruk har høyere effekt på *Regelbrudd*, sammenlignet med effekten variablene som måler ulike former for regelbrudd har på *Rusmiddelbruk*. Det er også interessant at selvom jeg kontrollerer for flere variabler er effekten *Skulket skolen* har på *Regelbrudd* stabil og relativt høy både før pandemien ($B = 0.27$) og etter pandemien ($B = 0.21$). *Bruk av andre narkotiske stoffer* ($B = 0.09$) har også stabil effekt på *Regelbrudd* før pandemien, selvom jeg kontrollerer for andre variabler i modell 4. Når det gjelder bruk av rusmidler har *Slåsskamp* ($B = 0.11$) stabil effekt før pandemien, men ikke etter.

Når det gjelder betydningen av bosted, så har effekten av *Kommunestørrelse* gjennomgående har lav effekt, men likevel kan større kommuner korrelere med både økt rusmiddelbruk og økt overtredelse av regler, men kun i liten grad. Bivariate gjennomsnittsanalyser viser også variasjoner i omfanget og forekomsten av problematferd i storbyer, sammenlignet med små

kommuner. Ved å sammenligne før og etter pandemien, er ikke *Kommunestørrelse* signifikant lenger etter pandemien, og det gjelder både når jeg analyserer *Rusmiddelbruk* og *Regelbrudd*. Jeg vil tro at dette kommer av at det er lavere svarprosent i 2020-2021. Frekvensanalyse i SPSS viser at i 2017-2019 var $N = 127\ 282$, og i 2020-2021 var $N = 68\ 559$. Det kan gjøre kommunevariabelen mindre generaliserbar etter pandemien, sammenlignet med før. Når det gjelder andre kjennetegn ved respondentene er det interessant at både bivariat og regresjonsanalyse har vist at *Klassetrinn* har positiv effekt på *Rusmiddelbruk*, altså at det er mer rusmidler blant de eldre på videregående, sammenlignet med de yngste, men når det gjelder *Regelbrudd* begår de yngre mer regelbrudd, enn de eldste på videregående. Funn fra både bivariate og regresjonsanalyser viser at gutter rapporterer å begå handlinger som kan kategoriseres som problematferd, mer enn jenter. I begge typer analyser viser funnene at kjønn korrelerer i større grad med overtredelse av regler, sammenlignet med analysen som analyserer bruk av rusmidler. Effekten kjønn har på *Rusmiddelbruk* ($B = -0.07$) og *Regelbrudd* ($B = -0.15$) er høyere før pandemien, men etter pandemien er effekten nesten minimal når det gjelder *Rusmiddelbruk* ($B = -0.02$) og effekten er lav når jeg analyserer kjønn opp mot *Regelbrudd* ($B = -0.11$).

Betydningen av psykisk helse, fritidsaktiviteter, relasjonelle forhold og skjermtid på sosiale medier har samlet sett ikke så stor betydning for regelbryting og rusmiddelbruk. Imidlertid viser analysene at en mer problematisk relasjon til foreldrene har relativt stor effekt, og har derfor en betydning for om respondentene oppgir å begå regelbrudd eller bruke rusmidler. Betydningen er imidlertid størst angående regelbrudd sammenlignet med rusmiddelbruk, og det gjelder både i bivariat analyse, og når jeg kontrollerer for andre variabler i regresjonsanalysen. Imidlertid er det størst forskjell når det gjelder effekten *Problematisk relasjon til foreldre* har på *Rusmiddelbruk* vs *Regelbrudd* i bivariat analyse, sammenlignet med regresjonsanalysen. Ved å kontrollere for bakgrunnsvariabler, variabler som måler sosiale forhold og problematiske handlinger, så er effekten relativt lik og korrelerer i like stor grad med *Rusmiddelbruk* og *Regelbrudd*. Det ser også ut som at relasjon til foreldre har en stabil effekt på bruk av rusmidler både før og etter pandemien, men effekten den har på overtredelse av regler er noe lavere etter pandemien.

De bivariate gjennomsnittsanalysene har vist at gjennomsnittet på samtlige variabler inkludert i tabell 13 har en tendens til å endres over tid, men i varierende grad. Et gjennomgående

mønster er at flere variabler får endringer i gjennomsnitt i 2020, sammenlignet med tidligere årstall. Generelt sett i 2020 får variablene som måler problematferd lavere snitt, men det er mest tydelig endring når det gjelder *Ikke betalt på kino, tog, buss, o.l.*, noe som kan forklares at samfunnet ble stengt ned. Det kan også forklares ved at i 2020 var det lavere svarprosent sammenlignet med de andre årstallene på grunn av pandemien.

5 Diskusjon

Analysene mine har funnet at det er lite utbredt forekomst av rapportert regelbryting og bruk av rusmidler, men det er likevel noen som rapporterer å begå slike handlinger. Med utgangspunkt i overordnet problemstilling om hvilke faktorer som har størst betydning for ungdommers problematferd skal dette kapittelet først diskutere sammenhengen mellom ulike former for problematisk atferd. Det er fordi mine analyser viste at problematferd forklarte mer når det gjaldt overtredelse av regler og bruk av rusmidler, sammenlignet med variabler som måler kjennetegn ved respondentene, psykisk helse, fritidsaktiviteter og relasjonelle forhold. Deretter diskuterer jeg betydningen av bosted og problematferd, siden det er et av fokusene i oppgaven. Videre skal jeg diskutere betydningen av bakgrunnsforhold, relasjonelle forhold, fritidsaktiviteter og psykisk helse opp mot funnene mine fra analysene. Til slutt diskuterer jeg analysene mine før og etter pandemien inntraff i sammenheng med tidligere forskning og teori.

5.1 Noen forskjeller i utførelse av mine og UngData sine analyser

UngData kategoriserer skulking som et regelbrudd og bruker variabelen i en indeks med andre regelbrytende handlinger som skal måle regelbrudd. Jeg mener at å inkludere skulking av skolen i en indeks som måler kriminelle handlinger kan gi et misvisende bilde av rapportert forekomst av regelbrudd, fordi når regelbrudd omtales iblant annet aviser eller sosiale medier, så fokuseres det ikke på skulking, men handlinger som for eksempel stjeling, slåssing og rusmiddelbruk. I min analyse inkluderte jeg derfor ikke skulking i indeksen som måler regelbryting, og på den måten kan jeg vise et annet bilde av regelbryting. Jeg valgte heller å inkludere skulking som en forklaringsvariabel, som kan være hensiktsmessig med tanke på at skulking kan bli sett på som en risikofaktor for problematferd. En annen forskjell i mine og UngData sine analyser, er at UngData undersøker i liten grad korrelasjonen mellom å mobbe og andre former for problematferd, og derfor kan mine analyser gi substansiell

informasjon på betydningen å mobbe andre kan ha når det gjelder å utøve andre former for problematferd.

5.2 Hvilke faktorer har størst betydning for problematferd?

Det overordnede formålet til oppgaven er å belyse hvilke av de inkluderte faktorene som har størst betydning for problematferd blant ungdom. I dette delkapittelet diskuterer jeg funnene fra analysene i sammenheng med forskning og teori jeg presenterte i kapittel 2.

Bakken (2021) finner i sine analyser at norsk ungdom generelt sett begår lite regelbrudd og i liten grad bruker rusmidler. Teorien til Moffitt (1993) om *adolescence-limited*, viser til at ungdomstiden kan bære preg av midlertidig problematferd. Det nevner også Frøyland (2021), at ungdomstiden kan være preget av høy forekomst av problematferd, men at raten går ned når man blir eldre. Pedersen og Ødegård (2021) forklarer også at de fleste ikke begår regelbrudd eller bruker rusmidler, og av det som blir begått, er det ofte ikke alvorlige lovbrudd (Ødegård & Pedersen, 2021, s. 22). I mine funn finner jeg også en tendens til at de fleste ikke begår de inkluderte formene for regelbrudd eller rusmidler. Imidlertid finner jeg at det er en viss forekomst, noe som kan samsvare med at det er vanlig å teste grenser i ungdomstiden.

Bakken (2018) presenterer funn fra sin analyse om korrelasjonen mellom rusmiddelbruk og regelbryting, og finner tydelige sammenhenger. Mine analyser ser ut til å samsvare med disse funnene, og den gjensidige påvirkningen er sterk mellom de to formene for problematferd, både i korrelasjonsanalysen, og i regresjonsanalysen hvor jeg kontrollerer for andre variabler. Andre regelbrytende handlinger, mobbing og skulking forklarer 18% av variasjonen i rusmiddelbruk før pandemien inntraff, og 21% etter pandemien inntraff. Disse handlingene har imidlertid større betydning når det gjelder regelbryting. Før pandemien inntraff forklarer de 24%, og etter pandemien inntraff forklarer de 25% av variasjonen i regelbrudd.

Når det gjelder de spesifikke formene for problematferd trekker Bakken (2018) en sammenheng mellom å skulke skolen og rusmiddelbruk, og at ungdom som bruker hasj eller marijuana skulker skolen i langt større grad (Bakken, 2018, s. 37). Mine analyser viser at å skulke skolen generelt sett har størst betydning for økt forekomst av begge former for problematferd. Omfanget av rusmiddelbruk er større på VG3 enn VG1, og kan forklares ut i

henhold til Bakken (2020) om at flere skulker på tredje trinn, enn første klasse på videregående skole.

I likhet med Bender og Losel (2011) finner jeg at det er en sammenheng mellom å være med å mobbe og ha utvikling av problematisk atferd. Sammenhengen er imidlertid betydelig større når det gjelder mobbing og regelbrudd, og viser en positiv korrelasjon. Korrelasjonen mellom å mobbe og å bruke rusmidler er lav, men kan fortsatt gi substansiell informasjon om at å være med å mobbe har noe en betydning for økt bruk av rusmidler, til en viss grad. Imidlertid er effekten nesten minimal når jeg kontrollerer for andre variabler. En positiv sammenheng kan uansett gi substansiell informasjon, og støtte opp under Dender og Losel (2011) funn av mobbing som prediksjon for problematferd, til en viss grad.

5.3 I hvilken grad blir forekomst av problematferd påvirket av kommunestørrelse?

Det første forskningsspørsmålet mitt ønsket å undersøke om størrelsen på ungdommens bostedskommune har betydning for omfang og forekomst av problematferd. Forskning jeg har presentert og analysene mine viser at det er en korrelasjon mellom større kommuner og økt problematferd, men i liten grad. I dette delkapittelet skal jeg knytte funnene mine fra analysene opp mot forskning og teori jeg presenterte i kapittel 2.

En tendens som analysene mine viser er at det er høyere rapportert forekomst av cannabis- og hasjbruk i større kommuner og storbyer, sammenlignet med mindre kommuner. Det kan forklares med utgangspunkt i flere av teoriene jeg har nevnt i kapittel 2. For det første kan *Sosial kontrollteori* forklare økt rusbruk i større kommuner med at den sosiale kontrollen er sterkere i små, ifølge Ceccato (2015). Andersen og Kaspersen (2013, s. 75) utdyper at et mindre samfunn kan kjennetegnes med tettere sosiale bånd, som igjen kan motivere til å ikke bruke rusmidler. På en annen side forklarer de at større kommuner kan påvirkes av mer overfladiske relasjoner, og den sosiale kontrollen er dermed ikke like sterk som i små kommuner.

Moore og Sween (2015) bruker *Sosial ustabilitetsteori* for å forklare kriminalitet i ulike kommunestørrelser. Ifølge teorien er det mer kriminalitet i større byer på grunn av høyere befolkningstetthet. En annen årsak til høyere forekomst i større byer kan forklares av *Sosial kontrollteori*, om at ungdom i små samfunn blir mer påvirket av sosial kontroll, enn ungdom fra større byer (Ceccato, 2015, s. 210). Analysene mine viser også en tendens til økt

forekomst av regelbryting og rusmiddelbruk i større kommuner, men det er noen unntak. Den mest substansielle forskjellen er at flere respondenter rapporterer å mobbe og slåss i små og mellomstore kommuner, selvom det er i liten grad.

Samlet sett viser både korrelasjonsanalysene og regresjonsanalysene jeg utførte at til tross for at det er statistiske sammenhenger mellom kommunestørrelse og problematferd, så er effekten lav. Regresjonsanalysen viser at kjennetegn ved ungdommen (kjønn, klassetrinn, kommunestørrelse og sosioøkonomisk status) kun forklarer 2% av variasjonen i rusmiddelbruk. Kjennetegnene forklarer noe mer når det gjelder regelbrudd (4%), men indikerer uansett at det er andre faktorer som spiller mer inn når det gjelder overtredelse av regler og bruk av rusmidler.

5.4 Hvilken betydning har bakgrunnsforhold, relasjonelle forhold, fritidsaktiviteter og psykisk helse for problematferd?

Det andre forskningsspørsmålet mitt ønsker å undersøke hvilken betydning ulike aspekter i ungdommens liv har på problematferd, nærmere sagt betydningen av bakgrunnsforhold, relasjonelle forhold, fritidsaktiviteter og psykisk helse. Forskning jeg nevnte i kapittel 2 finner at aspekter ved ungdommens sosiale forhold både kan virke beskyttende, men kan også utgjøre en risiko for problematferd. Dette delkapittelet skal forklare betydningen av de ulike faktorene opp mot funnene mine i analysene.

Analysene mine støtter opp det Møller (2021), Sandøy et al. (2021) og Hamel (2021) finner om at det er kjønnsforskjeller når det gjelder problematferd. Ifølge Møller (2021) er det størst kjønnsforskjell når det gjelder overtredelse av regler, sammenlignet med å bruke rusmidler. Det samsvarer med mine analyser som viser at gutter rapporterer å gjøre mer enn jenter på samtlige problematiske handlinger jeg har inkludert i analysene. Effekten *Kjønn* har på økt regelbryting er også betydelig høyere i regresjonsanalysene, sammenlignet med økt bruk av rusmidler. Samlet sett rapporterer jenter å gjøre lite av de inkluderte formene for regelbryting og rusmidler.

Bhuller og Røgeberg (2022) viser til statistikk om at kriminalitetsraten stiger fra 13 år, og når en topp når man er 18 år (Bhuller & Røgeberg, 2022, s. 21). Det kunne indikert at det er mer overtredelse av regler blant elevene på VG3, sammenlignet med dem som går på VG1. Analysene mine viser at det er lineære sammenhenger mellom alder og overtredelse av regler,

og mellom alder og bruk av rusmidler. Imidlertid kan det se ut som at tilbøyeligheten for å bruke rusmidler øker med alder, men når det gjelder regelbryting synker tilbøyeligheten med alder. Resultatene fra analysene mine kan støttes av Pape og Falck (2003) som også finner at 15-17 åringer er de som er mest aktive når det gjelder regelbryting, og det er de yngste på videregående.

Ifølge Aase et al. (2020) kan høyere rapportert forekomst av regelbrudd på Vg1 forklares med utgangspunkt i sosioøkonomisk status. Barn som kommer fra lavinntektsfamilier og har foreldre med lav utdanning, er mer tilbøyelig til å begå kriminalitet fra ung alder (Aase et al., 2020, s. 24, 27). Av respondentene som svarte på hvilken sosioøkonomisk status de har, skåret 22,3% på å ha lav status, ifølge indeksen UngData konstruerte. Som nevnt tidligere kan imidlertid kriminalitetsstatistikk presentere et annerledes bilde av kriminalitet enn selvrapporterte studier, så det kan være en årsak til ulike resultater i statistikken presentert av Bhuller og Røgeberg (2022) og den selvrapporterte informasjonen jeg presenterer. En annen årsak kan også være at dem som begår regelbrudd på Vg1 dropper ut av videregående før de starter på tredje trinn. Oversikten over utvalget viser at det er flere respondenter på Vg1 enn på Vg3 som er med i undersøkelsen i den valgte perioden 2017-2021. Imidlertid har effekten av sosioøkonomisk status gjennomgående minimal effekt i regresjonsanalysene, så årsaken til mer regelbrudd blant VG1 elevene kan i større grad forklares av andre årsaker.

En risikofaktor for problematferd er ifølge Møller (2021) psykisk helse. Frøyland og Sletten (2012) trekker en assosierer økt bruk av rusmidler og dårlig psykisk helse, og analysene mine ser ut til å samsvare med dette, og viser en positiv korrelasjon mellom dårlig psykisk helse og økt rusmiddelbruk. Ifølge Møller (2021) har jenter dårligere psykisk helse enn gutter, og det kunne i teorien koblet jenter til mer problematferd, men analysene mine og Møller (2021) viser til mer problematferd blant gutter, enn jenter. Selvom forskning viser til at dårlig psykisk helse er en risikofaktor, er det ikke i stor grad, ifølge mine analyser. Det er altså andre faktorer som har større betydning. Regresjonsanalysene jeg utførte viste at psykisk helse og de andre variablene som måler ulike aspekter ved ungdommens liv (modell 2) kun forklarer 4% før pandemien, og 5% etter pandemien når det gjelder økt bruk av rusmidler. Det samme gjelder for regelbrudd, hvor de nevnte variablene kun forklarer 5% av variasjonen i regelbrudd både før og etter pandemien.

Ifølge Skardhamar (2017) kan tilegning av sosiale ferdigheter i hjemmet gjennom samspill med foreldre i noen tilfeller medføre et dårlig utgangspunkt nåde når det gjelder sosiale

ferdigheter og andre sosiale problemer (Skardhamar, 2017, s. 92). Dårlige oppvekstvilkår, lite tålmodige foreldre eller andre sosiale problemer i familien kan få negative konsekvenser hos ungdommen i form av dårlig sosialisering, sosial mistilpasning og avvisning fra jevnaldrende (Skardhamar, 2017, s. 93). Møller (2021) trekker også frem viktigheten av en god relasjon til foreldrene for å hindre kriminell atferd, og analysene mine kan se ut til å samsvare med dette. Respondentene i undersøkelsen oppgir å ha noe problematisk relasjon til foreldrene sine, og resultatene fra analysene mine viser at korrelasjon med regelbrudd og rusmiddelbruk er moderat, både i korrelasjonsanalysen og i regresjonsanalysen når jeg kontrollerer for andre variabler. Det understreker betydningen av familien som en viktig beskyttelses- og risikofaktor for problematferd.

Mine funn er imidlertid en liten motsetning til hva Møller (2021) sier om at skolen er en større beskyttelsesfaktor, enn foreldre, men jeg finner at det er motsatt i mine analyser. Jeg finner en lav sammenheng mellom *Problematisk relasjon til skole* og *Regelbrudd*, og mellom *Problematisk relasjon til skole* og *rusmiddelbruk*, og i noen av regresjonsanalysene er ikke effekten signifikant, både når det gjelder regelbrudd og rusmiddelbruk. Effekten er imidlertid noe større når jeg kun ser på korrelasjonen mellom en problematisk relasjon til skole opp mot bruk av rusmidler og overtredelse av regler, uten å kontrollere for andre forhold. Effekten er uansett lav, men viser at en dårlig relasjon har til en viss grad en sammenheng med økt bruk av rusmidler og økt overtredelse av regler. Gjennomsnittsanalysene mine viser at respondentene har en noe problematisk relasjon til skole, så derfor er det interessant at effekten er lav/ikke signifikant i analysene hvor jeg kontrollerer for andre variabler. Det kan indikere at indeksen er et dårlig mål på kvaliteten på ungdommens relasjon til skole, eller så har ikke relasjonen til skole så stor betydning for de respondentene som rapporterer om å gjøre regelbrudd og bruke rusmidler. At effekten foreldre har som beskyttelse- eller risikofaktor ikke er sterkere kan komme av at tid med foreldre har blitt lagt vekt på av blant annet Sandøy et al. (2021), men jeg har ikke inkludert det i min indeks som måler relasjonen til foreldre, på bakgrunn av at Andersen og Dæhlen (2017) ikke inkluderte det i sin indeks.

En annen faktor som både kan virke beskyttende og som risikofaktor, er ifølge Møller (2021) deltakelse på organisert fritidsaktivitet. Imidlertid finner jeg i analysene jeg utførte at deltakelse har lav effekt, både når det gjelder bruk av rusmidler og overtredelse av regler. I tillegg er det interessant at analysene mine avdekker at deltakelse virker beskyttende når det gjelder regelbrudd, men kan virke som en risikofaktor for bruk av rusmidler. Det kan støttes

av Møller (2021) som viser til at deltakelse på organisert fritidsaktivitet kan være beskyttende om det er normer og regler innad den organiserte fritidsaktiviteten som bidrar til forebygging. Imidlertid er effektene jeg finner svake, så jeg kan ikke trekke en konklusjon, men det gir uansett substansiell og interessant informasjon om deltakelse på organisert fritidsaktivitet som beskyttelses- og risikofaktor.

Ungdataundersøkelsen i 2018 fant en korrelasjon mellom cannabisbruk og økt skjermtid, og det samme finner jeg i mine analyser. En forklaring kan være at man kan eksponere seg for negativ påvirkning på nett, ifølge Ellis et al. (2020). Derimot finner jeg at sammenhengen er større når det gjelder regelbrudd.

5.5 Hvilke endringer skjer over tid når det kommer til omfang og forekomst av problematferd?

Unge preges av den sosiale konteksten de vokser opp i, og tidligere har ungdommens aktivitet ute vært en sentral forklaring på regelbryting, ifølge Pedersen & Ødegård (2021, s. 19, Larsson et al., 2022, s. 28). Bilgrei et al. (2021) finner at omfattende bruk av sosiale medier kan knyttes til økt bruk av alkohol og cannabis (Bilgrei, et al, 2021, s. 258). Når jeg skal undersøke sammenhengen uten å kontrollere for andre faktorer finner jeg i bivariat korrelasjonsanalyse at det er en viss korrelasjon mellom økt skjermtid på sosiale medier, *Regelbrudd* og *Rusmiddelbruk*, i samsvar med Bilgrei et al (2021), men noe større sammenheng når det gjelder overtredelse av regler. Jeg finner i regresjonsanalysen at korrelasjonen mellom økt skjermtid og økt bruk av rusmidler er for svak til å gi konkluderende informasjon. Imidlertid finner jeg en positiv sammenheng med mer tid brukt på sosiale medier og økt regelbryting. Sammenhengen mellom økt skjermtid og økt regelbryting er interessant, med tanke på at forskningsbidragene i større grad finner en sammenheng mellom økt skjermtid på sosiale medier og økt bruk av rusmidler. Effekten er også stabil før og etter pandemien inntraff, som vil si at selv om ungdommen rapportere mer tid brukt på sosiale medier etter pandemien inntraff, har ikke det noe å si for deres rapporterte regelbryting.

6 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvilke faktorer som har mest betydning for illegal rusmiddelbruk og regelbryting. Med utgangspunkt i den overordnede problemstillingen har

analysene mine vist at handlinger som kategoriseres som *Problematferd* korrelerer mest med å begå regelbrudd og bruk av rusmidler, sammenlignet med variabler som måler kjennetegn ved respondentene, og variabler som måler relasjonelle forhold, psykiske helse, fritidsaktiviteter, og skjermtid på sosiale medier. Imidlertid er det gjennomgående at en problematisk relasjon til foreldre noe betydning for både regelbryting og rusmiddelbruk. Ungdommens bosted har liten betydning, men det varierer med omfang og forekomst av regelbrudd og rusmiddelbruk i de ulike kommunene, og generell tendens er at det er økt forekomst i større kommuner. Når det gjelder pandemiens påvirkning har det samlet skjedd lite endringer, men ungdommene rapporterer betydelig økt bruk av sosiale medier.

Jeg brukte en kvantitativ tilnærming, men en alternativ fremgangsmåte kunne vært kvalitativ. Da kunne jeg, for eksempel ved bruk av intervju som metode, ifølge Jacobsen (2015) fått en større grad av nærhet til det jeg ønsker å forske på, altså ungdom som har problematferd. I stedet for å velge ut hvilke faktorer forskning fokuserer på, og som jeg vurderer som relevant for fenomenet, kunne jeg latt ungdommen legge føringer på hvilke temaer og faktorer de mener er relevante. Da hadde jeg fått ungdommens subjektive oppfatning. Det kan også øke relevansen til forskningen, fordi da får man frem den “riktige” forståelsen av et fenomen eller en situasjon, ifølge Jacobsen (2015, s. 129).

Faktorene jeg inkluderer belyser ikke årsaker og forklaringer til problematferd blant unge i stor grad, så derfor trengs det mer forskning på hva som kan ha større betydning. Eventuelt kunne andre måter å kode variablene på, eller andre sammensetninger av variabler vært mer hensiktsmessige. Variabelen som måler kommunestørrelse kunne også blitt kodet mer nøyaktig enn det jeg hadde mulighet til, og kunne gitt bedre resultater når det gjelder betydningen av størrelsen på ungdommens bostedskommune. Det kunne også vært interessant å undersøke alkohol som rusmiddelbruk, siden jeg valgte å ikke fokusere på det i denne studien. En annen oppdeling av tidsperioder å sammenligne kunne også vært et alternativ.

Litteraturliste

- Aase, H., Lønnum, K, Sørli, M. A, Hagen, K. A, Gustavson, K, Utgarden I. H. (2020), *Barn, unge og kriminalitet. Hvordan forhindre at barn og unge kommer inn i eller fortsetter med en kriminell løpebane?: Oppsummering og vurdering av virksomme tiltak, behandling og organisering*. Rapport 2020. Oslo: Folkehelseinstituttet
- Andersen, P., L., & Dæhlen, D., (2017), *Sosiale relasjoner i ungdomstida: Identifisering og beskrivelse av ungdom med svake relasjoner til foreldre, skole og venner*, NOVA Rapport 8/17. Oslo: NOVA, <https://oda.oslomet.no/oda-xmloi/bitstream/handle/20.500.12199/5114/NOVA-Rapport-8-17-Sosiale-relasjoner-i-ungdomstida-web-versjon.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Andersen, H. & Kaspersen, H., B. (2013), *Klassisk og moderne samfundsteori* (1), GU Videregående
- Andersen, P., L., & Seland, I. (2020), Hva kjennetegner ungdom som går på norske fritidsklubber og ungdomshus?, *Nordisk tidsskrift for ungdomsforskning* 1(1), s. 6-26, DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2535-8162-2020-01-02>
- Appelrouth, S., A. & Edles, L., D., (2015), *Classical and Contemporary Sociological Theory* (3). SAGE Publications Inc
- Bakken, A. (2017). *Ungdata. Nasjonale resultater 2017*, NOVA Rapport 10/17. Oslo: NOVA, Oslo Met
- Bakken, A. (2018). *Ungdata. Nasjonale resultater 2018*, NOVA Rapport 8/18. Oslo: NOVA, Oslo Met <https://oda.oslomet.no/oda-xmloi/bitstream/handle/20.500.12199/5128/Ungdata-2018.%20Nasjonale%20resultater.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Bakken, A. (2019). *Ungdata. Nasjonale resultater 2019*, (NOVA Rapport 9/19). Oslo: NOVA, Oslo Met
- Bakken, A. (2020). *Ungdata 2020. Nasjonale resultater 2020*. (NOVA Rapport 16/20). Oslo: NOVA, Oslo Met
- Bakken, A. (2021). *Ungdata. Nasjonale resultater 2021*, (NOVA Rapport 8/21). Oslo: NOVA, Oslo Met
- Bakken, A. (2022). *Ungdata 2022. Nasjonale resultater 2022*. (NOVA Rapport 5/22). Oslo: NOVA, Oslo Met

- Bakken, A., Frøyland, L., R., & M. A. Sletten (2016), *Sosiale forskjeller i unges liv: Hva sier Ungdata-undersøkelsene?* (NOVA Rapport 3/16), Oslo: NOVA, Oslo Met <https://utdanningsforskning.no/globalassets/sosiale-forskjeller-i-unges-liv-nova-rapport-3-2016-18-april-.pdf>
- Bakken, A., Hegna, K. & Sletten, M., A., (2021), Offline, online. Digitale ungdomsliv gjennom tre tiår, I Pedersen, G og Ødegård, W, (Red), *Ungdommen*, (s. 29-57), Cappelen Damm Akademisk
- Bakken, A., Pedersen, W., von Soest, T. & M. A. Sletten (2020). *Oslo-ungdom i koronatiden. En studie av ungdom under covid-19-pandemien.* (NOVA Rapport 12/20). Oslo: NOVA, Oslo Met. <https://www.fafo.no/images/pub/2019/10314.pdf>
- Barclay, E. & Russel Hogg & John Scott, (2007). Young People and Crime in Rural Communities, I Barclay, E., Scott J. & Hogg, R. *Crime in Rural Australia* (1), Federation Press (s. 1-13)
- Bender D, Lösel F. (2011). Bullying at school as a predictor of delinquency, violence and other anti-social behaviour in adulthood. *Criminal Behavior Mental Health*. 21(2), s. 99-106. doi: 10.1002/cbm.799. PMID: 21370295.
- Bhuller, M. & Røgeberg, O. (2022), *Kjennetegn ved barn og unge som begår kriminelle handlinger og virkninger av straff: Utarbeidet på oppdrag for Justis- og beredskapsdepartementet*, Oslo Economics
- Bilgrei, O. R., Bakken, A. & Pedersen, W. (2021). Når ungdom ruser seg. I G. Ødegård & W. Pedersen (Red.), *Ungdommen*, (s. 255–274). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.142.ch11>
- Brinkmann, K. (1997), *Det kvalitative forskningsintervjuet* (1), Gyldendal akademisk
- Ceccato, V. (2015). *Rural Crime and Community Safety* (1). Routledge
- Christie, N. (1982), *Hvor tett et samfunn?* (2). Universitetsforlaget
- Cohen, S. (1985), *Visions of Social Control* (1). Polity Press
- Cochran, M., Bø, I. (1989). The social networks, family involvement, and pro- and antisocial behavior of adolescent males in Norway. *J Youth Adolescence* 18(4), s. 377–398. <https://doi.org/10.1007/BF02139256>
- Eikemo, T. A. & Clausen, T. H. (2012a). Fra korrelasjon til lineær regresjon. I T. A. Eikemo & T. H. Clausen (Red) i *Kvantitativ analyse med SPSS*. (s. 85-94), Tapir Akademisk Forlag.

- Eikemo, T. A. & Clausen, T. H. (2012b). Kvadratledd og samspill i lineær regresjonsanalyse. I T. A. Eikemo & T. H. Clausen (Red) i *Kvantitativ analyse med SPSS*. (s. 97-112), Tapir Akademisk Forlag.
- Ellis, W. E., Dumas, T. M., & Forbes, L. M. (2020). Physically isolated but socially connected: Psychological adjustment and stress among adolescents during the initial COVID-19 crisis. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue canadienne des sciences du comportement*, 52(3), s. 177–187. <https://doi.org/10.1037/cbs0000215>
- Erickson, K., G., Crosnoe, R. og Dornbusch, S., M., (2000), A Social Process Model of Adolescent Deviance: Combining Social Control and Differential Association Perspectives, *Journal of Youth and Adolescence* 29(4), s. 395-425.
- Frøyland, L., R., (2017), *Ungdata – Lokale ungdomsundersøkelser: Dokumentasjon av variablene i spørreskjemaet*, (NOVA 2017), <https://www.ungdata.no/wp-content/uploads/2020/09/Ungdata-Dokumentasjonsrapport-2010-2019-PDF-1.pdf>
- Frøyland, L. R., (2021), Problematferd – avvik eller vanlig ungdomsliv? I Pedersen, G og Ødegård, W, (Red), *Ungdommen*, (s. 275-291), Cappelen Damm Akademisk
- Frøyland, L., R., og Sletten, M., A (2012). Mindre problematferd for de fleste, større problemer for de få?: En studie av tidstrender i problematferd: 1992, 2002 og 2010, *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 12(2), s. 43-66
- Grimen, H. (2004), *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter* (3), Universitetsforlaget
- Grønmo, S. (2004): *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Fagbokforlaget.
- Haugen, V., Einarsdottir, S., B. & Lydersen, T. (01. februar), *NRK*, https://www.nrk.no/norge/politidirektoren-bekymret_-stor-okning-i-ungdomskriminalitet-1.16741920
- Helsedirektoratet (2018). *Livskvalitet. Anbefalinger for et bedre målesystem*. Oslo: Helsedirektoratet. [https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/livskvalitet-anbefalinger-for-et-bedre-malesystem/Livskvalitet%20E2%80%9320Anbefalinger%20for%20et%20bedre%20m%C3%A5lesystem.pdf/ _attachment/inline/e6f19f43-42f9-48ce-a579-2389415a2432:8d0fbf977b7dbd30e051662c815468072fb6c12c/Livskvalitet%20E2%80%9320Anbefalinger%20for%20et%20bedre%20m%C3%A5lesystem.pdf](https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/livskvalitet-anbefalinger-for-et-bedre-malesystem/Livskvalitet%20E2%80%9320Anbefalinger%20for%20et%20bedre%20m%C3%A5lesystem.pdf/_attachment/inline/e6f19f43-42f9-48ce-a579-2389415a2432:8d0fbf977b7dbd30e051662c815468072fb6c12c/Livskvalitet%20E2%80%9320Anbefalinger%20for%20et%20bedre%20m%C3%A5lesystem.pdf)
- Hamel, N., Schwab, S., & Wahl, S. (2021). Bullying: Group differences of being victim and being bully and the influence of social relations. *Studies in Educational Evaluation*, 68(6), s. 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2020.100964>

- Holmboe, M. (2017). Ungdomsstraff og ungdomsoppfølging: En oversikt og noen kritiske merknader. *Tidsskrift for strafferett*, 14(4), s. 397-414
- Jacobsen, D., I. (2015) *Hvordan gjennomføre undersøkelser?* Cappelen Damm Akademisk
- Jakobsen, T., G. & Jakobsen, J. (2012). Paneldatanalyse og sammenslåing av datasett. I T. A. Eikemo & T. H. Clausen (Red) i *Kvantitativ analyse med SPSS*. (s. 303-320), Tapir Akademisk Forlag.
- Jansen, D., Veenstra, R., Ormel, J., Verhulst, F., C., og Reijneveld, S., A., 2011. Early risk factors for being a bully, victim, or bully/victim in late elementary and early secondary education: The longitudinal TRAILS study, *BMC Public Health*, 11(440), s. 1-7, <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/11/440>
- Johansen, V. (2007), (ØF-notat 17/2007), *Det lille kvantitative metodeheftet*, Østlandsforskning
- Katz, I., C., J., La Placa, V. and Hunter, S. (2007). The Relationship Between Parenting and Poverty. *York: Joseph Rowntree Foundation*. DOI: 10.13140/RG.2.1.4360.6161.
- Kutsyruba, B. & Klinger, D. & Hussain, A. (2015). Relationships among school climate, school safety, and student achievement and well-being: a review of the literature. *Review of Education*. 3(2). s. 103-135. DOI: 10.1002/rev3.3043.
- Larsson, P., Eriksen, T., Pedersen, C. og Allvin, A., (2022), *Langsiktige trender i kriminalitetsbildet*, (PHS Forskning 2022:8), PHS (Politihøgskolen), https://phs.brage.unit.no/phs-xmlui/bitstream/handle/11250/3025137/Langsiktige_trender_i_kriminalitetsbildet.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lomell, H., M., & Skilbrei, M-L. (2017), Hva er kriminologi? I Lomell, H., M., & Skilbrei, M-L. (Red), *Kriminologi* (s. 82–98). Universitetsforlaget .
- Mahoney, J. L., & Stattin, H. (2000). Leisure activities and adolescent antisocial behavior: The role of structure and social context. *Journal of Adolescence*, 23(2), s. 113–127. <https://doi.org/10.1006/jado.2000.0302>
- Midtbø, T. (2007), *Regresjonsanalyse for samfunnsvitere*, (1), Universitetsforlaget
- Moffitt, T. (1993). Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review*, 100(4), s. 674–701. http://users.soc.umn.edu/~uggen/Moffitt_PR_93.pdf

- Moore, M., D., & Sween, M. (2015). Rural Youth Crime: A Reexamination of Social Disorganization Theory's Applicability to Rural Areas. *OJJDP Journal of Juvenile Justice*, 4(1), s. 47–62.
- Møller, G. (2021). *Beskyttelsesfaktorer blant unge i Agder*, (TF-rapport nr. 628), Telemarksforskning, <https://www.telemarksforskning.no/publikasjoner/beskyttelsesfaktorer-blant-unge-i-agder/4125/>
- NOVA. (2023, March 8). *Forebygging av ungdomskriminalitet – hva virker?* Oslomet. <https://www.oslomet.no/forskning/forskningsnyheter/forebygging-ungdomskriminalitet-hva-virker>
- NOVA & Bakken, A. (2024). Ungdata 2010-2023 [Datasett]. Sikt - Kunnskapssektorens tjenesteleverandør. <https://doi.org/10.18712/NSD-NSD3157-V1>
- Pape, H. & Falck, S. (2003). Ungdomskriminalitet - et fenomen i endring?. *Tidsskrift for Ungdomsforskning*. 5(1). s. 51-70.
- Pedersen, G og Ødegård, W, (2021), Norsk ungdomsforskning: Røtter og samtidsforståelser. I Pedersen, G og Ødegård, W, (Red), *Ungdommen*, (s. 9-25), Cappelen Damm Akademisk
- Ringdal, K. (2018), *Enheter og mangfold* (4), Fagbokforlaget
- Runhove, S., R. & Skjevraak, P., E. (2018), *Kriminalitetsforebygging på norsk: En kunnskapsoversikt* (PHS Forskning 2018), PHS (Politihøgskolen)
- Sandøy, T. A., Østhus, S., & Bretteville-Jensen, A. L. (2021). Social inequality in alternative sanctions: A register data study on all adolescent drug offenders in Norway 2005–2015. *European Journal of Criminology*, 20(4), s. 1331–1348. <https://doi.org/10.1177/14773708211039646>
- Skardhamar, T. (2017). Lovbrytere. I Lomell, H., M., & Skilbrei, M-L. (Red), *Kriminologi* (s. 82–98). Universitetsforlaget .
- Skog, O.-J. (2006). *Skam og skade* (1). Gyldendal akademisk.
- Strand, A. H., og Kindt, M. T. (2019), *Unge i utsatte boområder – en kunnskapsoversikt* (Fafo-notat 2019:24), FAFO
- Tobiassen, M, og Skovrand, M, (2023, 11. november), VG, <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/LIR2dQ/ungdomskriminaliteten-oeker-flere-steder-i-norge>
- UngData, *Hva er Ungdata?* (u.å.). Ungdata, <https://www.ungdata.no/hva-er-ungdata/>

- Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2007). Online communication and adolescent well-being: Testing the stimulation versus the displacement hypothesis. *Journal of Computer Mediated Communication*, 12(4), s. 1169-1182.
<https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00368.x>

Vedlegg

Avtale om tilgang til data

Du gis herved tillatelse til å benytte nevnte data til *mastergradsarbeid* i prosjektet “**Masteroppgave ungdomskriminalitet**”, som beskrevet i bestillingsnummer 1882. Tilgang til data gis først når vedlagte avtale har blitt signert.

Som bruker forplikter du deg til:

1. Kun å bruke dataene til det prosjektet som er beskrevet i søknaden.
Dersom du ønsker å bruke dataene til annet formål, må det søkes om ny tilgang.
2. Ikke å gi andre personer tilgang til dataene du disponerer.
Dersom andre assisterer deg i bruken av data, må de også underskrive avtale.
3. Å slette datafilen(e) innen endt prosjekt
eller senest 25. mai 2025
4. Å ikke gjøre forsøk på å identifisere individer i datasettet.
Dersom et individ skulle bli identifisert er du forpliktet til å kontakte Sikt.
5. Å referere til produsent og distributør av dataene.

Jeg er kjent med at forskeres taushetsplikt er regulert i forvaltningslovens § 13e. Jeg er videre kjent med at forsettlig eller uaktsomt brudd på taushetsplikten, eller medvirkning til dette, kan straffes med bøter eller fengsel.

Data omfattet av avtalen

- Local Youth Survey 2010-2021 [10.18712/nsd-nsd3007-v3]